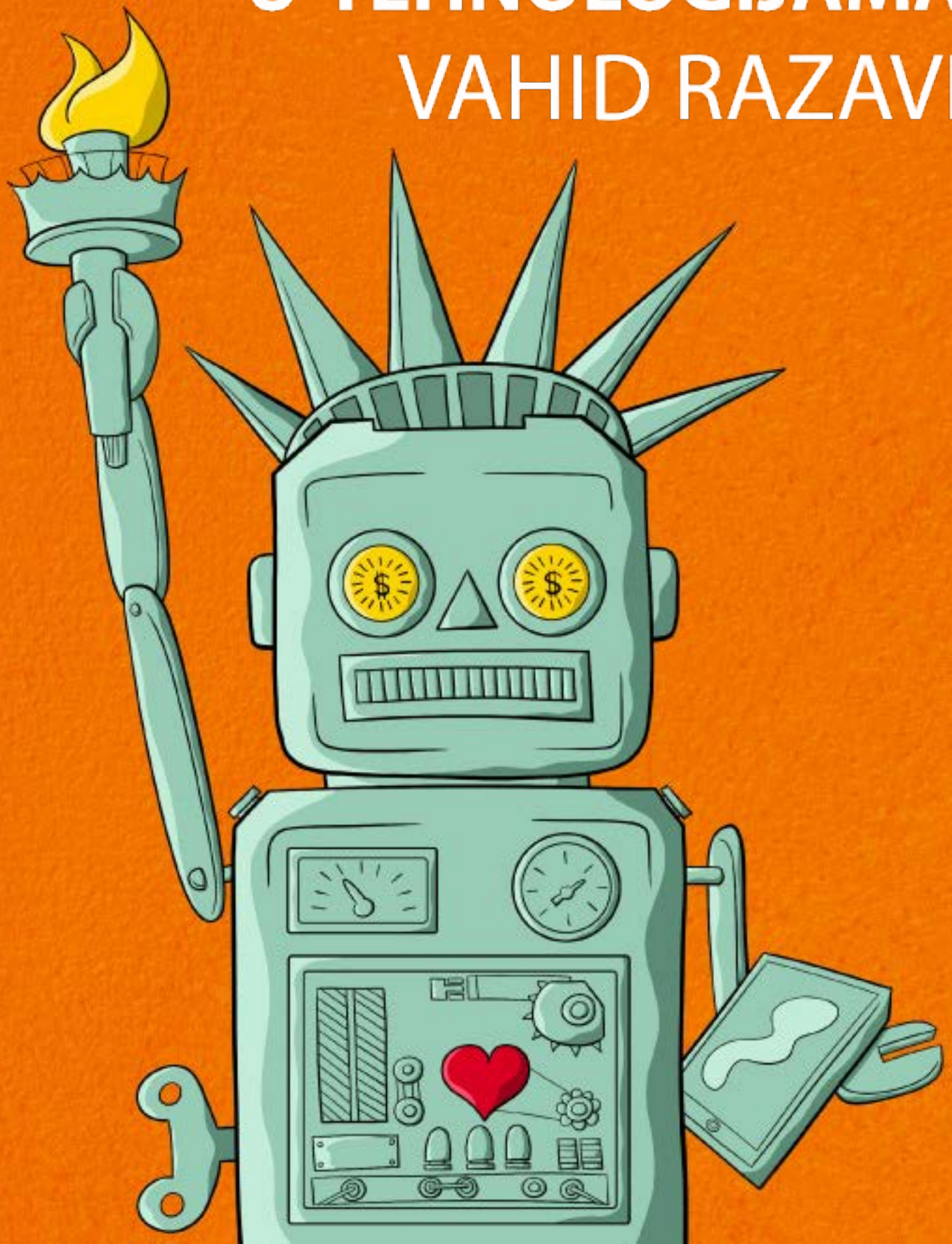

ETIKA

U TEHNOLOGIJAMA

VAHID RAZAVI

Etika u tehnologijama

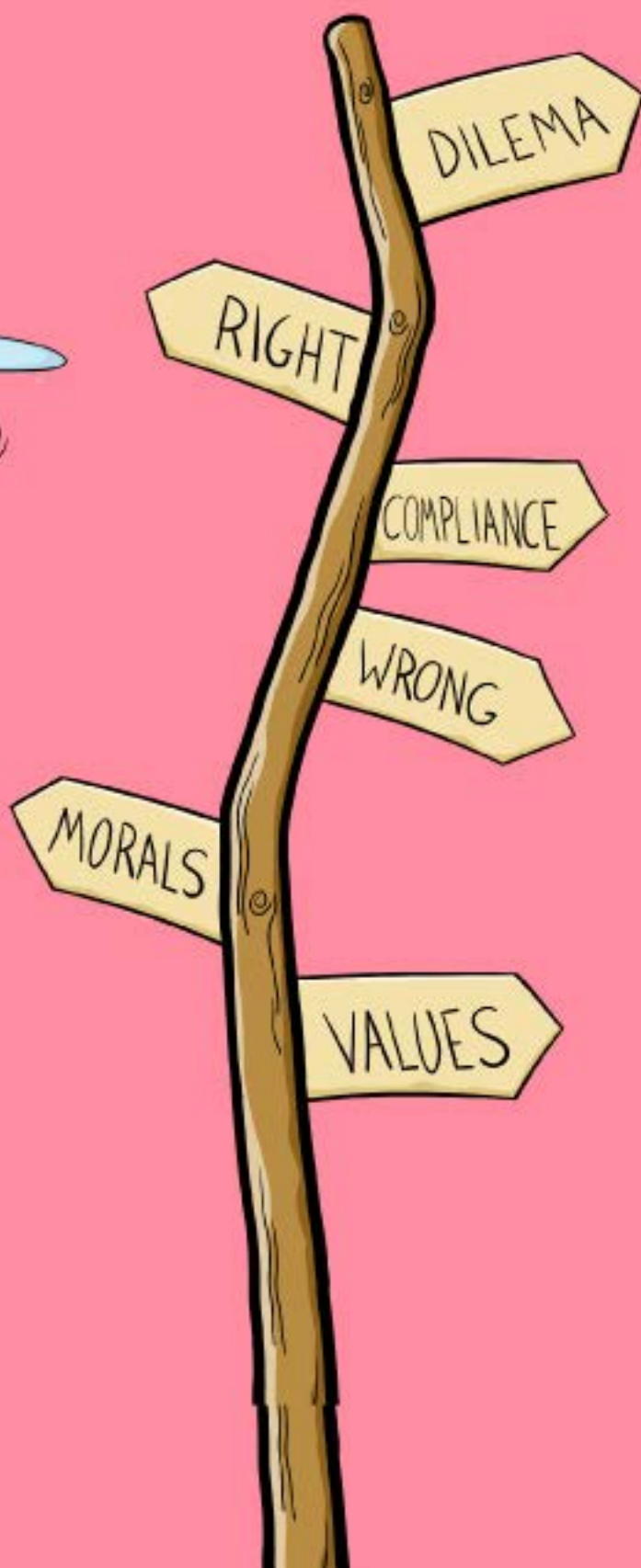
2018.

Vahid Razavi

Prevod na srpski: Valerija Majus Marinković

**Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International
(CC BY-NC-ND 4.0)**

(Detaljnije informacija nalaze se na kraju knjige)

Predgovor srpskom izdanju

Vahida sam upoznala nedugo pošto je stigao u Srbiju. Neki moji prijatelji već su bili deo njegovog BizCloud tima i pričali su mi samo najbolje o ovom Amerikancu-Irancu koji je došao u Beograd da započne svoj posao i pritom se dobro provede. Moji prijatelji su bili veoma zadovoljni što imaju priliku da rade za američku kompaniju, a da se pritom nisu osećali iskorišćeno ili potcenjeno na bilo koji način. Zapravo su bili oduševljeni svojim novim poslodavcem. Brzo smo postali prijatelji. Pretpostavljam da za njega kao Iranca nije bilo teško da se uklopi u ovo društvo gde su nam još uvek bitni porodica i prijatelji. Vrlo brzo Vahid je postao deo moje porodice. Glasan, uvek dobro raspoložen i ambiciozan, spreman da pomogne, da podrži dobru ideju, da ohrabri na iskorak, na napredak. Uvek sam bila sigurna u to na čemu sam s Vahidom i smatrala sam da je čovek od reči, čovek koji razume i poštuje prave vrednosti u životu.

Svima nama, njegovim beogradskim prijateljima, bilo je veoma teško kad smo shvatili kako se slomio kad je drugi put boravio u Srbiji, posle svih lomova i razočaranja koje je doživeo u svojoj zemlji, u SAD. Zaista smo svi bili veoma zabrinuti i ja nisam mogla da zamislim šta se to desilo toj gromadi, toj prirodnoj sili pozitivne ambicije i dobre energije, pa da završi na psihijatriji u stranoj zemlji. Ni u najluđim snovima nisam mogla da zamislim kroz kakav je horor prošao. Čak mi je i sada, dok prevodim ove redove njegovog svedočenja o tome šta se u to vreme dešavalo u njegovom životu, teško da shvatim šta je sve doživeo i preživeo. I koliko ga je to skupo koštalo. Iako smo mi na Balkanu davno izgubili iluzije o vajnoj američkoj slobodi i demokratiji, i dalje je teško poverovati u to s kakvom okrutnošću se američka država obračunava sa sopstvenim građanima. Pravda, moć i običan čovek, pošten i radan, odavno su otišli razdvojenim stazama, a „opšte dobro“ se interpretira na čudne načine ovih dana...

Prijateljstvo sa Vahidom za sve ove godine donelo je meni i mojoj porodici odanog prijatelja sa snažnim osećajem za prave vrednosti. Ta veza se nije raskinula ni u njegovim najmračnijim trenucima, kada je Vahid prolazio kroz užasna iskustva koja su ga lomila i menjala. Njegovi napori i nastojanja da glasno, najglasnije što može, kaže šta se dešava u tech sektoru i njegova hrabrost da imenuje monstrume u tech industriji, jasno svedoče o njegovom karakteru. Želim mu da istraje na tom putu, da ga ne izdaju snaga i zdravlje, i da nastavi da radi ono što je ispravno za sve nas.

PS Još samo jedna napomena, a u vezi je sa prevodom ove knjige na srpski jezik. Primetićete da sam mahom sve vlastite imenice koje se javljaju u tekstu ostavljala na engleskom, onako kako se pišu u originalu. To sam uradila zato da bi svaki čitalac koji želi da proveri nešto od onoga što pročita u ovoj knjizi mogao sam da dalje istražuje. Tako su vlastita imena, imena država, gradova, kompanija, organizacija, novina, časopisa... i verovatno ima još toga što bi se dalo transkribovati i zapisati na srpskom, ostala onakva kakva su u originalu. Srećno čitanje!

O KNJIZI

Ova knjiga govori o mom tragikomičnom putovanju kroz Big Tech, od osnivača startapa do zaposlenog. Iako cenim ogroman kreativni potencijal novih tehnologija, istovremeno kritikujem one aspekte industrije u kojima sam zapazio da se gube iz vida ljudske vrednosti u potrazi za profitom i udelom na tržištu. Nadam se da ću osnažiti javnost informacijama koje će omogućiti svima nama da utičemo na tech kompanije da koriste svoju ogromnu finansijsku i kulturnu moć za pozitivne ishode. U ovoj knjizi predlažem načine koji nas vode ka budućnosti u kojoj tech kompanije idu napred dok razmatraju uticaj svojih odluka na njihove radnike, na okolinu, na potrošače i na javnost (naročito u pogledu građanskih sloboda i privatnosti). Prema budućnosti u kojoj Big Tech radi za sve nas.

Zahvalnice

Voleo bih da odmah na početku zahvalim divnim i kompetentnim lekarima u bolnicama San Francisco General Hospital i Laguna Honda Hospital and Rehabilitation Center, koji su se odlično brinuli o meni tokom više od četiri meseca koliko sam proveo tamo na stacionarnom lečenju. Zahvaljujem se na brižnom tretmanu od strane ljubaznih sestara i fizikalnih terapeuta, koji su mi pomogli kada sam prolazio kroz svoju najveću, očajničku krizu.

Zauvek sam zahvalan i svojoj porodici koja me je sve vreme podržavala, kao i mojoj brižnoj majci, kojom sam blagoslovljen, i iskreno mi je žao za sav bol koji sam im naneo u ove protekle dve godine.

Zahvalan sam i mojim saradnicima u Beogradu, u Srbiji. Dok sam bio tamo, oni su se pobrinuli da dobijem najbolju moguću negu. Takođe sam zahvalan i srpskoj policiji i službi hitne pomoći, koji su me vodili u različite bolnice kada mi je bila potrebna pomoć.

Veoma sam zahvalan Brettu Wilkinsu za njegov doprinos ovoj knjizi, kao i Joshu Sudeu za dizajn naslovnice i ilustracije. Na kraju, zauvek sam zahvalan svojim saradnicima i kolegama koji su ostali uz mene onda kada mi je to najviše trebalo.

Uvodna reč

velečasni dr Dorsey O. Blake

Vahid Razavi je član zajednice Church for the Fellowship of All Peoples, koja je potvrđeno prva međurasna međuveraska kongregacija. U njoj služim kao prvosveštenik. Upravo sam u toj ulozi prvi put čuo za zloupotrebe i skandalozno ponašanje prema Vahidu od strane tech giganta Computer Science Corporation (CSC) i Amazon Web Services (AWS). Suosnivači naše Crkve, dr Howard Thurman i dr Alfred Fist, verovali su da ako bi se ljudi iz različitih bekgrounda - različitih nacija, rasa, pola, klase - okupili i zajedno proživeli duboko duhovno iskustvo kroz bogoslužjenje, među njima bi se pojavilo jedinstvo koje bi srušilo barijere koje često blokiraju takvo jedinstvo.

Ovaj osnivački princip je bio potpuno u ravni sa onim što Vahid jeste u svojoj glavi i svom srcu. S njegove strane je postojala i još uvek postoji posvećenost tome da se nekako stvori svet koji poboljšava život ljudi, koji nepovratno radi za opšte dobro, koji uključuje i odlučno uspravlja marginalizovane i isključene. On ima veru u to da tech kompanije imaju kreativnih mogućnosti da prevedu te mogućnosti u stvarnost.

Vahid piše: „Iako bi dosad trebalo da vam bude jasno da osnivač kompanije pod imenom BizCloud nije anti-kapitalistički agitator, ne mogu da poreknem ono što sam video svojim očima: a to su razarajući efekti neregulisanog korporativnog kapitalizma... Ove sile su potkupile političke i regulatorne sisteme koji bi trebalo da ih kontrolišu i osetio sam da nešto moram da uradim, makar da kažem svetu „hej, vidim šta se dešava i neću samo da stojim i gledam. Slobodno preduzetništvo je lepo i krasno, ali ono u šta se naš sistem pretvorio ima previše toga što ga čini 'preduzetništvom', ali je zaboravljeno ono 'slobodan'. Ravnoteža se mora ponovo uspostaviti u kapitalizmu da bi se sam kapitalizam spasao od svojih najgorih aspekata.“

To je ono što je vodilo Vahida da napiše ovu izuzetnu knjigu Etika u tehnologijama. Vahid je podelio sa mnom dobar deo priče o njegovoj borbi sa tech gigantima Computer Sciences Corporation (CSC) i Amazon Web Services. Ipak, i dalje sam zapanjen koliko su nemilosrdni bili u njihovom postupanju i neograničenoj posvećenosti CSC-a tome da zgaze i unište sve i svakog ko bi se mogao smatrati rivalom ili ko bi mogao ukazati na pravičnost u postupanju.

Šta se desilo sa etikom u ekologiji rada?

U mnogim, ako ne i svim religioznim i verskim tradicijama postoji nešto slično onome što bismo nazvali 'zlatno pravilo'. Pogledajte islam, judaizam, hrišćanstvo, budizam, taoizam, pa i poglede na svet starosedelačkih naroda, svugde je prisutno - ideja da pojedinac ima svetu dužnost da prema drugim postupa onako kako bi voleo da i drugi postupaju prema njemu. Takav ideal je suštinski i neodvojiv od stvaranja demokratije koja funkcioniše. U demokratiji, pojedinac ima pravo na to da se njegov glas čuje, ima pravo da se brani. Ne samo što je ovo napisano u zakonima i običajima Sjedinjenih Država, to je i međunarodno pravo. Duboko sam uznemiren zbog odvratnog obrasca u ponašanju ove nacije i posvećenosti mučenju, sve do prakse poznate kao *rendition* (eksteritorijalne otmice). Kao i zbog činjenice da naša vlada saraduje sa privatnom tech kompanijom da bi implementirala izdajničke nezakonite prakse, što potresa temelje našeg moralnog poretka. Vahid je, međutim, kristalno jasan u tome da CSC nije neka obična tech kompanija. On kaže: „To je stara tech kompanija koja ima ugovore vredne milijarde dolara sklopljene sa vojno-industrijskim kompleksom i državom nadzora. U junu 2013. članica britanskog Parlamenta Margaret Hodge, predsedavajuća parlamentarnom komitetu za javne poslove, nazvala je CSC „trulom kompanijom koja obezbeđuje sistem bez nade“ nakon krajnjeg neuspeha te kompanije da isporuči ono na šta su se obavezali ugovorom.“

Sa toliko finansijskog kapitala zašto bi im bilo potrebno da unište Vahidovu startup kompaniju, BizCloud? Ideja iz koje je proistekao BizCloud bila je da se pruže „onlajn direktorijumi preduzećima, tako da oni mogu čuvati dokumentaciju i aplikacije u cloudu i da mogu deliti taj materijal slobodno sa vendorima i dobavljačima. Mi bismo poslovnoj zajednici obezbedili podatke, softver kao uslugu (SaaS) i infrastrukturu kao uslugu (IaaS).“

„Godinu i po dana nakon što smo lansirali BizCloud, Computer Sciences Corporation, verovatno u pokušaju da rehabilituje svoju reputaciju, uradio je ono što toliko drugih kompanija radi kad hoće da ljudi zaborave na njihovu prljavu prošlost - krenuli su u promenu imena. Njihovi proizvodi sada bi se prodavali pod imenom BizCloud.“ Vahid se ovom prisvajanju imena kompanije koju je stvorio usprotivio kreativnim protestima i pravnim merama. CSC se obrušio na Vahida svom svojom sistemskom moći koja uključuje i pravničku mrežu i prisilio ga da se nagodi za mnogo manje novca nego što je vrednost Vahidove kompanije. Kao što se često dešava, nasilnik je pobedio.

Sav ovaj pritisak i poraz doveli su Vahida do psihijatrijske bolnice u Srbiji; o svojim iskustvima tamo piše sa vrcavim humorom i iskričavim duhom. Na primer, on piše o tome da su cigarete bile moneta za pregovaranje u razvijanju odnosa sa osobljem i drugim pacijentima. Priča nam o tome kako je njegov najstariji brat, kada je doleteo iz Sjedinjenih Država da ga poseti, doneo sa sobom cigarete. Njegov brat nikada nije pušio i skretao je pažnju Vahidu na loše dejstvo i opasnosti od pušenja.

Kao radnik AWS-a, Vahid je lično iskusio njihovu zloglasnu, nepoverljivu, ubitačnu prirodu i razotkriva sistemsku prirodu njihove opake malignosti. Njegova iskustva tamo naterala su ga da napiše knjigu Etika u tehnologijama.

On citira članak iz *Times*-a koji su napisali Jodi Kantor i David Streitfield i koji potvrđuje njegovo iskustvo zlostavljanja. Kantor i Streitfield uporedili su to okruženje sa pritiskom u ekspres loncu, sa mejlovima koji stižu u ponoć da bi ujutru stigao i sms u kojem se pita zašto još uvek nije odgovoreno na mejl. Članak govori o radnoj atmosferi prožetoj strahom, žestokim kritikama, radnicima koji su dovođeni do suza, kojima se pojavljuje kancer, radnicama koje su doživljavale spontane pobačaje, a sve u vezi sa stresom na poslu. Govori o radnicima koji plaču za svojim radnim stolom, radnicima koji padaju u nesvest i radnicima koji se iznose na prostirkama i u invalidskim kolicima i kojima je neophodna lekarska pomoć.

Vahid je morao da piše. On piše ovaj tekst ne samo kao kritiku zloupotreba u tech sektoru, već i kao neko ko postavlja stvari tako da se prigrle sjajne mogućnosti tehnologija kao pozitivne sile nacije, kao i u našim ličnim životima. On navodi pet oblasti Etike u tehnologijama:

1. Jednakost u tehnologijama
2. Odnos poslodavac-zaposleni u tech sektoru
3. Uticaj razvoja tehnologije na okolinu
4. Privatnost
5. Veštačka inteligencija (AI)

Sa svim što je Vahid lično podneo razvio je fokusirano prisustvo koje izbija iz njegovog pisanja, duboki zdenac iz kojeg zahvata da bi skrenuo pažnju na probleme sa kojima se suočava on sam,

ali i društvo uopšte. On je je u prvim redovima i samouvereno ide napred. Postoji izvestan mir koji izbija iz njegovog pisanja kada predlaže mogućnosti. Čak i osećaj radosti prati njegovo pisanje kada govori o načinima na koje se neke stvari koje su opšta mesta mogu transformisati u ono što obogaćuje odnose.

Taj osećaj dobrim delom pripisuje tome što je čitao dela dr Howarda Thurmana i svojim članstvom u crkvi The Church for the Fellowship of All Peoples. Postoji dinamika koju je potrebno naglasiti. Dok je Vahid obogaćen Crkvom, Crkva je obogaćena Vahidom - njegovim integritetom, ljubavlju, velikodušnošću, znanjem, kao i njegovom posvećenosti pronalaženju onoga što bi bio zajednički osnov za sve ljude da grade sponu, jedinstvo, povezanost. To vuče snagu iz neke realnosti veće od nas samih. To je vizija koja nas tera i vuče napred. Vahidova hrabrost i odvažnost čvrsto su ukorenjene u tradiciju o kojoj je dr Thurman pisao povodom osnivanja crkve Fellowship Church:

Useljenje Božanskog Duha u srca ljudi često ih poziva da rade protiv duha svoga vremena i navodi ih da naslute duh koji je još u stvaranju. U trenutku posvećenosti njima su dati mudrost i hrabrost da se usude na delo koje poziva i rasplamsava nadu koja inspiriše.

Da li je moguće da se tako nešto dogodi u svetu tehnologija? Hajde da pitamo Vahida za odgovor.

Priča koja se mora ispričati

Ovo je priča o tome kako su me nepravde koje su mi učenjene od strane tech kompanija bukvalno odvele u ludilo. Ali, ovo je priča i o nečem mnogo većem nego što sam ja. Zločini, nepravde i drugo neetičko ponašanje koje su tech kompanije učinile na individualnom nivou isti su oni zločini koji se dešavaju na globalnom nivou. Ako želimo da sprečimo da se to dešava globalno, svako od nas mora da se suprotstavi tome kao individua. Neki ljudi, čak i neki bliski prijatelji, pokušali su da me odvrate od toga da ispričam ovu priču. Oni su s pravom zabrinuti zbog mogućih posledica koje bi me mogle sustići kao rezultat objavljivanja ove knjige. Kažem s pravom, jer na kraju dana i ja moram da jedem, moram da platim račune. Živim u San Franciscu, a to je jedan od skupljih delova raja na ovom kontinentu! Ali sam odlučio da objavim ovu knjigu i pustim da čipovi padnu gde god. Doveden sam do kraja, kljukan lekovima, diskriminisan, vučen po sudu; izgubio sam poslove, izgubio sam zdravlje, izgubio sam život i bogatstvo, sišao sam s uma - šta još imam da izgubim?

Nakon što sam odlučio da ispričam svoju priču, sledeća stvar za koju sam morao da se odlučim jeste od kog ću trenutka - od koje godine - započeti ovu knjigu. Jeste, to je moja lična priča, ali kao što sam već rekao, to je i priča koja je mnogo veća od mene samog. Zaticao sam sebe kako sve više razmišljam o ranim devedesetim, o onim naglim danima kada je novopronađena sloboda bila u vazduhu zbog pada Gvozdene zavese i preovlađujućeg osećaja neizbežnog i trajnog trijumfa zapadne liberalne demokratije. Francis Fukuyama je uzvikivao „kraj istorije“, dok je istorija onoga što će uskoro biti prepoznato kao jedno od najvećih izuma svih vremena - interneta - tek trebalo da nastupi. Zapad je bio kao odaja u kojoj su odjekivala samodopadljiva čestitanja sebi samima, oprez je odneo vetar, dok su se od strane nezasitih plutokrata, koje je preminuli veliki George Carlin nazvao „vlasnicima države“, pripremali veliki planovi za zauzimanje i dominaciju globalnim tržištima. Tridesetih godina višestruko odlikovani general United States Marine Corps-a, Smedley Butler, koji se „osvestio“ i shvatio da je rat prevara u kojoj korporacije i super-bogati postaju još bogatiji žrtvujući siromašne i radničku klasu. Butler je napisao i odžao govor koji je nazvao „Rat je prevara“, moćnu poruku u duhu temeljne anti-imperijalističke poslanice Marka Twaina za vreme Špansko-američkog rata generaciju ranije. Butler je napisao da „zastava prati dolar, a vojnici prate zastavu“.¹ Ranih devedesetih, kada se raspao Sovjetski Savez sa svojom imperijom, Nemačka se ponovo ujedinila, a Jugoslavija bukvalno balkanizovala, multinacionalne korporacije spustile su se kao lešinari na strvinu sa svojim imperijalnim trupama (i u formi NATO ekspanzionizma i u formi totalnog rata vođenog protiv Jugoslavije) za leđima. Baš kao što su konzervativni političari na jugu SAD-a počeli da stvaraju nov jezik suptilno usmerenih političkih poruka u šezdesetim godinama dvadesetog veka kada otvoreno rasističko obraćanje više nisu bili društveno prihvatljivi, tako je i novi rečnik neophodan za neoliberalni projekat u devedesetim. Tako smo dobili „humanitarne intervencije“, „strukturalna prilagođavanja“ i sve ostale prljave trikove formulisane u novom jeziku kapitalizma. A najsjajnije zvezde na nebu globalnog kapitalizma bile su tech kompanije koje su, kao što ćete uskoro videti, obezbedile mnogo više od kompjutera i softvera.

Svoje prve, probne, naivne korake u tech industriji napravio sam devedesetih godina. To je tada, kao što je i sada, industrija kojom dominiraju beli muškarci. Ljudi drugačije boje kože bili su relativno retki, žene još ređe. U to vreme, žene su imale veće šanse na se suoče sa seksizmom, nego da pođu stazom koja vodi ka vrhu Silikonske doline. I bio sam tu ja, u očima mnogih sam još uvek više izledao kao Iranac nego kao Amerikanac, pokušavajući da se probijem u poslu. Ipak nekako - zapravo ne „nekako“, nego je to je bio ozbiljan rad, odlučnost, sreća i još ozbiljnog rada

i „uspeo“ sam u industriji. U jednom trenutku skupio sam preko 25 miliona dolara u kapitalu za startup. Tada sam odlučio da pokrenem sopstveni startup. To je bila odluka koja će me odvesti na drugu stranu sveta u neverovatnoj avanturi koja će me promeniti onako kako nikad nisam mogao ni da zamislim.

Balkan i nastanak BizCloud-a

Avgusta 2008. otišao iz Sjedinjenih Država za Beograd, u Srbiju, s namerom da angažujem grafičke dizajnere i developere za moj novi startup, BizCloud. Ideja koja je dovela do stvaranja BizCloud-a bila je da se pruže onlajn direktorijumi preduzećima, tako da oni mogu čuvati dokumentaciju i aplikacije u cloudu i da mogu deliti taj materijal slobodno sa vendorima i dobavljačima. Mi bismo poslovnoj zajednici obezbedili podatke, softver kao uslugu (SaaS) i infrastrukturu kao uslugu (IaaS). Činilo se logičnim da startujemo B2B kompaniju, jer je ova usluga bila relativno slabo zastupljena za poslovnu zajednicu u poređenju sa B2C sektorom. Naše SaaS i IaaS ponude uključivale su BI (Business Intelligence), demografske podatke i poslovne informacije. Lansirali smo BizCloud u decembru 2008. U našoj inicijalnoj iteraciji targetirali smo preduzetnike i provajdere B2B usluga uključujući brokere, računovođe, advokate i druge. Ponosili smo se bazom od preko 14 miliona biznisa u SAD-u. Ovo blago od informacija kombinovali smo sa demografskim podacima, stvarajući impresivno skladište dokumenata i slika za preduzetnike. Smatrali smo da će to, u kombinaciji sa našim SaaS alatima, biti moćna kombinacija. Naš cilj je bio da Google pretraživač indeksira naše podatke tako da preduzetnici mogu izvući maksimum iz benefita koje im pruža naša platforma. Uskoro smo shvatili da Google neće indeksirati našu stranu jer obimni podaci BizCloud-a nisu smatrani „jedinstvenim“. Sačuvaj bože da mala kompanija kao naša pomisli da bude indeksirana i objavljena kada titani industrije kao Google i Yelp imaju ogroman udeo u 14 miliona biznisa u našoj bazi podataka! Iako naši podaci imaju drugačiju svrhu i drugačiju publiku, nismo uspeli da ih indeksiramo. To smo mogli da uradimo, naravno, samo tako što bismo platili enormnu cifru Google-u. Možda se previše prašine diže u vezi sa temama koje se tiču neutralnosti interneta, ali plati-da-se-igraš (pay-to-play) prati internet otkako su se tech giganti ozbiljno uzdigli.

Krajem 2008. i početkom 2009. finansijska tržišta doživela su kolaps. Uhvaćeni smo sa spuštenom gardom, kao i manje-više svi ostali, iako sam ja već neko vreme upozoravao na to da je ekonomski model prihvaćen u SAD i drugim „naprednim“ nacijama tempirana bomba sa kratkim fitiljem.

Onda je nastupio slom i nismo imali nikakvih drugih opcija za finansiranje osim novca moje porodice i mojih ličnih investicija. Da platimo Google-u da indeksira naše podatke za optimalne rezultate pretraživanja apsolutno nije dolazilo u obzir. Trebao nam je drugačiji pristup. Umesto da se baziramo na podacima kao osnovi, počeli smo sa kontent marketingom pod brendovima BizCloud i BizCloud Network. Angažovao sam urednika i tim kopirajtera da pokriju industriju. Za šest godina, koliko sam vodio BizCloud, napravili smo preko 5.500 članaka i blog postova, i preko 100 videa na temu razvoja i širenja cloud computing industrije, kao i uticaj cloud computing-a na poslovnu zajednicu. Postali smo cloud broker i ispunili naš biznis plan da isporučimo sadržaj da bismo prodali cloud computing proizvode poslovnoj zajednici. Postali smo i partneri sa nekima od biznis lidera i pomogli im u promociji u saradnji sa našim kopirajterima i praveći profesionalne videe.

Često me pitaju zašto sam izabrao baš Srbiju. Tamo sam stigao preko Hrvatske, gde sam već bio putovao i gde sam se zaljubio u Balkan. Kombinovao sam posao i zadovoljstvo - i verovatno je u tome bilo više ovog potonjeg i nedovoljno ovog prvog. Bilo je vreme da se uozbiljim, a to je značilo da stignem u Beograd što pre. Moj prvi utisak o srpskoj prestonici bio je da je to jedno od čudnijih mesta na kom se čovek može naći. U to vreme još uvek su se mogle videti zgrade oštećene u NATO bombardovanju 1999, „kredibilnoj“ kampanji protiv Slobodana Miloševića i srpskih ratnih zločina u bukvalno balkanizovanoj bivšoj Jugoslaviji. Mnogi Amerikanci nemaju predstavu koliko je štete narodu Srbije naneto u njihovo ime i sa novcem koji su oni uplaćivali kao porez. Vratićemo se na ovo uskoro, ali kad već govorim o prvim utiscima o Beogradu, ono čega se stvarno sećam jeste da je to veoma živ grad, sa veoma razvijenom kafe-kulturom, i kako su svi, čak i oni manje imućni, izgledali neverovatno *stylish*.

Dugo vremena kapija između Istoka i Zapada, divni Beograd je grad kontrasta. To je jedan od najstarijih gradova u Evropi, ali kao što sam pomenuo, njegovi stanovnici - naročito oni mlađi - odišu modernošću koja se ogleda u odeći koju nose, umetnosti koju vole, i u načinu na koji komuniciraju sa ljudima oko sebe. Kao bivša prestonica multinacionalne, multietničke i multikonfesionalne federalne Jugoslavije, to je grad u kome se stapaju jezik, muzika i kuhinja, reflektujući kosmopolitizam na kojem bi mu mogli pozavideti mnogo veći gradovi širom sveta. Čuveni plavi Dunav i reka Sava protiču kroz samo srce grada kao vanvremenska veza između Balkana i naroda Centralne i Zapadne Evrope. Beograđani su otvoreni ka svetu i dobro obrazovani. Mesto jednako dobro kao i svako drugo da čovek tu ostane i započne biznis, iako smo bili na pragu

toga da iskusimo najveću ekonomsku katastrofu od vremena Velike depresije.

Iznajmili smo kancelarije u centru Beograda. Moji dani tamo prolazili su u radu sa mojim timom na razvoju BizCloud-a. Razbijali smo se od posla, ali smo se sjajno provodili gradeći kompaniju i uživajući u druženju. Imali smo ono što Amerikanci zovu sjajan *work-life* balance, moral među zaposlenima je bio na visokom nivou i zaista smo imali osećaj postignuća dok smo išli napred i stvarali najbolju moguću kompaniju koju smo mogli.

Elem, nedelju dana nakon što sam stigao u Srbiju, finansijska tržišta su se srušila. Osnovni uzrok krize, koji se zgodno zaboravlja od strane istih špekulativnih sila koje su nas dovele do same ivice propasti još jednom sada kada ovo pišem deset godina kasnije, bio je u deregulaciji finansijske industrije. Tokom mnogo decenija - zapravo, od vremena Velike depresije - komercijalnim bankama je mudro bilo zabranjeno da ulaze u trgovinu derivativima hedge fondova. Ali ova barijera je srušena kada je predsednik Bill Clinton potpisao zakon kojim se ukida Glass-Steagall Act 1999. godine. Banke su tada počele da izdaju kredite bazirane samo na kamati targetirajući *subprime* pozajmljivače, naduvavajući tako balon na tržištu nekretnina, a situacija je dodatno pogoršana istorijski niskim kamatnim stopama. Prevtljiva praksa davanja ovakvih zajmova dovela je do pljačkaških i drugih opasno neetičkih i nelegalnih pozajmica milionima ljudi, od kojih su mnogi *people of colour*, koji su morali znati da ne mogu da priušte hipoteke od šest cifara. Da stvari budu gore, Federal Reserve podigle su kamatne stope baš kada su prilagodljive stope visokorizičnih subprime zajmova počele dramatično da rastu. Cene nekretnina, koje su se vinule do neverovatnih visina, počele su da padaju kako se potražnja smanjivala, što je za posledicu imalo sve više i više dužnika koji nisu mogli da otplate svoje naduvane rate za hipoteku. Ovi nesrećni milioni ljudi našli su se u procepu - niti su mogli da prodaju svoju nekretninu, niti su mogli da plaćaju rate. Što je dovelo da krize oduzimanja nekretnina. U međuvremenu, tržište derivata je propalo, pa tako i mnoge kompanije koje su nekada proždирale njihove kase - i neto vrednost njihovih izvršilaca - u slobodnoj kazino ekonomiji.

Lehman Brothers su pali prvi. Bio je 15. septembar 2008, divan dan kasnog leta u Beogradu i čista panika na Wall Street-u, barem po onome što sam mogao da vidim i čujem iz Sjedinjenih Država. Međutim, dok su vesti o tome da je FED za 85 milijardi dolara preuzeo AIG (koji je izdao ogroman broj osiguranja, a da nije osigurao svoje rizične investicije) stigle u Beograd naredne večeri,

finansijska nesigurnost mogla se osetiti čak i tamo gde sam ja bio. Onda je nastupila bitka za 700 milijardi dolara za kompanije sa Wall Street-a, za koje se smatralo da su „suviše velike da bi propale“, dok su se penzije i druge investicije stotina miliona ljudi širom sveta prećutno smatrale potrošnim. Washington Mutual, Wachovia, i druge banke, velike i male, našle su se usred finansijskog pokolja koji je usledio. Ovo krvoproliće se sada širilo na berze, pošto se Dow Jones Industrial Average, nakon što se vinuo na vrtoglavih 14.000, koliko je iznosio kad je dostigao svoj vrhunac u oktobru 2007, srozao na oko 6.000 do proleća 2009. Poštovani Merrill Lynch bio je prodat banci Bank of America za 50 milijardi dolara, sa sumornim izveštajima i predviđanjima spuštajući tržišta još niže. Pričalo se o kraju ideja slobodnog tržišta Čikaga dok je panika nadolazila.2

Occupy!

Sa toliko novca poreskih obveznika koje se troše na spasavanje korporacija koje su uzrokovale toliko patnje za tako mnogo ljudi, nije se mogla izbeći javna reakcija protiv velikih banaka i njihovog gramzivog načina poslovanja. Osećaj iza onoga što će uskoro postati poznato pod imenom Occupy Wall Street video se iz uzvika kao „bankama ste pare dali, a nas rasprodali“ (banks got bailed out, we got sold out), dok se Main Street talasao i dok su spasavane korporacije „previše velike da bi propale“. Širom Sjedinjenih Država, ali i širom sveta sve više i više ljudi je dizalo svoj glas protiv onoga što su smatrali nepravednim poretkom u ekonomiji koji daje prednost profitu nad ljudima i nagrađuje loše aktere dok kažnjava one najranjivije među nama. Kriza je izazvala proteste čak i u Srbiji, gde je dinar, lokalna valuta, izgubio preko 20% svoje vrednosti za samo tri meseca. Čak su i Srbi plaćali za finansijsku bahatost Amerike. Ljudi su počeli da pitaju: Ako je zaista u pitanju sistem slobodnih tržišta, zašto smo onda mi građani prinuđeni da spasavamo banke i druge kompanije koje ne mogu da se izbore sa sopstvenim merama, politikama i delima? Šta je tu slobodno kod „slobodnih“ tržišta? Koje su to sile koje vode do tako tužnog stanja stvari i kako možemo da budemo sigurni da će se ubuduće primenjivati mere koje će sprečiti da se ovakve katastrofe dešavaju u budućnosti?

Neki su se čak usudili da pitaju da li je kapitalizam nezamenljiv i šta ako je drugačiji, pravedniji svet moguć bez kapitalizma? Ja nisam bio spreman da preuzmem takav korak. Verovao sam tada, kao što verujem i sada, da je kapitalizam udružen sa demokratijom najbolji sistem koji je ova vrsta majmuna koji govore bila u stanju da osmisli za ovaj relativno kratak period svoje evolucije.

Verujem da je naša najbolja šansa za sprečavanje budućih finansijskih kriza (i razbijanje ekonomske nejednakosti uopšte) da se uspostave ozbiljne provere, balansi i regulative koje bi, ako se pravilno implementiraju i vode, pomogle stabilizaciji tržišta i izbegavanju katastrofa. Neregulisani kapitalizam je još opasniji kad se uzmu u obzir rotirajuća vrata između politike i biznisa - sistem u kome su oni koji su nekoć uspostavljali regulative vlade sada rade u privatnom sektoru i obrnuto. Ovo je klasičan primer lisice koja čuva kokošinjac.

Kao što sam već nagovestio i kako u svakom zlu ima nečeg dobrog, jedna od dobrih strana Velike recesije bio je početak onoga što će u svoje vreme postati poznato kao pokret Occupy Wall Street (OWS). Verovatno se samo aktivisti sećaju ovoga, ali cela ideja oko OWS potekla je od poziva na akciju od onih koji su sebe nazvali „culture jammers“ u relativno opskurnom kanadskom anti-potrošačkom magazinu *Adbusters*, koji je predložio „okupaciju“ Wall Streeta. Evo kako su urednici *Adbusters*-a Kalle Lasn i Micah White to sročili u mejlu koji su poslali svojim čitaocima:

E pa dobro, vas 90.000 spasilaca, pobunjenika i radikala,

Svetska smena u revolucionarnim taktikama dešava se upravo sada i čini se dobrom za budućnost. Duh ove nove taktike, fuzija Tahrira sa akampadosima iz Španije, sažeta je u ovom citatu:

„Anti-globalizacijski pokret je bio prvi korak na putu. U to vreme naš model je bio da napadnemo sistem kao čopor vukova. Postojao je alfa-mušjak, vuk koji je predvodio čopor, i oni koji su ga pratili. Sada je model evoluirao. Sada smo jedan veliki roj ljudi.“ - Raimundo Viejo, Univerzitet Pompeu Fabra, Barselona, Španija

Lepota ove nove formule, i ono što čini ovu novu taktiku uzbudljivom, jeste njena pragmatična jednostavnost: Razgovaramo jedni s drugima na različitim okupljanjima, fizičkim i virtuelnim ... Dogovorimo se šta će biti naš jedini zahtev, zahtev koji budi maštu i koji će nas, ako ga ostvarimo, približiti radikalnoj demokratiji budućnosti ... i onda izlazimo i osvajamo trg simboličnog značaja i stavljamo naša dupeta u procep da bismo to postigli.

*Došlo je vreme da razvijemo ovu zamku u nastajanju protiv onih koji najviše podrivaju našu demokratiju: **Wall Street, finansijsku Gomoru Amerike.***

17. septembra hoćemo da vidimo da 20.000 ljudi preplavi donji Manhattan, da podignu šatore, organizuju kuhinje, mirne barikade i okupiraju Wall Street na nekoliko meseci. Kad se jednom utvrdimo, neprestano ćemo ponavljati taj jedan jednostavan zahtev mnoštvom glasova.

Tahrir je uspeo dobrim delom i zbog toga što je narod Egipta unapred postavio ultimum - da Mubarak mora da ode - iznova i iznova dok nisu pobedili. Ako pratimo ovaj model, šta bi bio naš jednako jednostavan zahtev?

Najuzbudljiviji kandidat za koga smo čuli do sada jeste onaj koji pogađa u samu suštinu pitanja zašto američki politički establišment trenutno nije vredan da sebe naziva demokratskim. Zahtevamo da Barack Obama ovlasti Presidential Commission da okonča uticaj koji novac ima na naše predstavnike u Washingtonu. Vreme je za DEMOKRATIJU, A NE KORPORATOKRATIJU, bez toga smo propali.

Moglo bi se reći da ovaj zahtev odslikava trenutno stanje nacije, jer je iskorenjivanje korupcije u Washingtonu nešto za čim mnogi Amerikanci, levi i desni, čeznu i mogu da stanu iza toga. Ako izdržimo, 20.000 čvrstih, nedelju za nedeljom, protiv svakog napora policije i Nacionalne garde (National Guard) da nas izbace iz Wall Streeta, biće nemoguće za Baracka Obamu da nas ignoriše. Naša vlada bi bila primorana da javno bira između volje naroda i dobiti korporacija.

Ovo bi mogao biti početak potpuno nove društvene dinamike u Americi, korak dalje od Tea Party pokreta, gde, umesto da budemo uhvaćeni bespomoćni od strane trenutne strukture moći, mi narod počecemo da dobijamo ono što tražimo bez obzira da li je to demontaža hiljadu vojnih baza koje Amerika ima širom sveta, do ponovnog uspostavljanja Glass-Steagal Act-a, ili izglasavanje zakona 'tri štrajka i letite' za korporativne kriminalce. Počevši od jednog jednostavnog

*zahteva - predsedničke komisije koja ima za cilj da razdvoji novac od politike -
Ostavite komentar i pomozite jedni drugima da se fokusirate na ono što će biti
naš zahtev. A onda, skupimo hrabrost, spakujmo šatore i pravac Wall Street da
se osvetimo 17. septembra.*

Za divlje

Culture Jammers HQ

Hiljade ljudi pojavilo se u Zuccoti parku na Manhattanu, koji je uskoro postao trajno okupiran u narednim mesecima od strane pokreta „99“. Pokret Occupy zapalio je plamen i nije prošlo mnogo pre nego se „99 Percent“ uzdigao da se usprotivi hiper-kapitalizmu i ekonomskoj nejednakosti koju seje gde god se pojavi. Kao neko ko je bio politički aktivan još od tinejdžerskih dana, osećao sam taj Occupy duh još od tih dana punih panike kada su finansijski giganti pali u jesen 2008.

Osećam da bi trebalo da razjasnim nešto ovde. Iako sam bio aktivan u pokretu Occupy, kao i u nekim kampanjama koje su mu prethodile, ne verujem da je kapitalizam po sebi zao, niti verujem da bi svetu bilo bolje bez kapitalizma. Barem ne sada, u ovom vremenu. To ne znači da ne mogu da se suprotstavim neetičkim ili nezakonitim postupcima kapitalista. Iako bi dosad trebalo da vam bude jasno da osnivač kompanije pod imenom BizCloud nije anti-kapitalistički agitator, ne mogu da poreknem ono što sam video svojim očima, a to su - razarajući efekti neregulisanog korporativnog kapitalizma. Ove sile su potkupile političke i regulatorne sisteme koji treba da ih drže pod kontrolom i osetio sam da nešto moram da uradim, makar to bilo i da samo kažem: hej, vidim šta se dešava i neću samo tako stajati i gledati. Slobodno tržište je lepo i krasno, ali ono u šta se taj sistem pretvorio ima previše „tržišta“, ali je zaboravio na „slobodu“. Kapitalizam se mora vratiti u ravnotežu da bi samog sebe sačuvao od svojih najgorih aspekata. To je perspektiva iz koje sam pristupio pokretu Occupy: ne kao uništitelj kapitalizma, nego kao veoma potreban test realnosti i ravnoteže. Povratak u centar je odavno bio istekao.

Bio sam u Beogradu u to vreme, ali je u isto vreme u Iranu počeo da se pojavljuje Green Movement (Persian Awakening, Persian Spring) i želeo sam da se i u to uključim. Mnogi Iranci hrabro su zahtevali smenu iranskog predsednika Mahmouda Ahmadinejada nakon sramnih izbora 2009. Hrabro su se suočavali sa batinama i mecima dok su izlazili na ulice zahtevajući da se završi tiranija i korupcija sa pitanjem „Gde je moj glas?“.

U tim burnim danima koji su kratko trajali, pojavio se duh jedinstva i nade među Irancima, duh koji nisu osetili decenijama. To je bio najveći ustanak u Iranu od Islamske revolucije pre 30 godina - a vlasti su odgovorile krvavim slomom iza kojeg je ostalo mnogo mrtvih, uključujući i Nedu Agha-Soltan, 26-godišnju studentkinju filozofije, čija je smrt, snimljena mobilnim telefonom, šokirala savest sveta.³

The Age of Nepotism i bombe iznad Beograda

Sa toliko previranja u svetu priznajem da je bilo teško ostati fokusiran samo na poslovanje BizCloud-a. Svi smo osećali kao da imamo toliko toga da kažemo; hteli smo da dignemo glas protiv najgoreg od svega što smo videli da se dešava oko nas i ponovo uverimo ljude da nada i dalje postoji, da je drugačiji, bolji svet zaista i dalje moguć. Moj tim u Srbiji i ja odlučili smo da posvetimo naše vreme pisanju i objavljivanju knjige koju smo nazvali *The Age of Nepotism*. Naslov sam izabrao ja, dok sam iz globalne perspektive razmišljao o tome kako se ljudska bića odnose između sebe i kako brinemo jedni o drugima u vremenima iskušenja. I kako onda, kada dođemo do pozicija moći, povučemo svoju porodicu i svoje prijatelje da nam pomognu u tome da rasprodamo našu zemlju i naše vrednosti. Prvo smo lansirali sajt istog imena i iskoristili društvene mreže da skrenemo pažnju ne samo na teme u vezi sa Wall Streetom i kapitalizmom, već i na međunarodne teme kao što su Zeleni pokret, koji se bori protiv opresivnog režima u Iranu. *The Age of Nepotism* pokušao je da ukaže na hipokriziju rata, siromaštvo i društvenu nepravdu. Pokrivali smo zločine počinjene u ime demokratije širom zemljine kugle, od ekonomskih zločina do nečovečnosti u Iranu i arapskom svetu. Podsetiću vas da se sve ovo dešavalo pred Arapsko proleće, gde je čitav region odbacivao autoritarne režime, većinom podržanih od strane SAD-a, koji su vladali narodima od atlantske obale Afrike do srednjovekovnih fundamentalističkih režima u Saudijskoj Arabiji i dalje. Proći će više od godinu dana dok tuniski prodavac voća Mohammed Bouazizi oduzme sebi život u svom smelom anti-korupcijskom protestu, ali duh Arapskog proleća navirao je u duše nebrojenih miliona potlačenih širom zemljine kugle, čiji duh je bio definitivno opipljiv među hrabrim muškarcima i ženama, mladićima i devojkama koji su izašli na ulice Teherana i drugih iranskih gradova za vreme Zelenih demonstracija.

The Age of Nepotism je delom dnevnik s putovanja - kao i Mark Twain, oduvek sam verovao da su putovanja fatalna po predrasude - delom ekonomski, delom manifest društvene pravde, delom

umetnički projekat, a delom refleksije čoveka na ivici. Nismo prodali previše primeraka. Ali opet, to nam ni nije bio cilj. Posmatrao sam i komentarisao kako je svet oko mene poludeo na najbolji način na koji sam umeo, a pisanje knjige *The Age of Nepotism* bio je dragulj u kruni mog celoživotnog aktivizma i neprocenjivo iskustvo za sve što će posle toga doći.

U početku nisam planirao ništa više od kraće posete Srbiji. Stigao sam u Srbiju, a da nisam imao čak ni hotelsku rezervaciju i sa primerkom *Lonely Planeta* da mi bude vodič. Srećom, Beograd me je dočekaao raširenih ruku i veoma gostoljubivo. To je obično značilo prilične količine rakije i srčane uzvike „živeli“! Primetio sam sličnosti između Srba i Iranaca, kao na primer to što su oba naroda izuzetno ponosna i nezavisna, koje iritira nasilničko ponašanje SAD-a, ali uprkos tome imaju izuzetan afinitet prema Amerikancima i njihovoj kulturi. I ovo važi usred ruralnih predela Srbije kao i u kosmopolitskom Beogradu. Kad sam se jednom, na primer, vraćao iz posete selu jednog mog prijatelja, iz nekog razloga moja kartica nije htela da prođe na pumpi nakon što sam napunio rezervoar gorivom, a pumpadžija me je pustio da odem jer sam mu obećao da ću se vratiti sa njegovih 40 evra. Obožavao sam da posećujem sela, da upoznajem porodice mojih prijatelja (upoznao sam toliko divnih baka i deka) i da budem gost u njihovim domovima. Isto tako, često puta bih samo lutao ulicama Beograda, ne znajući tačno kuda idem, ali sam otkrivao nove avanture iza svakog ugla.

Što sam više dolazio u kontakt sa običnim Srbima na pijacama i svuda po gradu, primećivao sam oklevanje u tome da govore na engleskom. Ljudi bi pitali da li sam iz Sjedinjenih Država i čim bih rekao da jesam, već bi me prostrelili nekom od varijacija na temu: „Vi ste nas bombardovali“. Onda bih ima rekao da sam Amerikanac iz Irana, a oni bi se smejali i rekli nešto u smislu: „Pazi se, vi ćete biti bombardovani sledeći!“. Onda bismo se neizbežno nasmešili, kiselu, i poželeli jedni drugima sve najbolje. Ljudi na Balkanu su dobro upoznati sa lokalnim i međunarodnim odnosima. Prate politiku. Ovo je delom zahvaljujući geografskom položaju, kao i brutalnim ožiljcima od ratova koje još uvek nije izlečilo vreme. Srbi imaju puno razloga da zaziru od Sjedinjenih Država i drugih Zapadnih sila. Kada se bivša Jugoslavija raspadala, Zapadne sile nisu uradile ništa da pomognu ekonomiju regiona i dopustili su slobodan pad. A onda ih je 1999. NATO bombardovao - što Srbe progoni do današnjeg dana, 20 godina kasnije.

Sve strane su počinile užasne stvari tokom decenije sukoba u regionu nakon što je Jugoslavija počela da se raspada 1991. Hrvati su počinili etničko čišćenje nad Srbima tokom Operacije Oluja u Krajini; Srbi su počinili etničko čišćenje bosanskih muslimana i Hrvata; podržani od strane SAD-a, teroristi Odbrambene vojske Kosova - od kojih su neki bili trenirani sa Osamom bin Ladenom u Avganistanu - počinili su etničko čišćenje nad Srbima.⁴ Vođa Srba Slobodan Milošević sasvim sigurno je bio ratni zločinac. Ipak, time što su selektivno isticani samo srpski zločini u cilju vođenja rata protiv srpskog naroda i time što su javno izjavili da je svrha pokolja da se „sačuva kredibilitet NATO-a“, predsednik Bill Clinton i njegovi saveznici s pravom su od strane Srba smatrani ratnohuškačkim licemerima. Nema mesta sumnji da su NATO avioni targetirali srpski narod barem onoliko, ako ne i više, koliko i srpske vojne ciljeve. U bombardovanju je stradalo civila koliko i vojnika tako što su namerno gađani civilna infrastruktura, uključujući i električnu mrežu, vodovod, mostove, železničke pruge i mas-medije.⁵ Zbog toga što je NATO želeo „rat bez gubitaka“ (zero casualty war) - za svoje pilote, naravno, ne i za srpski narod - njihovi avioni su leteli toliko visoko da su bombe neizbežno „slučajno“ pale na prepun putnički voz, bolnicu, pijacu punu ljudi, starački dom, izbeglice u bekstvu, kuću 30 milja daleko u Bugarskoj, pa čak i na Kinesku ambasadu u Beogradu.⁶ Sjedinjene Države su za to poslednje krivile stare mape. Kad je sve bilo gotovo, stotine muškaraca, žena i dece završili su mrtvi, a još mnogo više njih ranjeni. Ono što je takođe bilo ozbiljno narušeno jeste poverenje Srba u Zapadne nacije i institucije. Ali Srbi su neverovatno otporan narod, obdaren jedinstvenim smislom za humor. Oni nose brutalne posledice bombardovanja, sahranili su svoje mrtve, otrešli prašinu sa sebe i otišli za svojim poslom. Možete videti i čuti njihov prkosan humor na ulicama Beograda u svemu - od viceva koje pričaju jedni drugima do morbidno nazvanih biznisa kao „Bum Sendvič“.

Imajući u vidu istoriju SAD-a i njihovo ponašanje na Balkanu, kao i širom sveta uostalom, zaista mogu da razumem zašto su moji saradnici u BizCloud-u u Srbiji u početku bili prilično nevoljni da sarađuju na političkoj knjizi. Bili su razumljivo uzdržani pitajući se da li ću pisati imajući na umu najbolje interese Srbije i regiona i plašili su se da bih mogao pogrešno da prikažem istinu. Međutim, nakon što sam im ispričao o svom iskustvu odlaska iz ratom razorenog Irana, složili su se da rade sa mnom na knjizi *The Age of Nepotism*, kao i na BizCloud-u. Imao sam veoma sposobne i entuzijastične partnere dok sam radio na izveštaju o društvenoj nepravdi od Wall Streeta do ulica Teherana za vreme Zelene revolucije. Počeli smo neumorno da informišemo i edukujemo svet - a naročito Amerikance - o geopolitici Balkana. Zaista sam osećao da smo u

poziciji da vidimo iza religioznih i etničkih razdvajanja i razlika koji su uzrokovali toliko bola i patnje u regionu i širom planete.

***Rendition* (eksteritorijelne otmice) kao usluga: Ulazak u CSC**

Dok sam istraživao za *The Age of Nepotism*, saznao sam za izuzetan američki *rendition* program koji je CIA sprovodila na Balkanu i širom sveta. Nevini ljudi bi kao osumnjičeni teroristi bili kidnapovani sa ulica evropskih gradova - kao i gradova i sela širom sveta. Njih bi transportovali u treće zemlje ili „*black sites*“ CIA-e, gde su bili ispitivani, često mučeni, dok su bili zatvoreni na neodređeno vreme bez optužnice ili suđenja. Niti je primenjivana Ženevska konvencija, niti je osnovno ljudsko dostojanstvo uzimano u obzir. Da bi ovaj program zadržali u tajnosti, vlada SAD-a angažovala je Computer Science Corporation (CSC), staru tehnološku kompaniju sa ugovorima vrednim milijarde dolara sklopljenim sa vojno-industrijskim kompleksom i državom nadzora. Možda se pitate zašto bi se kog đavola tech kompanija upetljala u tajna ilegalna kidnapovanja. Recimo samo da CSC nije obična tech kompanija.

Osnovan u Los Angelesu pedesetih godina prošlog veka od strane Fletchera Jonesa i Roya Nutta, CSC je u postao ime kreirajući alate za programiranje - uglavnom assembler and kompajler softver. Jones i Nutt su lansirali CSC sa samo 100 dolara operativnog kapitala; međutim, za četiri godine postaju najveća američka softverska kompanija. Ponudili su svoje softverske usluge najvećim igračima rastuće tech industrije, uključujući IBM i Honeywell. Prvi vlasnički softver CSC-a zvao se Computax i bio je pravi hit kod računovođa. Do 1965. Jones je vredeo 20 miliona dolara i pojavio se u članku *Time* magazina o mladim milionerima.⁷ Naredne godine, CSC dobija svoj prvi ugovor sa vladom: podrška NASA-inoj kompjuterskoj laboratoriji u Alabami. Do 1968. godišnja prodaja je dostigla 53 miliona dolara i postali su prva softverska kompanija koja je izašla na New York Stock Exchange. Do tada je CSC radio u devet zemalja. Do početka 1970-ih Jones se suočio sa svojim najambicioznijim izazovom do tada: kompjuterska mreža preko cele zemlje koju je nazvao Infonet. U međuvremenu, CSC je dalje razvijao svoje odnose sa američkom vladom dok je širio svoje operacije u inostranstvu, uključujući i lansiranje kompjuterizovanog sistema za logistiku londonskog aerodroma Heathrow.⁸

Sedamdesete su bile burne za CSC. Serija finansijskih kriza, Jonesova smrt 1972. u avionskoj nesreći i oštra konkurencija na brzorastućem tržištu softvera, sve je to uzelo danak u kompaniji. Kao i prvi veliki propust kada nisu uspjeli da ispoštuju klijenta - prekinut ugovor za razvoj telefonskog sistema za klađenje na konje za New York City's Offtrack Betting Corporation. CSC-u su trebali meseci da urade i izvedu projekat, na taj način omogućivši konkurenciji da uđe u igru dok su na kraju uspjeli da osposobe svega polovinu terminala za klađenje Offtrack Betting-a.⁹ Međutim, ugovori sa vladom su spasili kompaniju obezbedivši više od polovine prihoda koje je kompanija ostvarivala, što je vodilo tome da analitičari industrije upozoravaju na preteranu zavisnost kompanije od ugovora sa vladom. Kompanija se globalno širila tokom sedamdesetih i osamdesetih, i postala četvrta najveća kompanija koja saraduje sa NASA-om, a stekla je konkurenciju najviše u zdravstvenom i *systems integration* industriji. Pored ugovora sa vladom, CSC je rastao i zahvaljujući pružanju usluga velikim korporacijama kao što su General Electric ili Travelers Insurance. Do 1986. godišnji prihodi približili su se milijardi dolara.¹⁰

„Trula kompanija“

Do tog trenutka CSC je već odavno prešao na mračnu stranu, ako hoćete, potpisivanjem mnogih veoma unosnih ugovora sa američkom vojskom i korporacijama iz vojno-industrijskog kompleksa, uključujući i ugovor vredan 186 miliona dolara za automatizaciju posla sa US Air Force - organizacijom koja je ubila više nevinih civila nego bilo koja druga oružana snaga na planeti. Godine 1990. CSC je dobio ugovor vredan 70 miliona dolara sa Army Communications and Electronics Command, a naredne godine usledili su ugovori za vojne kompjuterske sisteme vredni preko 800 miliona dolara. Devedesetih je CSC potpisao i mamutski ugovor na 10 godina težak 3 milijarde dolara sa General Dynamics-om, jednim od vodećih igrača vojno-industrijskog kompleksa, i to trošeci milione dolara na preuzimanje manjih konkurenata u oblasti informacionih tehnologija.¹¹

Na međunarodnom planu CSC je takođe sklapao poslove sa nekim od najrepresivnijih režima na svetu, uključujući brutalnog iranskog Šaha, iako će najdrastičnija kršenja ljudskih prava doći mnogo kasnije. Međutim, i pored ovih prestupa, CSC je razvijao nešto što će kasnije imati veoma nezgodnu reputaciju, prekoračenje budžeta, pa čak i prevare. „CSC fraud“ (prevara) postojala je mnogo pre nego što sam je ja smislio kao ime za web sajt i kampanju!

Zapravo US Security and Exchange Commission (SEC) prvi put je podigla optužnicu protiv CSC-a za prevaru 1980, optužujući rukovodstvo kompanije za zaveru za pokušaj prevare poreskih obveznika za više od 3 miliona dolara i davanje mita federalnom službeniku. Optužnica SEC-a navodila je da je CSC dobijao insajderske informacije koje su pomogle da se sklopi ugovor vredan 100 miliona dolara sa National Teleprocessing Services, te su na taj način oborili cene nekih od usluga kompjuterskog programiranja koje su obezbeđivale federalnim agencijama u periodu od 1972-1977.¹²

Godine 2015. SEC podiže optužnicu protiv CSC-a i osam bivših rukovodilaca, uključujući i bivšeg CEO Michaela Laphena i bivšeg CFO Michaela Mancuso, za manipulaciju finansijskim rezultatima i prikrivanje značajnih problema u vezi sa najvećim i najznačajnijim ugovorom koji kompanija ima: ugovor vredan više milijardi dolara sa Britain's National Health Service (NHS). SEC je optužio CSC za nameštanje finansijskih izveštaja i otkrio prevaru koju su započeli u vreme kad su saznali da će izgubiti novac na NHS-u jer CSC neće moći da ispoštuje zadate rokove. CSC se složio da plati iznos od 190 dolara da se povuku optužbe, s tim da je Laphen platio više od 3,7 miliona dolara kompenzacije pod uslovima koje predviđa Sarbanes-Oxley Act. Platio je i kaznu od 750.000 dolara. Mancuso je vratio 369.100 dolara kompenzacije i kaznu od 175.000 dolara. Pored nameštanja finansijskih izveštaja i otkrivanja prevare u vezi sa NHS fijaskom, SEC istraživači utvrdili su da su CSC i finasijski rukovodioci i u Australiji i u Danskoj manipulirali finansijskim izveštajima kompanije u nameri da obmanu. Juna 2013. poslanica Britanskog parlamenta Margaret Hodge, predsedavajuća Parlamentarnog komiteta javnih finansija, nazvala je CSC „trulom kompanijom koje obezbeđuje beznadežni sistem“, nakon potpunog neuspeha kompanije da isporuči ono čime se ugovorom obavezala.¹³

Nisu samo u Britaniji imali problema. CSC je bila jedna od nekoliko kompanija koje su imale ugovor sa US Internal Revenue Service (IRS) da modernizuju sistem prikupljanja poreza za ovu gigantsku agenciju. CSC je trebalo da obavi posao do januara 2006. godine, ali nije uspela da ispoštuje rok, ostavljajući agenciju bez ikakvih digitalnih alata kojima bi mogla da detektuje poreske prevare. Ovaj neuspeh CSC-a navodono je IRS koštao 200-300 miliona dolara. Ako se sad prebacimo u 2013, kada se kompanija ponovo našla na tankom ledu, ovoga puta primorana da plati 97,5 miliona dolara kao poravnanje za grupnu tužbu koju su protiv njih podneli investitori koji su tvrdili da je CSC dao lažne izjave u vezi sa gorepomenutim ugovorom sa NHS-om. ¹⁴ Koliko god da su ova postupanja CSC-a loša, ovi incidenti - koji uglavnom uključuju mahinacije novcem, ali ne

z i gubitak ljudskih života - blede u poređenju sa kršenjem ljudskih prava počinjenim od strane ove kompanije a vreme tzv. rata protiv terorizma.

Put koji vodi u *rendition* (eksteritorijalne otmice)

Nakon terorističkih napada na Sjedinjene Američke Države 9. septembra 2001. godine, administracija predsednika George W. Busha ustanovila je nekoliko politika i akcija koje su šokirale savest sveta, u isto vreme kršeći zakon i bilo kakav smisao ljudske pristojnosti. Bush je objavio globalni rat protiv terorizma, koji je i dalje na snazi, 17 godina kasnije, a koji je sam predsednik opisao kao „krstaški rat“ protiv „zla“, targetirajući šest zemalja od kojih, osim jedne, nijedna nije imala nikakve veze sa događajima 9. septembra. Učinio je da mučenje postane oficijelna politika njegove administracije i veoma proširio državne moći nadzora. Sprovodio je eksteritorijalne otmice, praksu koja deluje van zakona, a koja podrazumeva slanje osumnjičenih za terorizam u treće zemlje na ispitivanje i tamničenje. Pored toga što su slali pritvorenike u zemlje za koje su zvaničnici SAD-a znali da će pritvorenici biti mučeni, Sjedinjene Države takođe su držale osumnjičene u zalivu Gvantanamo (Guantanamo Bay) na Kubi i u nekom od zatvora CIA-e, kojih postoji čitava mreža, a koji su poznati pod nazivom „*black sites*“ u preko dvanaest zemalja. Tamo su ih držali bez podignute optužnice i bez pristupa pravnoj pomoći Crvenog krsta. Mnogi muškarci i žene (mnogi od njih nevini) bili su podvrgnuti mučenju na ovim mestima. Lokacije su išle od sedišta nacionalne bezbednosti u afričkoj Gambiji do akademije jahanja u Litvaniji.¹⁵ Trenutna direktorka CIA-e Gina Haspel nadgledala je jedan takav *black site* na Tajlandu, gde je, kratko pre njenog dolaska, osumnjičeni za terorizam Abu Zubaydah bio izložen mučenju simuliranim davljenjem (waterboarding) čak 83 puta u toku jednog meseca. Ispostavilo se da ništa od optužbi koje su pripisivane Abu Zubaydahu nije tačno, a kasnije je otkriveno da je bio mučen bez obzira na to što je saradivao sa svojim ispitivačima.¹⁶ Drugi zatvorenici po tajnim zatvorima CIA-e visili su danima zakačeni lancima za plafon, zatvarani u kutije, ukidan im je san, okovani goli na niskim temperaturama i izloženi režiranim lažnim pogubljenjima. Ovo su samo neka od mučenja koje su zatvorenici doživljavali u američkom zarobljeništvu. Mnoge prijateljske nacije, kao i neki od najbrutalnijih svetskih diktatora (uključujući Bashara al-Assada iz Sirije, Muammara Gaddafija iz Libije, i mule iz Irana) rado su saučestvovala u Bushovom režimu eksteritorijalnih otmica.¹⁷ Američko izmeštanje mučenja i ispitivanja zahtevalo je specijalnu podršku za logistiku i transport i CSC je bio tu da se javi na Bushov poziv.

CSC-ov put u pružanje usluga eksteritorijalnih otmica počeo je u martu 2003. kada su za 14 miliona dolara preuzeli Dyn Corp, kompaniju koja se bavi pružanjem usluga u oblasti avijacije i transporta i koja je skoro sve svoje prihode zaradila zahvaljujući ugovorima sa vladom. DynCorp je takođe bio ozloglašen zbog nedostatka etike i kriminalnog postupanja nekih svojih zaposlenih. U Bosni, na primer, američki podizvođači angažovani od strane DynCorp-a u američkim vojnim bazama, bili su aktivno uključeni u trgovinu ljudima i seksualnim uslugama, kupujući i prodajući žene i devojčice od kojih su neke imale svega 12 godina, kao svoje lične seksualne robinje. Devojčice, koje su uglavnom bile žrtve trgovine ljudima iz Istočne Evrope (ali je takođe bilo žena i devojčica otetih sa lokala), prodavane su u lokalnim barovima i bordelima zaposlenima DynCorpa za oko 600 dolara od strane lokalnih kriminalnih grupa. Ropstvo je bilo toliko rašireno da su zaposleni DynCorp-a ponosno paradirali kroz grad sa svojim devojčkama. Čak su ih dovodili na određene pozicije u kompaniji. Kad bi ih se zasitili, vraćali bi ih po ceni od 50 centi po dolaru, a devojke bi onda bile preprodavane drugim zaposlenima u DynCorp-u. 18

Ben Johnston, mehaničar helikoptera, angažovan od strane DynCorp-a u vojnoj bazi u blizini Tuzle, ustuknuo je od užasa kada je jednog dana čuo jednog od svojih kolega, čoveka u svojim šezdesetim, koji se hvalio time da njegova devojčica nema „ni dana više od 12 godina“. Johnston je često viđao ove dečje seksualne robinje kako se igraju sa drugom decom dok ih njihovi američki vlasnici nadgledaju iz blizine. On je rekao Salonu da mu je najmanje sedam njegovih kolega reklo da poseduje robove. Jedan je čak tvrdio da poseduje pola bordela; sebe je nazivao „pimp daddy“ (tatica podvodač).

Johnston je posao zviždač. Obavestio je Army Criminal Investigative Command (CID), koja je navela zaposlenog DynCorp-a da prizna da je kupio sebi robinju za seks. Takođe je prijavio i druge zaposlene uključujući i site menadžera. A onda je slučaj zatvoren. Niko se iz DynCorp-a nikad nije suočio ni sa kakvim optužbama za zločine. Bosanska policija je pokušala da goni zločince, ali je DynCorp brzo povukao upletene radnike van zemlje. Najgore što je moglo da im se desi jeste da izgube posao. Ben Johnston je takođe otpušten. On ih je tužio i postigao pogodbu van suda za iznos koji nije objavljen.19

U Avganistanu podizvođači DynCorp-a kupovali su drogu i unajmljivali mlade „dečake za ples“ - eufemizam korišten za ono što je State Department nazvao „kulturološki sankcionisan oblik

silovanja muškaraca" - da bi „zabavljali“ avganistansku policiju, koju je trebalo da obuče. „Dečaci za ples“ bili su obučeni i našminkani kao žene, a onda bi plesali delikatan ples za isključivo mušku publiku. Dečaci su tada obično bili primoravani na seks sa njihovim „vlasnicima“ muškarcima. Takvi postupci naveli su Pentagon da predloži zabranu saradnje sa Ministarstvom odbrane za one kompanije koje su umešane u trgovinu ljudima ili seksualnim robovima. Ipak, bar pet lobija vezanih za vojno-industrijski kompleks, a koji predstavljaju i kompanije DynCorp, Haliburton i KBR, ujedinili su se da ponište ovu meru.²⁰

To je bila kompanija koju je CSC stekao te 2003. godine. Vrlo brzo su počeli da koriste preimućstva DynCorp-a u avio saobraćaju i logistici. Počinjao je novi rat, a ratno vreme je vreme profita za korporacije koje su zupčanici u mašineriji vojno-industrijskog kompleksa. CSC se izdaje za „globalnog lidera u obezbeđivanju poslovnih rešenja i usluga baziranih na tehnologiji“. Na sajtu kompanije stoji objašnjenje da oni pomažu u „rešavanju velikih, tehnički kompleksnih izazova koji su presudni za uspeh zadate misije“. Jedan od tih izazova bio je i ilegalan transport kidnapovanih žrtava mučenja CIA-e. CSC je prodao svoje DynCorp jedinice u decembru 2004, tvrdeći da se ne uklapaju u fokus kompanije po pitanju informacionih tehnologija. Privatni investicioni fond Veritas Capital iz New Yorka platio je 775 miliona dolara u kešu i još 75 miliona dolara u preferencijalnim akcijama, dok je CSC zadržao DynCorp-ovo poslovanje informacionim tehnologijama. CSC je ostvario nekih 1,6 milijardi dolara prihoda od *divested units* tokom prethodne godine. Međutim, dokumenta prikupljena od strane udruženja za ljudska prava Reprieve, sa sedištem u UK, otkrila su da je posle 2004. CSC i dalje obavljao poslove u vezi sa eksteritorijalnim otmicama za vladu SAD-a, a kad je Reprieve pisao CSC-u i tražio od njih da potpišu sporazum o „nultoj toleranciji prema mučenju“, te da na taj način obećaju da kompanija neće učestvovati u eksteritorijalnim otmicama, iz CSC-a su to odbili. ²¹

Khaled El-Masri

Najpoznatija od svih žrtava CSC-ovih eksteritorijalnih otmica jeste nevini čovek imenom Khaled El-Masri. Rođen u Kuvajtu od roditelja Libanaca, El-Masri je odrastao u Libanu a onda migrirao u Nemačku za vreme građanskog rata u Libanu. Oženio se Nemicom, dobio nemačko državljanstvo, razveo se i ponovo oženio. El-Masri se nastanio u Ulmu, u južnoj Nemačkoj, gde je radio kao prodavac automobila i podizao petoro dece sa svojom drugom ženom. Krajem 2003. godine donosi

(sudbonosnu) odluku da ode na kratak odmor u Skoplje, u Makedoniju. Dok je putovao tamo autobusom, bio je zadržan od strane makedonskih pograničnih vlasti na novogodišnje večer 2003. godine, zbog toga što je njegovo ime na nesreću vrlo slično imenu Khaled Al-Masri, navodno teroristi Alkaide, koji je takođe živeo u Nemačkoj. Takođe su pogrešno smatrali da je njegov pasoš bio lažan.

Makedonski bezbednjaci oteli su El-Masrija, koji u tom trenutku ima 42 godine, ispitivali ga u hotelskoj sobi preko tri nedelje, kontaktirajući pri tom sa lokalnom ispostavom CIA-e. Tada počinje El-Masrijeva prava noćna mora. Alfreda Frances Bikovski, koja je u CIA-i vodila odeljenje zaduženo za Alkaidu u centru za anti-terorizam, na osnovu „osećaja“ odlučila da je El-Masri terorista i odredila ga za prebacivanje. Na dan 23. januara 2004. - više od mesec dana nakon što je ostavio svoju porodicu u Nemačkoj - El-Masri je prebačen iz makedonskog u američko zarobljeništvo. Opeativci CIA-e su ga skinuli, stavili mu džak na glavu, vezali, sodomizovali i drogirali nesrećnog oca. To je ono što u Agenciji vole da nazivaju „capture shock“. 22

Kidnapovan i izložen totalnoj senzornoj deprivaciji, El-Masri je prevezen preko pola sveta, prvo da bi se za kratko zaustavili u Iraku i da bi konačno stigli u black site CIA-e u Avganistanu, koji je poznat pod imenom Salt Pit. To je ozloglašeni centar za ispitivanje (čitaj: mučenje) gde je svega nekoliko meseci pre njega militantni aktivista Gun Rahman bio prebijan, skinut od struka na dole i prikovan za cementni zid na temperaturama blizu nule da se smrzne do smrti. Njegova porodica nije obavestena, niti je iko ikada odgovarao za njegovu smrt. Zapravo, Jose Rodriguez, zvaničnik CIA-e odgovoran za Rahmanovu smrt, bio je pohvaljen i nagrađen keš bonusom od 2.500 dolara za svoj „dosledno superioran rad“. 23

Ništa od toga nije slutilo na dobro za jadnog Khaleda El-Masrija. Nevini Nemač je bio redovno prebijan sve vreme njegovog ispitavanja. Takođe je ponovo sodomizovan i zatvoren u malu prljavu ćeliju gde mu nije bilo davano dovoljno hrane i gde je pio ustajalu vodu. U međuvremenu, CIA je ispitala El-Masrijeva pasoš, nakon što je već tri meseca bio zarobljen, i utvrdila da je pasoš legalan i da je njegovo lišavanje slobode bilo protivzakonito. Agencija je znala da je napravila spektakularnu grešku u otmici El-Masrija i interno su razmatrali kako da poprave situaciju. Jedan od predloga je bio i da ga tajno ponovo vrata u Makedoniju i da ga ostave tamo, ne obavestavajući nemačke zvaničnike, i da poreknu sve ako bi El-Masri progovorio. U međuvremenu, uništen El-Masri stupio

stupio je u štrajk glađu, zahtevajući od svojih američkih tamničara da mu omoguće sudski proces ili da ga gledaju kako umire. Posle 27 dana bez hrane - gubeći oko kilogram dnevno - omogućeno mu je da razgovara sa direktorom *black sitea*, CIA operativca poznatog jednostavno kao „The Boss“. On je priznao da je El-Masri zarobljen greškom, ali je ipak odbio da ga oslobodi. 24

Aprila 2004. direktora CIA-e Georgea Teneta obavestili su da su El-Masrija oteli greškom i tokom narednog meseca savetnica za nacionalnu bezbednost Condoleezza Rice naredila je njegovo puštanje. Tek tada su američki zvaničnici obavestili njihove pobesnele nemačke kolege da je CIA kidnapovala El-Masrija. 28. maja 2004. ponovo su ga vezali i stavili mu džak na glavu. Avion CSC-a ga je izveo iz Avganistana i izbačen je usred noći kraj nekog puta u Albaniji. Nije dobio ni izvinjenje ni novac ili bilo kakva sredstva da se vrati u Nemačku. El-Masri je mislio da će biti upucan s leđa i ostavljen da umre. A onda su ga uhapsili albanski bezbednjaci, koji su mislili da je terorista zbog njegovog užasnog izgleda. Kad se konačno vratio u Nemačku, El-Masri saznaje tragične vesti da ga je žena napustila i odvela decu u Liban jer je mislila da ih je on napustio. 25

El-Masri je želeo pravdu za koju je tako dugo bio uskraćen. Uz pomoć American Civil Liberties Uniona podneo je tužbu u Sjedinjenim Državama protiv Teneta i drugih zvaničnika CIA-e za kršenje američkih i međunarodnih zakona o ljudskim pravima. Međutim, El-Masriju je još jednom uskraćena pravda kada je federalni sudija doneo presudu protiv njega u maju 2006, uprkos tome što je utvrđeno da je „pretrpeo povrede“ i da „zaslužuje satisfakciju“. Sudija je objasnio da nije imao izbora nego da odbaci El-Masrijevu tužbu jer je predstavljala pretnju nacionalnoj bezbednosti - opravdanje koje se često koristi da bi se nedela vlade počistila pod tepih. 26

Nemačka je tada preuzela El-Masrijevu slučaj i izdala naloge za hapšenje 13 operativaca CIA-e povezanih sa nezakonitom otmicom i zatvaranjem građanina Nemačke. Ignorišući upozorenje od strane Bushove administracije, Berlin je prosledio svih 13 naloga Interpolu, iako je nemačka vlada kasnije popustila pod pritiscima iz Vašingtona i obustavila gonjenje. Kasnije će Španski nacionalni sud tražiti naredbe za hapšenje 13 agenata CIA-e umešanih u El-Masrijevo kidnapovanje, iako ništa neće proizaći ni iz ovog zahteva. Konačno, maja 2012, Evropski sud za ljudska prava presudio da Makedonija snosi odgovornost za El-Masrijevo mučenje i odredila nadoknadu od 60.000 evra. Dok se Sjedinjene Države nikada nisu izvinile, Makedonija je konačno uputila zvanično izvinjenje El-Masriju u aprilu 2018. 27

CSC: Mučitelji postaju lopovi

Godinu i po dana nakon što smo startovali BizCloud, Computer Sciences Corporation, verovatno u pokušaju da rehabilituju svoju reputaciju, uradili su isto što i tolike druge kompanije rade kada hoće da ljudi zaborave na njihove prljave poslove - ušli su u proces promene imena. Proizvodi CSC-a od sada će se prodavati pod imenom BizCloud.

CSC je takođe bio jedno od Fortune 500 preduzeća sa globalnim uticajem. Do tada je njihova zloglasna poslovna praksa kao provajdera neuspele tehnologije bila već poprilično poznata u UK. Nisu uspjeli da obezbede dogovoreni apgrejd sistema za britanski National Health Service, radovi su trajali duže i bili mnogo skuplji nego što je obećano. U međuvremenu, u SAD, kompanija je nastavila da dobija unosne ugovore sa vladom i vojno-industrijskim kompleksom. Upravo je u tom periodu počeo odmor iz pakla nesrećnog Khaleda El-Masrija, a CSC je naplatila njegovu povratnu kartu kući. Time je postala prva kompanija koja je ponudila Rendition as a Service (RaaS) - eksteritorijalne otmice kao uslugu.

CSC je objavio svoju ukradenu verziju BizCloud-a u februaru 2010, godinama nakon što je naš zaštitni znak registrovan. Istog dana kad je CSC lansirao svoj glorifikovani server za privatni cloud, mi smo primetili lopove koji su narušili naše intelektualno vlasništvo i zaštitni znak. Obavestili smo ih da ne želimo da imamo ništa s njima i da su naše osnovne vrednosti veoma različite od njihovih. Jako sam želeo da zaštitim naše ime i naš brend. CSC nije odgovorio ni na jedan naš zahtev da prestanu i odustanu. Nastavili su da narušavaju naš ugled. Kad sam shvatio da CSC nikad nije uzeo za ozbiljno naše zahteve da prestanu i odustanu, odlučio sam da uzvratim dvostrukim pristupom. Mi ćemo fokusirati naš posao u BizCloud-u i proširiti naš online uticaj sa još cloud computinga i poslovnim sadržajem kao dodatkom našim partnerstvima sa različitim cloud kompjuterskim provajderima. U isto vreme dok sam gradio BizCloud, kupio sam i nekoliko CSC domena, uključujući CSCSucks.com i CSCFraud.com. Aktivirali smo CSCFraud kao online arhivu CSC-ovih korporativnih zločina, uključujući i njihov program „RaaS“, kao i mnoštvo slučajeva neispoštovanih ugovora prema klijentima i državama - a jedan od njih je vodio i do britanske parlamentarke koja je CSC označila kao „trulu kompaniju“. 28

Gađali smo CSC kad god se ukazala prilika. Kao dodatak gorepomenutim sajtovim, napravio sam i

CSCSucks i CSCFraud twitter naloge. Svaki put kad bi CSC pustio izjavu za štampu ili se oglasio na bilo koji način, mi smo bili tu, aktivni na svim našim sajtovima, twitter nalozima i drugim društvenim mrežama, obaveštavajući javnost o mnogim zločinima i nedelima CSC-a. Platili smo ciljano oglašavanje za CSCFreud za vreme sajmova i konferencija hostovanih od strane CSC-a, a naročito smo targetirali one koji su hostovani od strane njihovih partnera. Evo primera naše direktne akcije na VMWare godišnjoj konferenciji - „VMWorld 2013“:

Prodružite nam se u direktnoj akciji od ponedeljka 26. avgusta do srede 28. avgusta na VMWorld konferenciji u Moscone Center od 12 do 14 sati.

Bojkotujte zlatnog sponzora VMWorld-a CSC & pomozite poštovanje 4. amandmana

NSA je predala IT CSC-u: CSC, „integrator trulih sistema“ (the „Rotten Systems Integrator“) koji rukovodi internim IT sistemom, odbranom i obaveštajnim podacima NSA, CSC kao ugovoreni izvođač radova zarađuje milione dolara prodajući tehnologiju i usluge koji pomažu da nas špijunira najveći sistem nadzora na svetu!

Zločini protiv čovečnosti: CSC je odgovoran za zloglasne letove kojima su se prevozile žrtve eksteritorijalnih otmica na mučenje širom Evrope. CSC je organizovao letove i omogućio zloglasno mučenje Khaleda El-Masrija, nemačkog građanina. On je bio otet i mučen u avionu koji je obezbedio CSC. Pročitajte više na <http://CSCSucks.com>

Obmana investitora: Pored toga CSC je obmanuo investitore neregularnim računovodstvenim praksama. Knjigovodstvene neregularnosti šire se na nekoliko kontinenata. Pročitajte više na <http://CSCSucks.com>

Neuspeh da ispoštuju ugovore prema svojim klijentima: Dalje, CSC nije ispoštovao ugovore prema svojim klijentima (npr. NHS) oštećujući britanske poreske obveznike time što nisu uspjeli da ispoštuju rokove koje su obećali. U UK Computer Science Company je poznata kao „Trula kompanija“.

Dok su bili pod istragom Parlamenta Ujedinjenog Kraljevstva zbog toga što nisu ispoštovali ugovorne obaveze prema NHS-u, tužili su ih sopstveni akcionari za neregularnosti u računovodstvenim praksama i bili su pod istragom Komsije Evropske unije za ljudska prava (European Union Commission for Human Rights), CSC je nastavio da ugovara poslove sa privatnim sektorom i sektorom odbrane.

Nekako su svim tehnološkim i finansijskim analitičarima promakle crvene linije koje je CSC prekoračio u svojoj neetičnoj poslovnoj praksi. Molimo vas pomozite da zauzmemo stav prema tome tako što ćemo zatražiti od VMWare Managementa & partnera CSC-a da obustave podršku ovoj nehumanoj, nekompetentnoj i pretećoj organizaciji. Saznajite više o nagrađenim ugovorima CSC-a sa sektorom odbrane! „Truli“ CSC „sistem integrator“ koji rukovodi internim IT sistemima, odbranom i obaveštajnim podacima NSA.

Posetite <http://CSCFraud.com>, http://Twitter.com/CSC_Fraud i pridružite nam se na Facebook-u: <http://Facebook.com/CSCBoycott>.

Pre svakog *earnings calla* ja bih lično kontaktirao analitičare CSC-a sa Wall Street Stock-a i obavestavao ih o tome ko smo mi i zašto ne želimo da budemo povezani sa seronjama iz CSC-a. Nisam siguran koliko se ova strategija pokazala efikasnom na kraju, imajući u vidu moralne i etičke dvosmislenosti korporativnog kapitalizma uopšte.

Uzvratio sam i pokretanjem anti-bullying kampanje koju sam nazvao #CloudBully. Razmišljao sam ovako: ko nije bio zlostavljan na ovaj ili onaj način nekad u svom životu. Ja sam niski Iranac kovrdžave kose, mislite da mene nisu maltretirali? Porastom online nasilja na društvenim mrežama verovao sam da mogu podići svest i napraviti pravi uticaj koristeći Facebook, Twitter, LinkedIn, i druge platforme. Pozvao sam žrtve maltretiranja da podele svoje priče i čak imao promociju na kojoj sam poklonio iPad. Ideja je bila da se koristi crowdsourcing da se zaustave velike kompanije kao CSC da maltretiraju svoje manje konkurente i da se ozbiljno obračunamo sa problemom online nasilja.

Pored CSCEFraud, pridruženih sajtova i #CloudBully kampanje, aktivirao sam i EthicsInTech.com pod sloganom „Imate etike?“ Ethics In Tech imaju za cilj da podignu svest o etičkoj upotrebi

tehnologija u službi zaštite i proširenja individualnih prava i sloboda. Podržali smo agendu organizacija American Civil Liberties Union (ACLU), Electronic Frontier Foundation (EFF) i Restore The 4th. Lično sam pokrio proteste Restore the 4th, uključujući „1984 Day“, i imao priliku da intervjuišem Daniela Ellsberga. Gospodin Ellsberg je zviždač i dugogodišnji aktivista, najpoznatiji po tome što je medijima dostavio Pentagon Papers, u akciji koja je otkrila decenije američkih laži i zverstava u jugoistočnoj Aziji i koja je u konačnici uspjela da završi rat u Vijetnamu. Nakon što je Edward Snowden, moderna verzija Daniela Ellsberga, ispunio naslove svjetskih medija kada je pustio zastrašujuće i otrežnjujuće detalje o globalnom masovnom nadzoru od strane National Security Agency, organizovali smo NSA večeri komedije na tech konferencijama kao što su Data Week i RSA Conference. Kroz outreach u mojoj zajednici Occupy SF i SF 99% Coalition, organizovali smo i male proteste u Modcone Centru u San Franciscu da bismo targetirali CSC dok je učestvovao na VMWorld Conference. Uradili smo to 2012. i onda ponovo 2013. Da bismo ostvarili maksimalan učinak, naše proteste na VMWorld događajima održavali smo u vreme ručka; CSC je bio zlatni sponzor na VMWare konferenciji. Jedne godine smo nosili maske u stilu Gaja Foksa za vreme naših demonstracija da bismo privukli dodatnu pažnju, a snimali smo i našu interakciju sa policijom San Francisca izvan VMWorld konferencije da bi ljudi mogli da vide. Nekoliko policajaca je imalo interakciju sa nama, a njihove reakcije su išle od toga da su nas sažaljivali do toga da su nas ismevali, ali su zatim izrazili iskreno interesovanje za razloge našeg protesta.

Bio je jedan nabusit, krupan policajac koji je stalno bio na mom slučaju. To je verovatno bio najstariji policajac kojeg sam ikad sreo. Izgledao je kao da je bio u policiji od zemljotresa 1989. i imao je nešto od *cool* pandura, ako tako nešto uopšte postoji. Ovaj tip je stvarno bio nešto posebno. Imao je nalepnice Grateful Dead na pendreku, koji je izgledao kao da je razbio nekoliko Occupy Wall Street glava u svoje vreme. Uvek bi nas pitao koliko dugo mislimo da nastavimo sa našim demonstracijama. Kad smo mu rekli da ćemo biti tu onoliko koliko smatramo da je potrebno, pitao nas zar nemamo ništa bolje na šta bismo trošili vreme. Pitao sam ga: „Šta je važnije od toga da se suprotstavimo zločinima protiv čovečnosti?“. Nije imao šta da kaže na to. Jedan drugi policajac - glomazan, ali veseo momak sa onoliko kose na glavi koliko CSC ima etike - voleo je da nam priča kako je znao ko smo iako smo imali maske. Upustili smo se u jedan povucipotegni razgovor o tome kada jeste, a kada nije u redu nositi maske u javnosti.

Hodali smo po žici sa ovim i drugim policajcima, a na kraju je i policajac Deadhead bio zainteresovan za zločine CSC-a. Pitao nas je zašto smo tu i šta očekujemo da ćemo postići našim protestima. Naravno da nije razumeo. Mi smo prosto koristili naše pravo na slobodu govora da bismo ukazali na nehumanost CSC-a i da bismo zaštitili našu reputaciju. Policajci to nisu razumeli, kao što nije razumela ni velika većina učesnika VMWorld-a do kojih smo pokušali da dopremo, da budem iskren. Uprkos svemu, ostali smo istrajni i neustrašivi. Odlučili smo da targetiramo i partnere CSC-a, kao i njihove klijente na društvenim mrežama. Volim da mislim da smo im iz jedra izduvali bar malo vetra svaki put kada bi CSC imao nešto da objavi.

Ljudi bi me ponekad pitali zašto sam imao tako gadan pik na CSC i zašto sam vodio tako besmislenu borbu protiv gigantske korporacije. Na ovo sam uvek odgovarao da ja nisam bio u ratu sa CSC-om, nego sam samo želeo da ispričam svoju priču dok sam podizao svest o tome kako jedan veoma poštovani tech gigant učestvuje u jednom od najvećih zločina SAD-a u takozvanom ratu protiv terorizma. Bio bih glup da se upustim u rat sa tech gigantom. Oni su ogromni multinacionalni konglomerati, a ja sam samo ja. Najbolje što sam mogao da postignem jeste da podignem nivo svesti o njihovim neetičkim i čak kriminalnim poslovnim praksama u nadi da će potrošači glasati u skladu sa svojom potrošačkom moći. Ali, čoveče, CSC je stvarno uspeo da učini da se nekad osećam kao u ratu, a još nisam znao ni pola toga.

31. decembra 2013. bio sam šokiran saznanjem da smo tuženi od strane CSC-a za korišćenje našeg vlastitog zaštitnog znaka, BizCloud-a. CSC je zahtevao da poništimo sav trud i rad i identitet sopstvenog brenda. BizCloud - *pravi* BizCloud, *naš* BizCloud - bio je registrovani trademark u Sjedinjenim Državama od 2008. Pošto su bili potpuno svesni toga da im US Patent and Trademark Office neće dodeliti BizCloud trademark, CSC je podneo zahtev za evropski trademark skoro dve godine nakon što smo mi lansirali BizCloud. Kompanija je pokušala da na zadnja vrata dobije evropski trademark i da onda to iskoristi da dobije US trademark. Nema veze što su obe kompanije sa sedištem u SAD.

Tužba CSC-a, koja je u suštini bila veliki srednji prst za nas i velika uvreda dodata na povredu, u potpunosti je suprotnosti sa onim kako bi jedna etična korporacija reagovala da su je uhvatili u nelegalnom korišćenju nečijeg imena i zaštitnog znaka. To nije samo moje mišljenje, to je zapravo moje životno iskustvo. Krajem 2009. saznao sam da je NTT, najveća japanska telekomunikaciona

kompanija, izbacila proizvod pod imenom BizCloud. Poslali smo NTT-u saopštenje, na japanskom, u kojem smo im zapretili pravnim merama, i kompanija je pristala da promeni ime svog proizvoda. Sve što su tražili bilo je da im damo nekoliko nedelja da promene ime proizvoda. Bili su dovoljno ljubazni da odustanu od upotrebe imena koje čak nije bilo potpuno isto kao naše, a ljubaznost nije nešto što očekujete od jedne od najvećih i najmoćnijih komunikacijskih korporacija na svetu. Iako nam je bilo drago, nismo mislili da je NTT pametno postupio na ovaj način; trebalo je da postanemo partneri! NTT je pokazao da je etička poslovna praksa moguća čak i kad je kompanija velika kao njihova i koja bi mogla da nas pregazi ako bi do toga došlo. Godinu dana kasnije, kada smo primenili sličnu strategiju u našem pokušaju da nateramo CSC da prestane da krade naše vlasništvo, nismo dobili ništa.

Krenuti na titane

Nisam nameravao da dopustim da ovi iz CSC-a, što pomažu mučenje, kradu ime i zaštitni znak moje kompanije (kao i našu dobru reputaciju) bez ogromne borbe. Znao sam da je tužba naša najbolja šansa da dođemo do pravde, ali tu je bio ogroman problem. Nisam mogao da obezbedim dodatni kapital da bih mogao da finansiram našu pravnu odbranu, a ova bitka je predstavljala monumentalan trošak, i niko, osim onih sa najdubljim džepovima, ne može sebi da priušti da se bori i pobjedi. Uprkos tome, osećali smo da stojimo na čvrstim pravnim osnovama. Naša tužba, podneta u United States District Court, Northern Districts of California, odnosila se ne samo na CSC, nego i na AT&T, Cisco Systems, VMWare i EMC - na sve koji su zajedno sa CSC-om učestvovali u prisvajanju imena BizCloud - kršenju zaštitnog znaka plus nefer konkurenciji i poslovnim praksama prema Lanham Act and California Business and Professions Code. Pokazali smo da CSC nije prestao ni odustao od korišćenja imena BizCloud, kao i zaštitnog znaka, zatim da je ovaj njihov prekršaj zbulio i obmanuo javnost i kako su nam malverzacije ove korporacije nanele nepopravljivu štetu. Time što su oni koristili naše ime i zaštitni znak bez našeg odobrenja, ili bez toga da su platili bilo kakvu licencu, dokazali smo da je zloupotreba optuženih bila namerna. Znali smo da je ono u šta se upuštamo u stvarnom životu David protiv Golijata, osećali smo se sigurno da će činjenice kojima smo raspolagali prevagnuti u našu korist.

Jedan od razloga zašto je sprovođenje zakona po pitanju korišćenja zaštitnog znaka tako skupo jeste zbog toga što je potrebno svedočenje eksperta. Iako smo posedovali trademark i domen

i mogli da pokažemo primere zbunjivanja tržišta koje ju uzrokovala CSC-ova krađa našeg trademarka, i dalje su nam trebali eksperti da posvedoče o ovome na sudu. To su obično univerzitetski profesori koji se bave intelektualnom svojinom ili analitičari iz industrije koji naplaćuju 500-100 dolara na sat ili čak i više, a obično ugovaraju minimum od 50 sati. Oni su vrlo skupi za svakoga, a kamoli za organizaciju kao što je naša. Ko ima najviše para, dobija najbolje eksperte. Imajući u vidu veličinu CSC-a i njegove duboke džepove, odlučili smo da ih makar ne pustimo bez borbe i da izdržimo koliko god možemo. Tokom narednih šest meseci, od decembra 2013. do juna 2014. proširili smo naš pravni tim dvojicom mladih advokata koji su se složili da se naplate iz dobiti od sudske presude. Na našoj inicijalnoj i jedinoj medijaciji određenoj od strane suda, jasno sam im stavio do znanja da oko BizCloud-a možemo da se dogovorimo samo putem medijacije. Ni u jednom trenutku nisam bio voljan da žrtvujem svoja prava garantovana Prvim amandmanom i da obrišem sajtove CSCFraud i CSCSucks, kao ni njihov sadržaj. Pored toga što smo tužili CSC, tužili smo i njihove partnere koji su sada preprodavali i prisvajali naš zaštitni znak tako što su prodavali CSC-ove proizvode BizCloud-a. Ovi partneri su uključivali i VMWare, Cisco, AT&T i EMC. Za sve to vreme nastavljali smo da proizvodimo vesti i maksimalno ih širimo kroz plaćanje *PR Wire distribution services* da objavimo naše tužbe protiv CSC-a i njegovih partnera.

Kao deo naše tužbe već smo bili obezbedili mnoštvo primera koji pokazuju zabunu u vezi sa našom kompanijom i zaštitnim znakom u okviru tech sektora, a koji su uzrokovani krađom našeg trademarka od strane CSC-a. Mi smo reklamirali „a public cloud offering under BizCloud“, a CSC je prodavao „glorified server private cloud“ pod istom imenom kao i mi.

Na dan medijacije došli smo spremni sa izvodima naših prihoda od cloud posredništva kroz naše ulaganje u kontent marketing. Moj advokat je kasnio na dan medijacije. Smešteni smo u malu prostoriju, dok je CSC zauzeo veliku sudnicu što je bila demonstracija moći, a bili su uvereni da poseduju sudski sistem. Pre medijacije obe strane su se saglasile da obelodane brojke o prihodima u vezi s BizCloud-om. Uveravam vas da su prihodi koje je CSC ostvario delovali tužno i patetično imajući u vidu cloud computing business tržište. Jasno je da je CSC mnogo bolji u tome da bude nagrađen ugovorima sa vojno-industrijskim kompleksom za letove za eksteritorijalne otmice nego u prodaji cloud computing proizvoda. Za malu kompaniju našeg formata uradili smo mnogo bolji posao nego CSC kada se uzme u obzir prihod po zaposlenom, imajući u vidu prihode ostvarene u vezi sa trademarkom BizCloud. Tokom medijacije, medijator nas je zamolio da prikažemo naše

prihode; medijator je iznova i iznova tražio da uključimo i druge prihode pored onih ostvarenih pod BizCloud trademarkom. Ja sam bio vrlo jasan u tome da ne bih žrtvovao svoja ustavom garantovana prava osim ako CSC ne bude priznao svoje zločine protiv čovečnosti. CSCFraud nije bio deo procesa medijacije za vreme trajanja spora oko BizCloud-a.

Za brend za koji mi je trebalo šest godina i porodično bogatstvo da ga izgradim, CSC je ponudio manje nego za šta bih mogao da kupim polovno vozilo sa Burning Man-a. Nisam imao nameru da delim svoj brend sa CSC-om i odbio sam ponudu. Izašli smo iz sudnice grada San Francisca, a da nismo postigli poravnanje.

Te večeri jedan od mojih advokata nam se nije pridružio na večeri, a onda je iznenada dao otkaz, a da nije preporučio nikoga ko bi mogao da ga zameni. Ostavljeni smo bez odbrane. Moji out-of-state advokati savetovali su mi da nađem lokalnog advokata jer oni nisu imali licencu koja im je omogućavala rad u državi California.

Dva dana nakon neuspele medijacije moji advokati su me kontaktirali da me obaveste da hoće promenu u načinu isplate honorara - više neće da čekaju da se naplate iz dobiti od sudskog spora nego traže novac unapred. S obzirom na to da smo očekivali da će budžet za sudski spor iznositi oko 700.000 dolara, nismo mogli ni da zamislimo kako bismo nastavili da tražimo pravdu. Kao i mnogi startapi i mali biznisi u Americi koji su bili šikanirani od strane velikih korporacija, suočili smo se sa mogućnošću da ćemo gledati kako sve što smo stvorili propada prosto zbog toga što ne možemo da priuštimo fer suđenje. Bez ikakvih pravnih predstavnika koji bi nam pomogli da zaštitimo naša prava u vezi sa intelektualnom svojinom registrovanom u Sjedinjenim Državama, nije mi preostalo ništa drugo nego da prihvatim ponudu i da podelim naš brend sa CSC-om. Prema mom advokatu, napravili smo „truli dogovor“.

Slom u Beogradu

Čim smo postigli poravnanje, rezervisao sam let da bih se video sa svojim kolegama i prijateljima u Beogradu. Želeo sam da im objasnim šta se desilo i strašno mi je trebalo da budem u krugu prijatelja. Moji dragi prijatelji u Beogradu dočekali su me raširenih ruku. Tokom proteklih šest godina upoznao sam porodice mojih saradnika, a mnogi od njih su se prema meni odnosili kao da

sam im rod. Voleo sam gostoljubivost, prijateljske osmehe i kulturnu raznolikost Balkana. Etničke grupe u regionu bile su iznad tih razlika decenijama, ali da budem iskren, ne mogu da razlikujem narode Balkana samo na osnovu izgleda. U SAD imam dragog prijatelja koji je Hrvat, a od Bosne preko Hrvatske do Srbije, svugde sam bio srdačno dočekan. Ni ovaj put nije bilo drugačije, bar ne dok stvari nisu pošle po zlu za mene.

Moja prva nedelja u Beogradu je bila mirna. Susretao sam se sa starim prijateljima i pokušavao da se odmorim suočen sa otvorenim neprijateljstvom CSC-a. Proveo sam prve dane vraćajući se u svoj beogradski kolosek, ponovo se navikavajući na grad i život koji sam ovde ostavio; a onda je došlo vreme da se prione na posao.

Kasnije te nedelje razgovarao sam sa svojim advokatima. CSC je izašao sa dva zahteva: pored toga što delimo naše ime sa CSC-om, morao bih da uništim i sve dokaze o prihodima koje smo prikazali CSC-u prilikom medijacije. Ali poslovična kap koja je prelila čašu bila je to što više nismo mogli da zadržimo naš politički aktivizam protiv CSC-a. Morali bismo da skinemo sajtove CSCFraud i CSCSucks i prestanemo da koristimo istoimene twitter naloge. Iako nikad nismo pristali na to da se odrekemo slobode izražavanja u konačnom dogovoru prilikom medijacije, sada nam je rečeno da ne možemo govoriti negativno o CSC-u. Naše aktivnosti koje su rasvetljavale surovost CSC-a nisu imale nikakve veze sa sporom oko BizCloud trademarka. Tu noć sam jedva spavao. Bio sam toliko šokiran i razočaran time kako je sve ispalo sa sporom oko BizCloud-a. Krv mi je ključala zbog činjenice da delim ime BizCloud sa nehumanim korporativnim kriminalcima iz CSC-a. Najgori deo, pored toga što smo morali da delimo naše ime, bio je taj da više nećemo moći da bacamo svetlo na globalne zločine i nedela ove kompanije.

To je jednostavno bilo previše. Može se reći da sam puk'o te noći; ceo sledeći dan proveo sam obilazeći različite ambasade pitajući se kako intelektualna svojina i ustavom zaštićena sloboda govora mogu biti tako jednostavno oduzeti. Bilo mi je jasno da je u pitanju usrani preki sud koji služi samo interesima velikih kompanija i super-bogatih, a ne vlasnicima malih biznisa i običnim ljudima, koji propate toliko toga zbog ovakve postavke stvari. Ono što je usledilo bio je nervni slom, baš tamo, u Beogradu. Nijedna ambasada nije htela da me primi zbog jedne tako neprimerene teme sa kojom niko od njih nije hteo da ima ništa; nisam mogao jasno da razmišljam u tim trenucima. Naravno da to sada zvuči ludo da bih išao od ambasade do ambasade tražeći

obeštećenje, pravnu pomoć ili makar saosećanje od ljudi koji sa mojim problemom imaju koliko polarni medved sa Tahitijem, ali to je ono što sam radio pod ogromnim emocionalnim stresom i pritiskom koji sam osećao u tim trenucima. Zaboravio sam u koliko sam ambasada otišao tog dana, ali ću uvek pamtiti da sam bio ispred Ambasade Turske kad je srpska policija stigla da vidi šta se to dešava sa ovim Amerikancem-Irancem što ide od ambasade do ambasade trabunjajući o krađi intelektualne svojine i slobodi govora.

Srpski policajci su bili ljubazni i profesionalni, ali nije bilo šanse da će me samo pustiti da odem. Ne tog dana. Bilo je jasno da mi je potrebna pomoć, pa su pozvali hitnu, te sam kolima hitne pomoći prevezen u psihijatrijsku bolnicu na procenu. Tu sam doživeo svoju prvu maničnu epizodu. Bolnica je bila mračna i zloslutna dok su me vezivali kaiševima za krevet baš kao što to rade lekari u filmovima. Vezali su me toliko jako da sam jedva mogao da mrdnem. Gubitak slobode i anksioznost zbog nepoznatog bila je prestrašna. Sve ovo i još toliko toga prolazilo mi je kroz glavu. Zamislite da ste vezani kaiševima u psihijatrijskoj bolnici u stranoj zemlji bez ikoga na svojoj strani, čak i bez ikakve šanse za efikasnom komunikacijom. Sestre su tada pokušale da mi daju sedativ da bi me uspavali, ali ja sam se opirao i polomio palcem špric; bio sam prestravljen. Na kraju krajeva, čitao sam sve o užasima počinjenim u regionu od strane CIA-e, prvenstveno o njihovom izuzetnom programu eksteritorijalnih otmica. Takođe sam dobro znao da je CIA platila CSC-u da transportuje otete osumnjičene za terorizam. U svom maničnom stanju nisam mogao da znam da li ću stvarno biti zadržan u psihijatrijskoj bolnici u Srbiji ili će me kidnapovati i sodomizovati pre nego me tajno prebace na neki black site. Bio sam jako žedan i vikao sam na medicinsku sestru. Bio je mrak. Doživeo sam strašan panični napad pogoršan manijom. To je bila jedna od najdužih noći u mom životu.

Sledećeg jutra sam se našao na dobro vođenom psihijatrijskom odeljenju punom pacijenata u jednoj velikoj sobi. Pocepao sam odeću tokom sinoćne borbe kada su me sestre vezale za krevet i dale mi sedativ. Jedna medicinska sestra mi je ponudila odeću, ali sam odbio i hodao okolo uvijen u bolničke čaršave. Iznova i iznova sam mislio o tome kako sam strašno razočaran što je mali biznis kao što je naš na kraju završio bez apsolutno ikakve zaštite svog brenda i svoje intelektualne svojine - stvari koje su veliki igrači uzimali zdravo za gotovo. Bio sam još više razočaran time što smo morali da se nagodimo sa ozloglašenom kompanijom kakav je CSC.

E sad, ako se ikad nađete u psihijatrijskoj bolnici u Srbiji, daću vam dva saveta. Prvo, nemojte da se smežete. Ljudi na Balkanu jednostavno se ne smeju baš često u ovakvim situacijama. Sumnjam da iko to u stvari radi, ali ovo je naročito tačno za Srbiju. Ako se mnogo smežete u psihijatrijskoj bolnici, mogli bi da pomisle da ste *stvarno* ludi. Drugo, postarajte se da vam porodica i prijatelji donesu cigarete. U bolnici puše svi, i stvarno mislim svi, od direktora i lekara do domara i kuvara. Cigarete su odličan način da se sprijateljite s drugim pacijentima i osobljem, a i pušenje prosto čini da vreme brže prolazi. Imao sam sreće da je tokom tih prvih dana moj brat doleteo iz Sjedinjenih Država da me poseti. On je bio moj dobavljač cigareta, iako nikad nije pušio i do dana današnjeg mi drži predavanja o tome koliko je pušenje štetno po zdravlje.

Dani su mi prolazili u razgovorima o NBA ligi sa drugim pacijentima na odeljenju. Srbi obožavaju košarku. Možda se sećate da je Jugoslavija, čiji je Srbija bila sastavni deo, zapravo nadigrala SAD na svetskim prvenstvima u košarci tokom devedesetih i ranih dvehiljaditih. ²⁹ Čak i tokom najmračnijeg perioda srpsko-američkih odnosa, Srbi su i dalje gledali NBA utakmice i navijali za Peđu Stojakovića, Vladimira Radmanovića, Marka Jarića i druge domaće zvezde zajedno sa njihovim omiljenim američkim igračima. U Beogradu su ljudi za košarkom i sport se pokazao kao idealan za uspostavljanje komunikacije, ali i sjajan način da se ubije vreme i monotonija institucionalizacije.

Takođe sam dosta vremena provodio sa starijom ženom koja je stalno pokušavala da mi ukrade cigarete. Imala je sigurno preko 65 i izgledala kao slatka starija dama koja je mogla da mi bude baba. Pretvarala bi se da se interesuje za mene i moje stanje i čekala da spustim gard sve u nadi da će mi maznuti cigarete, ali sam je tolerisao jer je bila fina, a meni je bilo dosadno.

Svi koje sam upoznao u bolnici bili su fini, uključujući i osoblje, koje se nikad nije loše ponelo prema meni. Nakon što se paranoja prve noći slegla, popustio sam pred noćnim injekcijama. Otpušten sam nakon nedelju dana i naplaćeno mi je 1200 evra (oko 1600 dolara) za celu nedelju medicinskog tretmana, smeštaja i obroka. Kasnije sam shvatio da je ovo bilo fantastična cena u poređenju s onim koliko bi sve to koštalo u SAD.

Tokom moje poslednje noći u Srbiji imao sam priliku da se sretnem s nekim od mojih dragih kolega. Dao sam im BizCloud-ovu opremu za video produkciju i unapredio našu glavnu urednicu Marijanu u predsednicu kompanije. Jednostavno nisam želeo da budem na bilo koji način povezan

sa CSC-ovim užasnim poslovnim praksama.

Kriza u SAD

Vratio sam se u SAD 24 sata nakon što sam otpušten iz bolnice. Imao sam pomešana osećanja povodom mog povratka kući; bilo mi drago što sam izašao iz mentalne institucije i što sam se vratio u u udobnost i poznatu sredinu u SAD, ali mi je bilo žao što sam ostavio svoje saradnike bez primanja i jednostavno ih napustio. Pre mog odlaska u Srbiju planirao sam dva događaja koja sam još uvek želeo da sprovedem. Prvi je bio da se vidim sam svojim kolegama iz Exodus-a, sa kojima sam radio kasnih devedesetih. Od 1997-1999. radio sam kao komercijalista za Exodus, jedan od prvih pionira kolokacije, bio sam u ranim dvadesetim kada je kompanije izašla na berzu. Toliko sam toga naučio u Exodus-u - gde sam se navikao na radno okruženje u kom su ljudi ljubazni i podržavaju jedni druge, i inovativne poslovne prakse koje su revolucionalizovale data centar i outsourcing sektore - te i dalje visoko cenim svoje kolege i uspomene na vreme provedeno tamo.

Pre mog nervnog sloma zamolili su me da napravim video snimke i intervjuišem osnivače kompanije i druge izvršne direktore (uključujući i mog šefa iz vremena kad sam radio tamo) povodom proslave 20-godišnjice ponovnog okupljanja. Nisam želeo da propustim ovu priliku i ponovo vidim sve te ljude. Video snimci sa ovih intervjuja i dalje se mogu naći na BizCloud-ovom youtube kanalu.

U vreme dok sam radio za Exodus internet je još relativno bio u začetku. Inovacija je bila ono što je vodilo kompanije ka uspehu i nije bilo potrebe za prljavim novcem iz programa eksteritorijalnih otmica. Sada izgleda kao da je svaka tech kompanija voljna da proda dušu vladi i obaveštajnim agencijama samo da bi dobila komadić te slatke javno finansirane pite. Prema zviždaču Danielu Ellsbergu, koji je obelodanio Pentagon Papers, oni koji sklapaju ugovore sa obaveštajnim agencijama dobijaju skoro 70% ukupnog budžeta ovih agencija. Od vaših ličnih informacija do vaših mobilnih telefona, mejlova i društvenih mreža, sve forme elektronske komunikacije su pod stalnim i širokim nadzorom od strane loših aktera iz privatnog sektora koji rade za ove agencije. Ovi podaci su naveliko na raspolaganju za prodaju. Vaša privatnost je potpuna jebena iluzija.

U vreme kada sam radio za Exodus prodavali smo colocation and data center services drugim startapima. Bilo je to drugačije vreme sa drugačijim poslovnim vrednostima od ovih danas. Sada,

pošto sam i dalje bio povezan sa BizCloud-om, osećao sam da sam izgubio svoje vrednosti. Lažni pravni proces je doveo do toga da se moja intelektualna svojina deli sa najgorom, najzlobnijom kompanijom u tech industriji. Naš drugi događaj, koji je trebalo da se održi naredne nedelje, bio je Data Week i još jedan NSA Comedy night. Nisam hteo da imam ništa s tim. Imao sam još jednu maničnu epizodu i još jedan nervni slom.

Tog vikenda, dok sam pregledao intervjuje sa izvršnim direktorima Exodus-a, kroz glavu su mi jurcale misli o BizCloud-u i o našem sponzorstvu za predstojeći sajam. Dok sam pregledao različite videoe koje sam napravio na našim raznim događajima (od NSA Comedy Night do Restore the 4th i 1984 Day), shvatio sam da ne mogu da imam ništa sa Ethics in Technology ili BizCloud-om dok je naš brend povezan sa CSC-om i njegovim kohortama.

Nakon povratka iz Srbije otišao sam u kuću moje majke da tamo provedem nekoliko dana. Jedno večer, dok je ona bila zauzeta pripremanjem večere, odlučio sam da svršim sa svojim životom. Nisam želeo da imam ništa sa ovim trulim svetom - nisam imao nikakvu želju da izdam svoje vrednosti i predstavljam BizCloud. Golim rukama pokupio sam svaki trun sa majčinog balkona i bacio ga preko. Onda sam nastavio da bacam sav nameštaj i biljke sa balkona. Na kraju sam se skinuo i bacio svoje stvari preko balkona pre nego što sam stao na ogradu i skočio, nogama napred. Let nije trajao dugo. Jako sam udario o tlo obema nogama. Sve čega se sećam je osećaj najoštrijeg i najstrašnijeg bola u leđima i osećanja da sam razočaran sobom zato što sam očigledno i dalje živ.

Imao sam sreće. Pokušao sam da se ubijem odmah pored najbolje istraživačke bolnice na svetu, Stanford University Hospital u Palo Alto, California. U Stanfordu su mi skenirali leđa i otkrili teške povrede pršljenova, kao i polomljenu karlicu i oba slomljena članka na nogama. Pored toga, dijagnostifikovan mi je bipolarni poremećaj, tip 1. Zahvaljujući Affordable Care Act-u predsednika Baracka Obame, proveo sam nedelju dana u Stanford Hospital-u. Dobri doktori odande uradili su sjajan posao i sastavili me. Evo nekih fotografija kao dokaz:

Proveo sam nedelju dana u Stanford Hospital i još tri nedelje na psihijatrijskom odeljenju u San Francisco General Hospital, pre nego što su me konačno prebacili u Laguna Honda Hospital and Rehabilitation Center na oporavak od tri i po meseca. Sam bog zna šta bih radio da nije bilo Obamacare-a; svakako ne bih imao zdravstveno osiguranje, a pogotovo ne bih imao finansijska sredstva da platim ogromne medicinske troškove koji su se pojavili. Zauvek sam zahvalan nebrojenim medicinskim profesionalcima koji su mi pomogli. Svi su bili ljubazni, veoma posvećeni i kompetentni. Bio sam vezan za kolica i nisam smeo da napravim nikakav pritisak na moje slomljene članke; čak i u kolicima, morao sam da nosim mider. To je bilo ponizno iskustvo. To što nisam bio u stanju da koristim toalet bilo je najgori deo.

Laguna Honda Hospital and Rehabilitation Center pruža uglavnom palijativnu negu; njihovi pacijenti su odrasli, koji su mnogo stariji i koji pate od hroničnih bolesti. Sećam se da je jedan od mojih cimera bio dementan i da se borio svom svojom preostalom snagom protiv ljubaznih sestara koje su dolazile do njegovog kreveta. Biti u bolnici toliko dugo je neopisivo tužna situacija u kojoj se čovek može naći. Iz mog bolničkog kreveta skajpovao sam sa prijateljima i saradnicima sa Balkana i rekao im da konačno zauvek napuštam BizCloud i da više ne želim da budem povezan sa brendom za koji sam se toliko trudio da ga stvorim; odustajem. Prebacio sam vlasništvo nad kompanijom na njih i zajedno sa svojim većinskim udelom. U roku od nekoliko meseci od mog pokušaja samoubistva, moj tim je odlučio za zatvori biznis i više nije bilo BizCloud-a.

Bio je oktobar 2014. i svako iz San Franciska će vam reći da je to mesec kad su Giantsi započeli još jedan neverovatan playoff run, osvojivši na kraju treću titulu World Series za pet godina. Dok se poslednji dragulj smeštao u krunu Giantsa, i moje kosti su došle na svoje mesto. Nisam mogao nikud; navijao sam za narandžasto-crne iz svog bolničkog kreveta. Loše vesti u ovoj situaciji su očigledne. Dobre vesti su da sam imao prijatelje koji su me posećivali i koji bi mi prošvercovali poneku zabranjenu sitnicu, da bih ipak mogao da proslavim. Donosili bi mi one male flašice Jack Daniel's-a koje se dobijaju u avionu, pa bih to mešao sa koka-kolom, pa sam mogao da uživam u povremenim koktelima. Ovo verovatno nije bila baš najbolja ideja. Nisam se konsultovao ni sa jednim lekarom, ali ipak mislim da ne postoji lekar koji se ne bi, makar krajnje nevoljno, saglasio da bi malo viskija moglo da pomogne u ublažavanju mojih stravičnih bolova i teške dosade zbog toga što sam mesecima zaglavljen na istom mestu. Moj boravak u Laguna Honda Hospital-u potrajao je mnogo duže od World Series, tokom cele jeseni, pa smo zašli i u zimu. Nedelje su

sporo prolazile i konačno je došao Božić, kao i Nova godina, i nastupila je 2015. godina. I dalje sam bio vezan za krevet i nikad se u životu nisam bednije osećao.

Hvala Bogu na mojoj porodici i prijateljima, oko kojih se uglavnom moj svet okretao dok sam bio hospitalizovan. Moja majka je menjala dva autobusa da bi me posećivala skoro svakog dana. Donosila mi je razne domaće persijske delicije i sveže voće, recimo nar. Ona je stvarno najdivnija mama na svetu i osećam se užasno zbog svega što je morala da prođe zbog mene. Moj pokušaj samoubistva strašno je uticao na nju i toliko sam joj zahvalan na njenoj trajnoj i безусловnoj ljubavi. Čak je bila njena ideja da ljudima kažemo da sam „pao“ sa balkona dok sam njoj nešto pomagao. Na kraju krajeva, cela situacija je bila veoma neugodna i za nju, jer sam skočio sa njenog balkona u njenu zajednicu - građanski centar za seniore, koji je bio jednako izbirljiv po pitanju primanja novih članova kao i bilo koja srednjoškolska ekipa. Među tim starim damama ogovaranja su se širila brže nego požari po Californiji i nek sam proklet ako dozvolim da moja majka bude izložena takvom uznemiravanju; ona ima 83 godine.

Pored moje majke i brata, moj dragi prijatelj Mike Rufo dolazio je sa svojom gitarom i pravio mi društvo. Drugi prijatelji-aktivisti, uključujući i članove pokreta Occupy Wall Street, takođe su se potrudili. Prijatelji od Floride do Los Angelesa dolazili su i u kolicima me vodili do malog zoo vrta u okviru bolnice, gde sam se prvi put sprijateljio s nekim slatkim kozama i mačkama. Bio sam blagoslovljen takvim divnim prijateljima i takvom divnom familijom. Da bih sačuvao dostojanstvo, rekao sam ljudima tu „belu laž“ da sam nešto popravljao na balkonu kad sam se okliznuo i pao. Nisam želeo da se ni ja niti moja porodica suočavamo sa stigmom koju mentalna bolest i samoubistvo povlače sa sobom. Na nesreću, društvo smatra da je mnogo bolje imati slomljenu kičmu nego mentalnu bolest... ili sam makar ja mislio da će ljudi tako reagovati na mene i moj bipolarni poremećaj.

Uprkos ovim posetama dragih ljudi koji su mi podizali duh, ipak me je strašno mučila dosada tokom ta četiri meseca koliko sam proveo na oporavku u Laguna Honda Hospital - naročito ako se ima u vidu da sam bio stacioniran na palijativi, gde ljudi u suštini čekaju da umru. Nije bilo šta drugo da se radi tamo osim da se gleda TV ili da se istražuju mogućnosti aparata za koka-kolu. Odlučio sam da odem na Tinder i da vidim u čemu je fora sa online datingom. Stvar je u tome što je Tinder baziran na lokaciji. Postojala je veća verovatnoća da na Tinderu nabasam na nekog iz

susedne sobe, što bi se u ovom slučaju najverovatnije završilo tako što bi umrla na meni. A čak i ako nađem nekoga, šta bih radio? Ja sam u psihijatrijskoj bolnici. U sobi sam sa drugim pacijentom. On je psihotičan. Jadnik udara druge pacijente, medicinske sestre i lekare; potrebno je petoro da ga savladaju. Zamislite mene, u stanju u kakvom sam bio i u situaciji u kojoj sam se našao, kako pokušavam da pronađem pravu ljubav na Tinderu. Tako ti je to kad tražiš ljubav na svim pogrešnim mestima.

Znao sam da bi bilo bolje da se fokusiram na to da dovedem svoj život u red pre nego potražim nekoga s kim bih ga delio. Podneo sam zahtev da proglasim lični bankrot iz mog bolničkog kreveta. Ljubazni advokat je bio voljan da dođe do mog kreveta da završimo papirologiju. Dok sam zatvarao poglavlje o BizCloud-u i podnosio zahtev da proglasim bankrot da bih sredio svoje finansije, fokusirao sam se na pronalaženje posla s punim radnim vremenom. Sve moje aspiracije o tome da vodim jednu tech kompaniju razbile su se o zid i sve što sam želeo bilo je da radim u istom segmentu cloud computing industrije i da ponovo stanem na noge; počeo sam da zakazujem intervjuje još dok sam bio u bolnici. Bolnički krevet nije baš najudobnije mesto sa kog možete raditi intervju za posao. Prevozili su me zajedno sa krevetom, zbog slomljene kičme, slomljenih članaka, i čak bez mogućnosti da sam odem do toaleta, ali nastavio sam sa intervjuima u potrazi za pravom prilikom. Telefonski intervjui nisu bili problem, pravi izazov je bio kako ću izvesti face-to-face intervjuje kad do njih bude došlo. Moraću da koristim kolica da bih išao na posao. Kao deo onlajn intervjuja, otkrio sam sve svoje invaliditete, uključujući i bipolarni poremećaj. Kada sam u januaru 2015. otpušten izu bolnice, i dalje sam se kretao uz pomoć oslonca i tako je bilo prvih nekoliko nedelja dok sam prolazio kroz intenzivnu fizikalnu terapiju. Provodio sam dobrih nekoliko sati svakog dana tražeći posao koji bi bio odgovarajuć za mene. Od 1990-ih proveo sam najveći deo svoje karijere na izvršnim funkcijama, radeći za kompanije kao što su Bay Networks, Exodus, Qwest Communications, Fast Search i Transfer, i na kraju - BizCloud. Nešto dobro tamo negde čekalo je na mene. Trebalo je samo da otkrijem šta.

Dobrodošli u (Amazon-sku) džunglu

Dok sam se oporavljao od povreda, želeo sam da se vratim na posao u tech sektor. Tražio sam posao koji bi reflektovao moj background i iskustvo u cloud computing indistriji. Najveći provajder u ovom biznisu bio je Amazon Web Services (AWS). U to vreme, AWS je imao 10 puta veći biznis

nego svih njegovih 14 konkurenata zajedno; to je bila potpuna dominacija na tržištu. Amazon je imao na hiljade partnera i preko milion klijenata i kad sam video da se otvorilo mesto za senior alliances managera, odmah sam se prijavio. Maja 2015. kontaktirao me je Amazonov tim za regrutaciju zbog pozicije u timu *channels and alliances for big data and analytics partners*.

Menadžer koji je bio zadužen za moju regrutaciju već četiri godine je radio za Amazon, jedan od onih što podižu lestvicu, i kojeg i danas veoma cenim. Osećao sam se dobrodošlim i u otvorenoj atmosferi, pa sam podelio s njima svoje iskustvo sa BizCloud-om i Ethics in Tech. Čak smo se i šalili u vezi s mojim NSA comedy events. Proces intervjuja u Amazonu je bio rigorozan. Prvo je trebalo timu da prikažem PowerPoint prezentaciju o pronalasku pravog partnera za *channel marketing strategies*. Posle toga me je intervjuisalo 6 Amazonaca po 45 minuta.

Bio je to rigorozan proces, ali sam bio uzbuđen zbog prilike koja mi se pružila i zbog mog potencijalnog šefa. Proces intervjuja je proleteo. Ubrzo nakon toga, izneli su mi prvo usmeno, a zatim i pismeno svoju ponudu za posao, koju prati i puna provera mog bekgraunda. Prihvatio sam ponudu, pošto je u pitanju bio velikodušan paket, a na posao je trebalo da stupim krajem juna 2015. Moj zadatak bi bio da vodim nekoliko odabranih *AWS strategies technology partners in the big data space* koji će u potpunosti biti oslonjeni na mene da pomognem ovim organizacijama da uvećaju svoj biznis u partnerstvu sa Amazon Web Services. Radio bih sve od razvoja to-go marketing strategija, do razvoja rešenja, joint marketing, field enabelment, i drugo. Mesec dana nakon što sam počeo da radim, moj menadžer je premešten u grupu van *channel and alliances organization*. Angažovan je novi šef; on je ostao svega osam meseci. Konačno, general manager je doveden iz VMWare-a. On je bio direktor za cloud computing u VMWare-u u isto vreme kad sam ja protestovao ispred godišnje konferencije VMWorld-a protiv CSC-ovih letova za eksteritorijalne otmice i mučenja.

Taj general manager je onda angažovao pravnika da mi bude šef. Tokom moje prve godine u Amazonu, dva od pet partnera koje sam vodio dobili su prestižnu nagradu Amazon Partner of the Year, ali iz nekog razloga ovo nije bilo dovoljno. I general manager i moj novi šef stvorili su toksičnu atmosferu za rad u kojoj je zabiti nož u leđa bilo legitimno; postao sam njihova meta. Čuo sam mnoge glasine o tome kako su iznova i iznova pokušavali da dokumentuju probleme koje bi mi prikačili iako smo se sastali svega jednom.

Uopšte ne bih imao problem s njima da su jednostavno imali muda da me otpuste zbog toga što sam se usprotivio CSC-u i njihovom partneru VMWare-u. Iskoristio sam svaki zakonski dozvoljen način garantovan Prvim amandmanom da protestujem protiv tih skotovskih kompanija i njihovih nehumanih poslovnih praksi. Ponosan sam što sam vodio kampanje na društvenim mrežama protiv njih i što sam podneo tužbe da zaštitim brend BizCloud od toga da izgubi svoj dobar glas time što će biti povezan sa CSC-om. Možda sam pretrpeo veliku povredu kičme, ali sam je i dalje imao. Bio sam fizički skršen, ali kad dođe do toga da ustanem protiv tech nasilnika i njihove nehumanosti, nikad nisam pogazio svoje vrednosti.

Avgusta 2016. bio sam pod ogromnim stresom zbog neprijateljskog okruženja u kom sam radio. Stigla me depresija, a moj bipolarni poremećaj još jednom je pomolio svoju ružnu glavu. Pošto sam bio svestan crvenih linija, prijavio sam se u Stanford Hospital. Hospitalizovan sam na tri dana zbog evaluacije na psihijatriji; nisam više mogao da tolerišem bol u leđima koji se pogoršao zbog stresa uzrokovanog poslom i mojim prethodnim pokušajem samoubistva. Proveo sam narednih nekoliko meseci u Stanford's Pain Management Center, na bolovanju. U neuspešnoj borbi da se oslobodim bola, probao sam sve od spaljivanja nervnih završetaka do duboke masaže i akupunktura. I kao da sve ovo nije bilo dovoljno, i dalje sam se suočavao sa svojim pretpostavljenima iz pakla, koji su bili rešeni da mi prikače nešto, bilo šta, samo da bi mi pokazali vrata. Kao što se može videti iz mejla mog kolege K., koji prilažem ispod, a koji je odgovor na ispitivanja naših pretpostavljenih u stilu inkvizicije i kojim uporno pokušavaju da ga navedu da navede probleme sa kojima se suočava u radu sa mnom:

D-,

Juče sam proveo neko vreme sa J-, Y- i M-. Pomenuli su izazove koje imam u radu sa Vahidom. Nisam siguran otkud to. Samo da budem potpuno jasan, nemam nikavih problema u radu sa Vahidom. Mislim da postoje stvari u kojima može još da napreduje, ali isto tako mislim da i sam imam oblasti u kojima mogu još da napredujem.

Hvala.

Da ste pitali bilo koga ko je radio sa mnom, kladim se da bi vam odgovorio nešto slično; ali progon se nastavio. Rat menadžementa protiv mene nije uključivao samo razgovore sa mojim kolegama. Novi menadžer, koji je radio za general managera, dva puta je otkazivao moje učešće na ReInvent-u (godišnjoj konferenciji AWS-a). Prve godine mog rada za AWS učestvovao sa na ReInvent-u, da bi me sledeće godine preskočili i to zbog novih zaposlenih koji su tek počeli da rade u našoj grupi. Posle nekoliko operacija kičme, vratio sam se na posao marta 2017. Amazon je odbio da mi odobri dugoročno bolovanje zbog toga što su povrede nastale tako što sma ih sam sebi naneo i što su uzrokovane mojim pokušajem samoubistva. Tog dana kad sam se vratio na posao, video sam potpuno nove ljude u našoj channel alliances grupi; njima su dodeljeni partneri da sa njima rade. Rekao mi je direktno general manager iz VMWare-a da su svi moji partneri predati drugima. Zamislite sad: Amazon Web Services ima preko 30.000 partnera, od kojih se 100 smatra strateškim. Ja se vraćam sa podužeg, ali ipak zakonom dozvoljenog bolovanja i oni ne mogu da mi nađu pet partnera da radim s njima? Osećao sam se izigran još jednom i napisao sam mejl CEO-u Jeffu Bezosu u kojem sam objasnio svoju situaciju:

Dragi Jeffe,

Ja sam jedan od hiljada i hiljada tvojih zaposlenih i želeo sam da podelim sa tobom svoje iskustvo rada u Amazonu za poslednje dve godine. Dok budeš čitao moju priču, razmisli da li ona predstavlja kompaniju kako ju je opisao [NY Times](#) ili kompaniju kakvu si [ti opisao u svom odgovoru na članak koji su napisali Jodi Kantor i David Streitfeld](#).

Ovo je moja priča. Počeo sam da radim za AWS u junu 2015. nakon rigoroznog intervjua koji je obavio S-, kao Senior Alliances Manager for Big Data and Analytics. Moj posao je bio da vodim nekoliko odabranih strateških partnera AWS-a. Tokom protekle dve godine vodio sam partnerstva i GTM strategije za neke od AWS-ovih najvećih ISV partnera. Obim posla se menjao vremenom, pa sam vodio od tri do sedam partnera, kako je menadžemnt tražio. Ovi partneri uključuju kompanije kao što su Splunk, Tableau, Informatica, i druge. Uz podršku menadžment tima i kolega iz Amazona naporno smo radili na udruženim rešenjima i izvršavali GTM strategije ovih partnera. Kao rezultat naših združenih napora, Amazon Web Services je prepoznat kao Alliance Partner of the Year od

strane kompanija Splunk i Tableau. Imao sam čast da primim nagradu u ime AWS-a od strane Splunk SKO u martu 2016.

U avgustu 2016. bio sam odsutan zbog bolovanja prvi put u mojoj karijeri za 20+ godina. Moje bolovanje se produžilo zbog mog invaliditeta. Ubrzo nakon što sam otišao na bolovanje, u tim je doveden novi menadžer J. Imao sam priliku da ga upoznam lično, jer sam bio u krugu kandidata koje je on intervjuisao kada sam prvi put došao u AWS. Nikada nisam radio s njim u bilo kom svojstvu osim što sam tada imao sastanak s njim na ručku. Kao što se vidi iz priloženog mejla koji je nastao za vreme mog odsustva, J. je - po nalogu senior managementa - tražio neopravdani fidbek mog rada od mojih kolega. Naročito je tražio da navedu izazove koji su se javljali u mom radu.

Kao što možeš da vidiš iz odgovora segment lead-a for big data and analytics, koji se nalazi u prilogu ovog mejla, on je zapanjen kako razlozima koji stoje iza ovog zahteva tako i jezikom koji je upotrebljen za jedan takav zahtev. Voleo bih kad bi Amazon pokazao profesionalnu učtivost i podelio sa mnom nalaze do kojih je došao kako bih mogao da identifikujem područja u kojima mogu da napredujem. Pozdravljam svaku evaluaciju i fidbek sve dok je u timskom duhu i ima za cilj poboljšanje našeg rada, a ne da nam nanosi štetu dok smo odsutni s posla zbog bolesti.

Moj zahtev za produženo odsustvo zbog bolovanja je odbijen, pa sam se vratio na posao bez ikakvih ograničenja ili zabrana. Nakon mog povratka s bolovanja, sreao sam se sa D., generalnim managerom za Global ISV and Tech Partners, i on me je obavestio da je angažovao nekog da me zameni i da u svom trenutnom timu nema mesta za mene. Pored toga, rekao je da bi bio otvoren da razmotri novu poziciju u jednom od njegovih ISV timova, Inside Partner Representative qualifying inbound marketing leads za naše partnere za novu uslugu koju namerava da kreira za njih. Bio je jasan po pitanju da ova pozicija još ne postoji, ali da bi želeo da ja radim taj posao.

Pitam te, da li misliš da je to pošten progres moje uloge u tvojoj organizaciji? Da li bi se ti osećao komotan da napraviš takvu preporuku nakon što sagledaš moj bekgraund i iskustvo? Radio sam takav posao za Bay Networks devedesetih. Puno toga sam naučio radeći taj posao, ali to je bilo pre dvadeset godina. Deluje obeshrabrujuće da posle dvadeset godina i svega što sam postigao u tvojoj firmi za protekle dve godine, da je to pozicija koju menadžment AWS-a ima za mene. Molim te, nemoj pogrešno da me shvatiš, prosto ne vidim razlog za ovim pasivno-agresivnim stilom menadžmenta. Mogli su jednostavno da me zamole da odem.

Otkako sam se vratio s bolovanja video sam nekoliko krugova intervjuja za pozicije slične onoj koju sam imao pre nego što sam otišao na bolovanje. Trenutno tražimo Partner Development Managers za ofis u San Franciscu. Voleo bih da znam zašto nisam uzet u obzir za ove pozicije i zašto nisam ohrabren i podstaknut da konkurišem?

Kada sam od Splunk SKO primio nagradu u ime AWS-a, imao sam puno hardvera instaliranog u svoje telo. Ipak, bez obzira na moj invaliditet, i dalje mogu da stojim i utičem na partnerske i poslovne odnose u ime kompanije za koju radim. Nadam se da imam priliku da iskoristim svoje veštine u okviru Amazon Web Services.

Produženje odsustva za zaposlene sa invaliditetom moglo bi se smatrati razumnim predlogom i ja sam zahvalan Amazonu što mi je omogućio ovo odsustvo. Takođe bih smatrao razumnim predlogom da se za mene razmotri pozicija slična onoj koju sam imao pre nego što sam otišao na odsustvo.

Znam da Amazonci vole duge narrative. Da bih bio koncizan, uštedeću par hiljada reči i podeliti tri slike. Prve dve su u vezi sa mojim fizičkim invaliditetom i prikazuju neke moje operacije. Poslednja fotografija je sa primanja nagrade Alliance Partner of the Year 2016. u Splunk SKO.

Kao CEO i osnivač Amazona i kao moj poslodavac, imaš pravo da znaš šta se dešava u tvojoj organizaciji. Jedino ti zaista znaš odgovor na moje pitanje koje se odnosi na to: koju priču moja istorija u Amazonu reprezentuje - NY Times ili tvoj odgovor?

Hvala na prilici da radim za tvoju kompaniju u protekle dve godine.

Iskreno,

Vahid Razavi

Senior Alliances Manager

Big Data and Analytics

Dobio sam odgovor iz HR-a Amazona u kome priznaju da su se moji uslovi rada zaista promenili, ali u kojem me takođe savetuju da nastavim da radim sa svojim šefom da bih rešio stvari koje me muče. Tako je, Amazon mi jerekao da nastavim da radim sa šefom koji se aktivno trudio da me omalovaži i diskredituje.

A onda je, 10 dana nakon mog povratka u Amazon, *channels and alliances* tim najavio strateško partnerstvo sa DXC-om, novom kombinovanom kompanijom CSC-a i HP-a koji prodaju BizCloud. DXC je rekao da će njihovo savezništvo sa AWS-om olakšati njihovim klijentima da otkriju efikasnosti i inovacije clouda i koje će ponuditi service-integrated rešenja za AWS.³⁰ Nakon ove objave, moj tretman prema meni u AWS-u postao je još gori. Poslao sam drugi mejl Jeffu Bezosu u kojem sam mu objasnio promene koje su nastale. Sada sam praktično bio mnogo hvaljeni mali od palube. To zaista nije hiperbola; sveli su me na to da poručujem hranu za tim i da pratim kandidate onih dana kada je bilo radova u ofisu (kada je većina ostalih zaposlenih bila zamoljena da radi od kuće). Ja sam bio hendikepirana pratnja za ove kandidate, vodao sam ih okolo dok sam ćopao sa štapom. Zašto su izabrali mene za ovaj zadatak umesto recepcionera, nekoga iz obezbeđenja ili čak menadžera za regrutaciju, ne znam, ali mogu samo da pretpostavim da je to bio deo njihovih napora da učine stvari nepodnošljivim za mene i da sam dam otkaz. Evo šta sam napisao Bezosu:

Dragi Jeffe,

Hteo sam da ti napišem kratku poruku i da ti se zahvalim što si izdvojio vreme i zadužio HR da se pozabavi stvarima o kojima sam ti pisao. Anne DeCleene iz HR-a je bila vrlo brza i otpočetak je vredno radila da izvrši svoju SLA obavezu i odgovori mi u roku od dve nedelje. Pošto sam uveren da te je informisala o rezultatima svoje istrage, želeo bih da se s poštovanjem ne složim s njenim zaključcima. Iako se ne slažem s njenim zaključcima na osnovu tvojih Amazon Leadership Principles, imam ojačanu kičmu. Ne slažem se, ali sam i dalje potpuno posvećen Amazonu i AWS-u. Radujem se razgovorima sa Senior HR Managerom L. o tome kako ću najbolje doprineti Amazonu.

Želim ti divnu nedelju.

Srdačno,

Vahid Razavi

Senior Alliances Manager

Božić u februaru ili kritički pregled Amazon Leadership Principles-a

Voleo bih da uđem dublje (to je zapravo Princip 12) u Amazonove Leadership Principles, ili makar u one principe o kojima sam najviše razmišljao. Onaj koji mi najviše staje na žulj je Princip 13, „imaj kičmu, usprotivi se i posveti se“. Nisam se šalio kada sam rekao da imam „ojačanu kičmu“, a imam i rendgen snimke koji to dokazuju - uključivaću sigurnosne alarme do kraja života sa količinom metala koju su mi ugradili da bi me ponovo sastavili. Sada, imajući u vidu princip koji ohrabruje i omogućava svakog Amazonca da se „ne slaže i obaveže“ da kaže šta ima, čak i ako to znači da oduva druge ljude i usija argumente, teoretski je princip vredan divljenja. Ali život nije kao sitkom u kome se problemi rešavaju u 22 minuta. Princip „uspravne kičme“ ne znači da nekome nećeš stati na žulj, nekome povrediti osećanja, ili ući u konflikt sa svojim šefovima. Još uvek mi je ostalo da utvrdim šta tačno „kičma“ podrazumeva i kakav standard podržava. Čini mi se (a i mnogima drugima) da ne postoji posao koji Amazon neće prihvatiti, makar bio i neetičan ili čak zločinački, kao što je partnerstvo sa rendition-as-a-service provajderom DXC dokazao. Mislim

da Amazon baš i nema kičmu. Hrskavicu možda, ali kičmu - i ne baš.

Ovo nas dovodi do Principa 6, „insistiraj na najvišim standardima“. Svako ko je sa čitanjem ove knjige stigao do ove verovatno se nasmejao na ovo, s obzirom na spremnost Amazona da radi sa nekim od najgorih svetskih kršitelja ljudskih prava, da i ne pominjem kako tretiraju svoju radnu snagu. Amazon dalje objašnjava da njihovi principi visokih standarda znače da „lideri omogućavaju da problemi ne budu prebacivani drugima i da se rešavaju tako da ostanu rešeni“. Što se mene tiče ovo potpuno previđa radnike kojima se isplaćuju sirotinjske plate da bi se izbegavali sve dotle dok radnik ne postane problem, problem koji treba rešiti, a videli smo kako Amazon rešava te stvari.

Princip 11, „zasluži poverenje ostalih“, postaje nešto kao nemoguća misija u takvom radnom okruženju. Kako mogu radnici u magacinima Amazona ikada verovati svojim šefovima kada ih oni toliko izrabljuju za tako malo para i koji bukvalno nadgledaju svaki njihov pokret ruke uređajima za nadzor? Kako mogu mid-level Amazonci verovati menadžmentu koji plaća 15 dolara minimalca tako što im kreše benefite? Kako mogu savesne mušterije ili investitori verovati ogromnoj zveri koja je nemilosrdno zgazila svoju konkurenciju i i pokazala spremnost da radi čak i sa onima koji prevoze ljude da bi bili mučeni u tajnim zatvorima?

Princip 9, „skromnost“, izvor je bezbrojnih šala među Amazoncima. „Pokušavamo da ne trošimo novac na stvari koje nisu bitne našim mušterijama“, kaže Amazon. Ali kompanija bi mogla isto tako samo da pokaže srednji prst onima koji najviše doprinose njenom uspešnom poslovanju: njenim radnicima. Amazon nije samo skroman, on je bedno jeftin. Da li biste mi verovali kad bih vam rekao da svoj „holiday party“ održavaju u februaru? E pa - održavaju ga u februaru, i ne pričam ovde o Danu zaljubljenih.

Stvarno nisam mogao da se oslobodim osećanja da radim za savremenog Ebenezera Scroogea, ali čak ni briljantni um i pero Charlesa Dickensa nisu mogli da zamisle da će najbogatiji čovek na svetu cicijati na svojim izrabljivanim radnicima na poštenoj božićnoj zabavi i onda imati „kičmu“ da im organizuje bednu proslavu u februaru!

Cape Cod, na primer, sjajno je mesto - mada prilično skupo - da se tamo provede divno letovanje.

Ali, da li biste išli tamo zimi, kad je vreme ledeno hladno, vlažno i bedno, samo da biste uštedeli novac? Naravno da ne.

Pred toga što škrtari na stvarima za zaposlene, Amazon je takođe bedan u pogledu društvene odgovornosti, kao i po pitanju poštenog plaćanja poreza. Ne slažem se često sa predsednikom Trumpom, ali bio je u apsolutno u pravu kada je tvitovao o Amazonovom izbegavanju plaćanja poreza. Kompanija skoro da nije platila nikakav federalni porez uprkos tome što je teška preko trilion dolara u vreme dok ovo pišem. Prema Institute on Taxation and Economic Policy (ITEP), nezavisnog neprofitnog think tanka, Amazon, koji je prijavio 5,6 milijardi dolara godišnjeg profita i koji je iskoristio i iznenadni zgoditak od 789 miliona dolara, koliko im je vraćeno novim republikanskim reformskim zakonom o oporezivanju (čitaj: bottom-up redistribucija), nije platio ni dolar federalnog poreza u 2017. godini. I to nije sve, ITEP kaže da je tokom prethodnih pet godina Amazon prijavio profit u SAD u visini 8,2 milijarde dolara, da je platio efektivni federalni porez na dobit od svega 11,4%. ³¹ A onda je tu i pitanje zahteva Amazona za još neutvrđenim gradom koji će biti dom kompanijinog projekta HQ2 (drugo sedište, second headquarters), za koji Bezos kaže da će doneti 5 milijardi dolara investicija i otvoriti 50.000 novih visoko plaćenih radnih mesta gradu koji bude srećni dobitnik.³² I dalje ne znamo tačno šta ti zahtevi podrazumevaju, jer je 20 finalista moralo da potpiše ugovor sa klauzulom o tajnosti podataka, ali zato znamo da kad god se 238 lokalnih zajednica takmiči ko će ponuditi najbolje uslove, da rezultat toga ne može biti ništa drugo nego trka do dna, a da je pobednik samo jedan - Amazon. Svoje drugo sedište Amazon će sigurno napraviti za bagatel, najverovatnije negde gde budu dobili najviše poreskih olakšica i drugih pogodnosti. Znamo da je Newark, New Jersey, ponudio 7 milijardi dolara u gradskim i državnim poreskim kreditima, a da je Grand Rapids, Michigan, koji čak nije ni dospelo među 20 finalista, ponudio 2 milijarde dolara u pogodnostima. ³³ Tražiti od lokalnih samouprava da finansiraju i subvencionišu troškove privatnih korporacija je zaista nefer prema svima koji tamo žive i plaćaju poreze. To samo iz budžeta odnosi ionako očajnički potreban novac za javne namene, naročito u ovim vremenima kada se budžeti stalno seku. To odvlači novac koji je mogao da bude upotrebljen za renoviranje škola i bolnica, za socijalne programe, rešavanje stambenih pitanja, biblioteke, i druge projekte koji mesta u kojima živimo čine boljim za život, a ne samo ono što je korporacijama bitno.

I poslednji Amazonov princip liderstva o kojem bih želeo da govorim jeste prvi na koji je kompanija

misllila - opsesija potrošačima. Amazon je ekstremno opsednut svojim potrošačima. Primenjuje ovu politiku čak i kad je to na štetu sopstvenog brenda, kao što je bio slučaj sa DXC-om i njegovim letovima za eksteritorijalne otmice.

Amazon nekad uopšte ne funkcioniše po sopstvenim principima nego pre prema onome što sam opisao kao metaforički mađioničarski trik sa dimom i ogledalima. Dok sam bio u Amazonu bio sam odgovoran za rezimiranje tzv. „win reports“ za mog pravnik-pretvorenog-u-menadžera da bi se naglasile pobede grupe sa našim partnerima. Smatrao sam da je proces vrlo subjektivan i ni na koji način analitički. Kao biznis zapravo nismo imali pojma kako to utiče na prihod, ali je, bez obzira na to, bilo traženo od mene da ubacujem podatke i izvodim veličine bez ikakvih pravih cifara koje bi sve to potkrepile. Sve je bio izmišljeno. Rekao sam menadžeru, a i svom šefu koji je odgovarao direktno general manageru, da se ne osećam prijatno u vezi s tim da prijavljujemo sve te lažne brojeve i pobede, naročito zbog toga što ću posle morati da ih koristim kao pouzdan izvod podataka u svojim izveštajima. Naravno, moj šef nije hteo da bude povezan sa ovim lažnim informacijama i odbio je da ga navedem kao referencu u svojim izveštajima. Naš razgovor smo završili u neslaganju. Kasnije tog dana, ispostavilo se da je stres bio preveliki i da sam se slomio i napisao lični oglas koji sam nameravao da objavim u *Palo Alto Daily News*, i u kojem kažem da sam ja budala koja radi za Jeffa Bezosa. Oglas nikad nije objavljen; izdavač je bio toliko zabrinut zbog mogućnosti da navuče na sebe parnicu sa gigantom kakav je Amazon. Uzeo sam slobodno popodne i prijavio se na hitno prijemno odeljenje Stanford Hospital-a. Dijagnostifikovali su mi stres povezan sa poslom i otpustili me u 2 ujutru. Sledećeg dana sam javio da sam bolestan.

Tada sam pisao Bezosu četvrti i poslednji put. Podsetio sam ga na vreme kad sam vodio WarrantyNow, za vreme dot.com buma. Njegov tim iz maloprodaje Amazona odbio je da se sastane sa mnom jer je jedan od naših partnera koristio Amazonov logo da bi se reklamirao na UPS kutiji bez našeg znanja. Amazon je smatrao da je to povreda njihovog trademarka; zbog toga nas nisu uzeli u obzir za saradnju. Uputio sam Jeffu poziv da se sastanemo i razgovaramo o ovome uz čaj. Hteo sam da objasnim kako su me zavrnuili, kako sam izgubio svoj brend i kako sada CSC-ova nova iteracija, DXC, radi sa AWS-om. Pre toga sam se bio sastao sa CEO-om AWS-a i pomislio sam, nakon što sam pročitao Jeffov odgovor na taj neslavni članak u *New York Times-u*, da će Jeff zaista želeti da zna šta se to kog đavola događa u njegovoj kompaniji. Međutim, ispostavilo se da nisam bio u pravu.

U članku koji je objavljen avgusta 2015. novinari *Times-a* Jodi Kantor i David Streitfield otvorili su prozor u svet u kojem su zaposleni u Amazonu - zvani Amazonci u žargonu kompanije - izloženi radnom okruženju pod visokim pritiskom zbog prekomernog rada i žestokih kritika. U članku se pominju mejlovi koje su supervizori slali u ponoć, a koji su jutrom bili praćeni sms porukama u kojima se pita zašto nije odgovoreno na mejlove. Podsticano je potkazivanje kolega putem tajnih kanala komunikacije sa nadređenima. Zaposleni koji su bolovali od raka, imali spontani pobačaj, ili su na drugi način bili pogođeni nekom nesrećom ili krizom, kažu da su bili izloženi nefer procenama ili jednostavno sklanjani u stranu. Jedan bivši direktor ljudskih resursa u Amazonu govorio je o zaposlenima koji su napustili kompaniju ili bili otpušteni na godišnjim odstrelima kao o žrtvama „svrsishodnog darvinizma“. Jedan bivši računovođa Amazona rekao je da je videti ljude kako ridaju na poslu bila redovna pojava: „Skoro svaku osobu sa kojom sam radio video sam kako plače za svojim radnim stolom“, prisećao se. Dok su neki zaposleni izjavljivali da im je radna kultura u Amazonu omogućila da dosegnu visine do kojih nisu ni sanjali da mogu da stignu, drugi su se osećali napadnutima zbog stila upravljanja koji podstiče svirepu, ponekad bolnu, kritiku tuđih ideja i akcija. „Ako si dobar Amazonac, postaneš Amabot“, rekao je jedan zaposleni *Times-u*.³⁴

Još jedan slom

Nažalost, zahvaljujući neprekidnom stresu na poslu, moja manija se burno vratila. Plašio sam se svog kompjutera i drugih digitalnih uređaja. U 8 ujutro 11. maja 2017. otišao sam u Amazonov ofis u San Franciscu da vratim svoj laptop jer sam imao strašan osećaj da moj šef nadgleda moje online aktivnosti. Isto tako sam bio siguran da su me pratili pripadnici Amazonovog obezbeđenja kad sam prethodnog utorka bio u ofisu u Palo Altu da razgovaram sa svojim šefom.

Kada sam u četvrtak pokušao da vratim laptop u Amazon, ispred ofisa su me pokupili pripadnici policije San Francisca i odveli u Dignity Health Saint Francis Memorial Hospital na psihijatrijsku procenu. U Dignity-ju sam uporno ponavljao da zahtevam transfer u Stanford Hospital da bih video svoje lekare. Osim toga, prošlo je manje od tri dana kako sam otpušten iz Stanforda. Dignity Health odbio je svaki moj zahtev. To je bilo čudno bolničko odeljenje; osećao sam se vrlo neprijatno i zlostavljano. Jurili su me drugi pacijenti. Bio sam zaključan sam u sobi koja je imala anti-Donald Trump grafite. Kada sam mogao da izađem iz sobe, satima sam niz duge hodnike gurao štap na koji sam se oslanjao, ludeći (ili ludeći još više nego što sam već bio poludeo) i

pokušavao da nađem izlaz iz te paklene rupe orvelovskog naziva. Negovateljice su mi se činile jedine koje su imale zdravog razuma na celom tom prokletom psihijatrijskom odeljenju. Nisam imao poverenja u svoje dokotore, čak ni u svoje medicinske sestre. Zašto i bih kad nisu hteli da mi odobre transfer u Stanford Hospital? Hrana je bila odvratna. Bila je mnogo bolja u psihijatrijskoj bolnici u Srbiji. Tamo biste bar dobili one divna srpska nacionalna jela, npr. burek za doručak, bogat paprikaš ili debele sočne kobasice sa velikim krompirima za ručak i delikatese poput karađorđeve šnicle - poznate kao „devojački san“, nazvan tako jer izgledom pomalo podseća na falus - za večeru. To je u Beogradu stvarno bio sjajan izbor hrane i prizivao sam te slike nostalgичno zahvalan mojim negovateljima tamo sada kad sam bio suočen sa bezdušnim režimom ishrane u Dignity Health-u.

Prebačen sam, bez mog pristanka, na stacionarno odeljenje psihijatrije, gde sam u početku držan na 5150 - zakonska šifra države California za privremeno psihijatrijsko zadržavanje bez saglasnosti individua koje predstavljaju opasnost po sebe ili druge zbog ispoljavanja znakova mentalne bolesti. Ovome je zatim usledio 5250, koji dozvoljava zadržavanje bez saglasnosti do dve nedelje; držali su me skoro 14 dana. Dignity Health je osmi najveći pružalac medicinskih usluga u SAD, ali kad se radi o psihijatrijskom odeljenju, ne obezbeđuju ni mnogo dostojanstva (dignity) niti zdravlja (health) svojim pacijentima, tvrdim na osnovu svog ličnog iskustva tamo. Nikad pre nisam bio u bolničkoj sobi sa grafitima. Štaviše, priručnik za pacijente i politika zaštite privatnosti nisu apdejtovani decenijama, od 2002. Zamolio sam lekare da uklone natpis sa zida jer mi je prisusutvo grafita delovalo uvredljivo, odbojno i krajnje neprihvatljivo za ono kako čovek zamišlja da će izgledati bolničko iskustvo; sumnjam da je moj boravak u baš toj sobi imao za cilj da isprovocira negativnu reakciju s moje strane.

Mog poslednjeg dana na psihijatrijskom odeljenju grafit je uklonjen.

Nakon što su me konačno otpustili iz Dignity Health-a, odmah sam se vratio u kancelarije AWS-a i vratio svoje kompjutere i USB stikove. Naredne nedelje prijavio sam se na psihijatrijsko odeljenje Stanford Hospital-a na dalja ispitivanja. Za vreme tog odsustva, Amazon mi je, na moje iznenađenje, odobrio dugoročno odsustvo s posla iz medicinskih razloga. Razlog koji su naveli što su mi ovog puta odobrili odsustvo bio je isti onaj zbog kojeg su mi prošli put isto to odbili: psihološke smetnje. Sad mi je odobreno dugoročno odsustvo, ali samo na dve godine. Moja poslednja operacija je bila 29. novembra 2017. Razgovarao sam sa svojim lekarima u Stanfordu i

oni nisu bili mišljenja da je u mom najboljem interesu, u smislu mog zdravlja, da radim u tako stresnom i neprijateljskom okruženju kao što je ono u AWS-u.

„Znao si ko sam još kad si me pokupio“

Pretpostavljam da je od početka trebalo da znam bolje. Nije baš da bezbroj zločina i nedela Amazona nije dobro poznato - i to ne samo u krugovima aktivista. Pada mi na pamet stara legenda o dečaku i zmiji:

Dečak je hodao planinskom stazom i sreo zvečarku. Zmija je bila veoma stara i zamolila dečaka da je ponese do vrha planine da bi mogla da vidi još jedan zalazak sunca pre nego što umre.

„Ne, gospodine Zvečarko“, odgovorio je dečak s poštovanjem, ali oprezno. „Ako vas podignem, ugrišćete me i ja ću umreti.“

Zvečarka je obećala da neće ugristi dečaka, pa ju je on pažljivo podigao i odneo do vrha planine. Odatle su zajedno gledali zalazak sunca i bilo je divno. Zmija je zamolila dečaka da je odnese kući i dečak je poneo zmiju niz planinu, a usput su svratili i do dečakove kuće, gde je dečak dao zmiji hranu, vodu i prenoćište. Kad su se ujutru probudili, dečak je podigao zmiju da bi je odneo njenoj kući da tamo umre. Kada su stigli do kuće stare zmije, dečak je krenuo da spusti zmiju kad se ona iznenada ustremila na njega i ujela ga.

*„Zašto si to uradila?“ vrisnuo je dečak u bolu i šoku. „Sada ću sigurno umreti.“
Na šta je stara zmija odgovorila: „Znao si ko sam još kad si me pokupio.“*

Sasvim je sigurno da sam znao šta je Amazon „kad sam ga pokupio“. Bio sam svestan nekih od njihovih nečuvenih korporativnih praksi i pre nego što su me angažovali i iako sam znao ko su, priznajem da sam zažmurio na to jer mi je trebao posao. Ali, u svoju odbranu, ovo je bilo pre nego što je mnogo Amazonovih najtežih zločina isecurelo u javnost; nije bilo načina da znam za ove prakse tokom mog rada u AWS-u. Dugo se znalo da je više od 15.000 radnika Amazona koji rade na normu gonjeno do granice izdržljivosti i preko pod strašnim uslovima i satima rada. Muškarci i

žene koji se satiru u ogromnim bezdušnim skladištima, gde su brzina i efikasnost jedino bitni, dok se Bezos trudi da iscedi i poslednji peni profita ispunjavajući porudžbine svojih klijenata što je brže i jeftinije moguće.

Allentown Morning Call je 2011. izvestio da su radnici Amazona u skladištu u Pennsylvaniji bili primorani na obavezan prekovremeni rad u nepodnošljivim radnim uslovima, uključujući rad na letnjoj vrelini od 38 stepeni. Mnogi nisu mogli da održe taj tempo, brojni radnici u skladištu kolabirali su usred iscrpljenosti vrelinom. Problem je bio toliko akutan da je Amazon organizovao ambulantna kola pred skladištem tokom vrelih letnjih meseci da bi radnici koji dehidriraju ili se onesveste zbog toplote mogli da dobiju prvu pomoć. Jedan bivši radnik je izjavio da je video više kolega kako padaju u nesvest na poslu ili ih medicinsko osoblje iznosi na kolicima ili ležaljci. „Nikad nisam imao osećaj da ću se onesvestiti niti sam ikad bio tretiran kao govno ni u jednom drugom skladištu sem u ovom“, izjavio je za *Morning Call*. „Mogu to da rade jer nema drugog posla u ovom delu države“. On je u pravu; nekada rudarski i industrijski region u punoj snazi danas se naziva Rust Belt, Zardali pojas, zahvaljujući deindustrijalizaciji i smanjenju proizvodnje, kao što je Billy Joel ovekovečio u svom besmrtnom hitu iz 1980. „Allentown“.

Morning Call je intervjuisao 20 sadašnjih i bivših radnika u skladištu Lehigh Valley; samo je jedan rekao da je to dobro mesto za rad. Ostali su izjavili da su bili opasno iscrpljeni zbog užasnih letnjih temperatura, stalnih prigovora zbog njihove produktivnosti i stalnih pretnji otkazom. Radnici koji bi dobili otkaz bili su ponižavajuće izmarširani sa radnog mesta, kao strašan podsetnik njihovim kolegama da održe tempo i da se ne žale - inače... I sve to za 11 ili 12 dolara na sat, što nije dovoljno da pokrije ni njihove osnovne potrebe za život, a kamoli potrebe njihovih porodica. I pored toga, mnogi radnici u Amazonovim skladištima nisu imali drugi izbor nego da nastave da rade.

„Jednostavno sam nastavljala da teram sebe da radim“, rekla je Karen Salasky *Morning Call-u*.

„Pitali su me zašto mi je učinak sve manji (na letnjoj vrelini) i rekla sam da mi učinak opada jer je vrelo i jer imam astmu.“ Salasky je izjavila da joj se često dešavalo da noću zaspi u suzama i da su ona i njene kolege često sarkastično uzvikivale; „Zaustavite robovlasništvo u Amazonu!“.

Jednog vrelog junskog dana Salasky se osetila utrnulo i prsti su počeli da joj drhte. Stavljena je u kolica i odvedena do kancelarije sa klima uređajem gde ju je pregledalo medicinsko osoblje - i gde

gde je bila ispitivana od strane menadžmenta. „Bila sam zaista uznemirena i rekla sam: Sve do čega je vama stalo je norma, a ne dobrobit ljudi.“, rekla je. „U životu nisam radila za poslodavca koji pred vratima ima ambulatna kola da prihvataju ljude koje izgube svest zbog ekstremne vreline.“ [35](#)

Izrabljeni do smrti

Nekad je problem mnogo gori od iscrpljenosti vrelinom. Barem sedam radnika je umrlo u skladištima Amazona od 2013, stavljajući tako kompaniju na listu „Dirty Dozen“, koju pravi National Council for Occupational Safety and Health. Od sedam ljudi koji su umrli, dvoje je stradalo od viljuškara, dvoje je udareno ili pregaženo kamionom, jedan je imao smrtonosan incident sa srcem dok je radio noćnu smenu, jedan je bio vučen i priklješten pokretnom trakom, a jedan je bio zgnječen ručnim utovarivačem paleta. [36](#) Nakon jedne od dve smrti izazvane viljuškarom (u kojoj je stradao 59-godišnji Phillip Terry, koji je radio u Plainfieldu, u fulfillment centru u Indiani), državna inspekcija rada je predložila kaznu u ukupnom iznosu od 28.000 dolara - ili sumu koju Jeff Bezos zaradi za otprilike 12 minuta. Ovo nije čak ni packa po prstima; ovo je više kao blago formulisani usmeni ukor, u najboljem slučaju. Uprkos tome što je Indiana Department of Labour na devet strana popisao prekršaje, optužujući Amazon za četiri prekršaja, uključujući nedostatak adekvatnog treninga zaposlenih i nepoštovanje bezbednosnih procedura. [37](#)

Nisu samo u SAD radnici Amazoni iskorišćavani i zloupotrebljavani. Zapravo, zaposleni Amazona u Evropi, gde su prava radnika i njihova zaštita na mnogo višem nivou nego u SAD, organizovali su nekoliko ozbiljnih protesta u proteklih nekoliko godina. U Nemačkoj, Poljskoj i Španiji radnici su štrajkovali ili organizovali proteste protiv Amazona u leto 2018. Nemački radnici zahtevali su zdravije uslove za rad. [38](#) U Španiji protestanti su bili napadnuti od strane nacionalne policije - i to pod novim, „socijalističkim“ režimom. Kakvi su to socijalisti koji šalju siledžije na radnike koji se mirno bore za svoja prava?

Uprkos policijskoj brutalnosti i pretnjama represijom, radnici Amazona uporno traže da budu tretirani fer, dostojanstveno i s poštovanjem. U Britaniji je novinar-istraživač James Bloodworth bio šest meseci na tajnom zadatku da bi razotkrio užasne uslove rada u kojima su super-zaposleni radnici primorani da uriniraju u flaše ili da se uzdrže od pauza za toalet samo zato da bi održali

tempo. Britanska grupa za javno zastupanje radnika Organise istraživala je radnike Amazona i došla do podatka da tri četrtine izbegavaju da odlaze u tolaet iz straha da neće postići normu, a više od polovine radnika je prijavilo da pati od stresa izazvanog poslom. Punih 80 procenata je izjavilo da ne bi ponovo konkurisali za posao u Amazonu s obzirom na iskustvo koje su tamo imali. Bloodworth je opisao živu sliku nedovoljno plaćene izrabljene radne snage koja živi u strahu od disciplinovanja ili otkaza zbog neizdrživog tempa koji nameću porudžbine klijenata. [39](#) Istraživanje *Guardian-a* od jula 2018. obelodanilo je brojne slučajeve radnika Amazona koji su ostavljeni na milost i nemilost nakon što su pretrpeli povrede u skladištima koje su neke od njih dovele čak do toga da postanu beskućnici.

Prosečna plata u Amazonu iznosila je 28.446 dolara u 2017. godini. Bezos zaradi toliko svakih devet sekundi. Njegova neto vrednost trenutno iznosi 150 milijardi dolara i on je najbogatiji čovek u istoriji čovečanstva. [40](#) Pa ipak, Vickie Shannon Allen, 49-godišnja radnica u skladištu Amazona u Hasletu, u Texasu, živi, u trenutku dok ovo pišem, u svojim kolima nakon što je povredila leđa dok je brojala robu na radnoj stanici na kojoj je nedostajao ključni deo bezbednosne opreme. Njoj je ponuđena tričava suma od 3.500 dolara otpremnine, koja ide zajedno sa ugovorom o neobjavlivanju informacija. Odbila je jer nije želela da izgubi pravo da javno govori protiv Amazona. „Zbog njih sam ostala bez doma, zeznuli su me iznova i iznova i desi se da prođu dani, a da nemam šta da jedem“, rekla je Allen. [41](#)

Zlostavljanja se nastavljaju. Bolesni radnici, uključujući i one sa lekarskim uverenjima, ignorisani su i disciplinovani, ili otpušteni zbog „no call, no show“. U njihovom pokušaju za totalnom kontrolom radnika Amazon je čak patentirao narukvicu koja prati pokrete ruke zaposlenih u skladištu i može da vibrira da bi usmerila ruku u „pravom“ smeru, dodajući još jedan sloj nadzora na radna mesta koja su ionako već previše nadzirana i previše stresna. [42](#) U Amazonu kažu da su narukvice poslednja inovacija u usluzi za još brže zadovoljavanje korisnika. A sve to dok, naravno, robotičke ruke ne zameni ljudske u svih 140+ Amazonovih skladišta i na kraju krajeva - i na svim drugim mestima. I ne samo u skladištima. I kancelarijski radnici kompanije su predmet ispitivanja menadžmenta i primene psiholoških alata dizajniranih da podstaknu Amazonce da proizvode više i više. „Kompanija sprovodi kontinuirano unapređenje performansi svog osoblja“, rekao je Kindle marketer *New York Times-u*. [43](#) Problem prevazilazi sam Amazon i obuhvata i kompanije koje je pripojio, najočiglednije *Whole Foods* i *Washinton Post*.

Kao ni sve velike kompanije ni Amazon nije fan sindikata - ali mnogi zaposleni u Whole Foods-u jesu. Skoro se grupa radnika koja sebe naziva Whole Foods Cross Regional Committee stavila na čelo napora da se radnici kompanije organizuju u sindikat. Poslali su mejlove zaposlenima u većinu od 490 radnji Whole Foods-a, u kojima osuđuju situaciju gde su zaposleni u krizi, gde zaposleni žive u strahu od stalnih otpuštanja otkako ih je preuzeo Amazon. Kao eho drugih radničkih pokreta, uključujući i uspešnu kampanju #FightFor15, u mejlu su pozivali na poboljšanja, uključujući i minimalnu platu od 15 dolara na sat, zdravstveno osiguranje koje bi mogli lakše priuštiti, plaćeno porodiljsko odsustvo, 401k usklađivanje i drugo. ⁴⁴ Amazon je na mejl reagovao drugim mejlom u kojem je liderima u Whole Foods-u prosledio video trening o anti-sindikalnim postupanjima. Tipičnim anti-sindikalnim jezikom koji smo čuli bezbroj puta tokom proteklog stoleća video kaže:

Smatramo da sindikati nisu u najboljem interesu naših klijenata, naših deoničara i najvažnije naših saradnika. Naš poslovni model je izgrađen na brzini, inovaciji i opsesiji klijentima - stvarima koje generalno nisu povezane sa sindikatima. Kada izgubimo iz vida ove kritične oblasti, ugrožavamo sigurnost svačijeg posla: vašu, našu i naših saradnika...

Nikada ne biste rizikovali da zatvorite vašu radnu jedinicu samo zato što su se vaši saradnici pridružili sindikatu. Ali možda biste morali da porazgovarate o tome kako pridruživanje sindikatu šteti inovacijama, što bi moglo da utiče na opsednutost klijentima, što bi onda moglo da dovede do toga da ugrozi opstanak vaše radne jedinice.

Video nastavlja u pravcu da se identifikuju „znaci upozorenja... koji mogu da ukažu na nedovoljnu uključenost saradnika, senzibilisanost ka organizovanju ili ranom organizovanju aktivnosti.“ Ove crvene linije uključuju korišćenje izraza kao što je „minimalna zarada“, distribuciju brošura ili flajera, razgovore u kojima zaposleni dele svoje brige, nošenje odeće ili drugog aksesoara sa sindikalnim oznakama, porast nezadovoljstva na radnom mestu, ponašanje koje „nije uobičajeno“, radnike koji „inače nisu povezani, a onda iznenada počnu da se druže“, i zaposlene koji pokazuju „neobičan interes za polise, benefite, liste zaposlenih ili druge informacije u vezi sa kompanijom“. ⁴⁵

Ovi anti-sindikalni napori stvarno daju rezultat. U 2014. mala grupa koju su činili radnici sa tehnike i održavanja u Amazonovom skladištu u Middletownu, Delaware, glasali su 21-6 protiv organizovanja sindikata nakon intenzivnog pritiska menadžmenta i anti-sindikalnih konsultanata koje je Amazon angažovao da potisne napore za sindikalnim organizovanjem. Ponekad represija nije nimalo suptilna. Communications Workers of America lansirali su 2000. godine kampanju kojom bi sindikalno organizovali 400 zaposlenih u Amazonovom servisu za kupce. Amazon je odgovorio tako što je jednostavno zatvorio call center gde su oni radili kao deo šireg kresanja troškova tokom dot.com kraha početkom veka. [46](#)

Amazon je 2013. kupio cenjeni list *Washington Post* za 250 miliona dolara. Bezosov menadžment je tada nastavio da zamrzava definisane beneficije za penzije radnika koji nisu u sindikatu i pokušao da eliminiše benefite zdravstvenog osiguranja za part-time zaposlene. Frederick Kunkle, reporter iz *Posta* i kopredsedavajući pregovaračkog tima za prava radnika Washington-Baltimore News Guild-a, napisao op-ed (članak suprotan uređivačkoj politici novina, prim. prev.) u kojem je kritikovao Bezosa zbog ulaganja u buduće filantropske projekte više nego u dobrobit svojih radnika. „Kao i drugi multimilijarderi, Bezos bi trebalo da se seti da njegovo ogromno bogatstvo dolazi delom i od rada i da bi trebalo da učini više na tome da deo tog bogatstva podeli sa svojim radnicima“, napisao je Kunkle. „Umesto toga, Bezos je pokazao da na svoje radnike gleda kao na delove high-tech mašine, da problem prihoda njegovih radnika nije njegov problem i da velike korporacije duguju svojim zaposlenima malo više od same isplate“. [47](#) *Post* je, naravno, odbio da objavi Kunkleovu kritiku, pa ju je on objavio bez naknade u *Huffington Postu*. Kunkle je bio pismeno upozoravan zbog „pisanja za konkurentne novine bez dozvole“. Prema Office of General Counsel of the National Labor Relations Board (NLRB), ova upozorenja nisu imala osnova jer Kunkle nije primio novac za ovaj članak. NLRB je takođe naglasio da pošto ništa u članku nije bilo neistinito ili omalovažavajuće, da se te informacije ne mogu skrivati od javnosti, niti bi njihov autor za to trebalo da snosi posledice. [48](#) Kao što smo i Kunkle i ja naučili na teži način, svaka prozivanje ili kritikovanje Jeffa Bezosa, jednog od najbogatijih i najmoćnijih ljudi na planeti, nosi puno opasnosti. Ali Kunkle je ostao neustrašiv i rekao u *In These Times* da se nada da će „Jeff Bezos jednog od ovih dana shvatiti da ovom društvu i svojim zaposlenima duguje više od minimuma s kojim se može izvući“. [49](#)

Bio sam svestan mnogih problema AWS-a, ali hej, čovek mora od nečeg da živi. Na kraju sam

prihvatio pozamašnu platu koju mi je AWS ponudio. Možda sam odabrao da plešem sa poludemonima, ali to je bilo tada, a ovo je sada, a sada je vreme za mene da se razračunam s Amazonom.

Razračunati se s Amazonom

Bilo je jedno od onih „letnjih“ jutara u San Franciscu koje opravdavaju staru lokalnu izreku, koja se često pogrešno pripisuje njegovom čuvenom stanovniku Marku Twainu, a koja kaže da je „najhladnija zima koju sam ikad doživeo bila je leto u San Francisku“. Dok sam išao od kola do zgrade suda, dugi mokri prsti Žapca Karla milovali su mi lice kao da smiruju moje iskidane živce i pripremaju ih za ono što predstoji. A ono što me je čekalo bilo je saslušanje u vezi sa mojim benefitima u slučaju nezaposlenosti i, kao što sam pretpostavljao, još jednom se ispostavilo da ono što prolazi kao pravda u naciji čiji je najviši sud doneo odluku da su korporacije ljudi, ali da ljudi nemaju nikakva prava na medicinsku pomoć od koje im život zavisi. Drugim rečima, nisam očekivao mnogo, budući da su SAD većinom ponovo postale korporatokratija, u kojoj zakon radi u interesu korporacija i elita. Može se reći da uprkos vremenu, nisam bio hladan kao led kada sam ušao u zgradu suda, ali sam svakako bio jednako mračan. Moje raspoloženje nije se popravilo ni kada me je sudija koja je pregledala moju žalbu obavestila da ne mogu (iako je to garantovano zakonom) da uvedem osobu koja će voditi beleške. Pozvao sam se na svoje zakonsko pravo zbog invaliditeta i sudija je dozvolila da i on bude sa nama. Sudija, žena koja je govorila mirno, ljubazna, ali odlučna, jasno je videla da sam u haosu sa živcima dok sam izlagao dokaze u svoju korist. Rekla mi je da „se smirim“ i podsetila me da bi mogla da presudi i u moju korist. Što je na kraju i uradila, bio sam srećan - i pomalo iznenađen - kada sam to shvatio. Dobio sam bitku, ali rat se nastavlja.

Dobio sam bednih 1.350 dolara za ono kroz šta sam prošao. Pomislio sam da bi ova suma, koliko god simbolična bila, učinila više dobra za ljudi koji rade za dobrobit svih nas nego što bi značila za mene. Intenet Archive je neprofitna digitalna biblioteka sa sedištem u San Franciscu, čija je misija „univerzalni pristup svem znanju“. Rade neverovatan posao na arhiviranju World Wide Weba od njegovih najranijih dana. Možete potražiti manje-više bilo šta na njihovoj Wayback Machine, od naslovne strane Yahoo-a na dan kad ste rođeni (ako ste rođeni 1995. ili kasnije) do obrisanih članaka za istraživanje. Naći ćete naučne časopise, stare knjige i one koje se više ne štampaju,

novinske članke, i još mnogo toga. Štaviše, The internet Archive je vojnici na prvoj liniji fronta u borbi za net neutralnost i online privatnost. Bori se protiv masovnog nadzora NSA i opasnih zakona kao što je Stop Online Piracy Act (SOPA) i Preventing Real Online Threats to Economic Creativity and Theft of Intellectual Property Act (or PROTECT IP Act, a.k.a. PIPA). Oni su domaćini aktuelnih događaja kao što je Aaron Swartz International Hackathon, u čast kreatora Creative Commons-a, Reddit-a, RSS-a i tehnologije koja stoji iza SecureDrop-a. Suočavajući se sa 13 krivičnih dela, milion dolara kazne i 35 godina u federalnom zatvoru, sve za skidanje i objavljivanje ogromne vredne kolekcije akademskih članaka sa JSTOR-a, Swartz se obesio u svom stanu u Brooklynu, 11. januara 2013, kada je imao 26 godina.

Freedom of the Press Foundation, takođe sa sedištem u San Franciscu, neprofitna je organizacija koja podržava novinarstvo od javnog značaja, s tim da, kako je napisao sudija Murry Griffin u slučaju Pentagon Papersa: „oni koji su na vlasti moraju trpeti polemičku štampu, jogunastu štampu, sveprisutnu štampu, u cilju očuvanja i uvećanja vrednosti slobode izražavanja i prava ljudi da znaju.“ Freedom of the Press Foundation je utočište i neumorni zaštitnik zviždača, koji su često tretirani kao gori kriminalci od ratnih i korporativnih kriminalaca koje razotkrivaju. To pomaže da nezavisni novinari koriste i pojačaju svoje glasove. Oni rade neverovatan posao u borbi za interese slobodne štampe.

I na kraju, ali ne i najmanje važno, jeste moja crkva. Pomislio sam da bi trebalo nešto da podelim i sa svojom neposrednom zajednicom u San Franciscu i, pošto prisustvujem nedeljnoj misi svake sedmice u crkvi The Church for the Fellowship of All Peoples, odlučio sam da uložim i tamo. Kada oni kažu „svi ljudi“ („all peoples“), oni to zaista i misle. Osnovani su je 1944. dr Howard Thurman i dr Alfred Fisk i crkva je bila prva američka međurasna i međuveraska kongregacija. Svake nedelje tamo možete videti ljude različitih rasa, veroispovesti, nacionalnog porekla i religijskih pogleda. Jedna od glavnih istaknutih misija crkve jeste „da nađe zajedničko stajalište sa kojeg svako od nas može da razmenjuje u bogatstvu naših različitosti i uzme udeo u plodovima Duha.“ Kongregacija izgovara sledeće uverenje na kraju svake nedeljne mise:

Potvrđujem svoju potrebu da uvećam razumevanje svih ljudi kao Božje dece i tragam za suštastvenim iskustvom Boga koji se otkrio u Isusu iz Nazareta i drugim velikim religioznim duhovima čija im je privrženost Bogu dala osnov za njihovu privrženost svim ljudima.

Priželjkujem učešće u duhovnom rastu i etičkoj svesti ljudi različitih nacionalnih, kulturnih, rasnih i verskih nasleđa ujedinjenih u religijsku zajednicu.

Priželjkujem snagu udruženog bogoslužjenja kroz pristupanje crkvi The Church for the Fellowship of All Peoples, gde je od posebne važnosti lična posvećenost razumevanju Božje svrhe ovde i na svim mestima.

Prvosveštenik prečasni dr Dorsey O. Blake je čovek mirne reči i prodornog pogleda, čije propovedi svedoče o svesti i povezanosti sa borbom za socijalnu, ekonomsku i duhovnu pravdu. Prvi put sam dobrog velečasnog sreo dok sam posećivao Unitarian Universalist Church, gde je on držao propoved o ljudskim pravima. Tražio sam njegovu posetnicu i pratio ga u njegovu crkvu, koja je mnogo manja, ali sa mnogo više različitosti. A imala je i bolju muziku, sa dr Carlom Blakeom koji slavno svira klavir. Kada ste u bolnici, većina ljudi će vam poslati karticu sa željama za brzo ozdravljenje i neko cveće. Ne i velečasni Blake. On se potrudio da dođe i obiđe me i ja nikad neću zaboraviti njegovu milost u vreme kada mi je podrška najviše trebala. Postoji vreme u životu svakog čoveka kada mu je iskreno potrebno duhovno utemeljenje i upravo je to ono što su mi velečasni Blake i The Church for the Fellowship of All Peoples dali.

Na jednoj nedeljenoj misi velečasni Blake se u svojoj propovedi dotakao istorijskih ličnosti kao što su Thoreau i Marx. Ono što ih povezuje jeste činjenica da pripadaju grupi prosvetljenih istorijskih - i savremenih - ličnosti koji su razumeli ono što je velečasni Martin Luther King Jr (kome je Thurman bio mentor) nazvao obavezom pristojnih ljudskih bića da se odupru sistemima i aktima nejednakosti. Prečasni Blake je čak imao odvažnost da nas podseti da Deklaracija nezavisnosti daje „nama, narodu“ svetu dužnost da „zbacimo“ represivnu vladu. Zamislite šta bi se desilo kad bismo to probali danas! Blake citira suosnivača crkve Howarda Thurmana verovatno više nego ikoga drugog, a na jednoj skorijoj njegovoj propovedi kojoj sam prisustvovao, većinom je čitao iz Thurmanovog meditativnog remek-dela „How Good to Center Down“:

Kako je dobro skrasiti se!

Sedeti mirno i gledati sebe u prolazu!

Ulice naših umova ključaju u beskrajnom saobraćaju;

Naši duhovi odjekuju u sukobima, sa glasnim tišinama,

Dok nešto duboko u našim gladima i žedima za trenutkom mira

i pauze za odmor.

*Punim intenzitetom tražimo, pre nego tišina prođe, svež smisao
reda u našem življenju;*

*Pravac, snažnu sigurnu svrhu koja će strukturisati našu zbunjenost
i doneti smisao u naš haos.*

*Gledamo u sebe u ovom trenutku čekanja -
kakvi smo ljudi.*

Pitanja ostaju: šta radimo s našim životima?

Šta je kraj naših činjenja?

Gde pokušavamo otići?

Na šta stavljamo naglasak i na šta su naše vrednosti fokusirane?

S kakvom svrhom podnosimo žrtve?

Gde je moje blago i šta najviše volim u životu?

Šta najviše mrzim u životu, a čemu sam veran?

Iznova i iznova pitanja pobeđuju trenutak čekanja

Dok slušamo, plutajući kroz sve odjeke naših nemira,

postoji i zvuk druge vrste -

Dublji zapis koji jedino mirnoća srca razjašnjava.

Kreće se direktno ka suštini našeg bića.

Naša pitanja su dobila odgovore,

Naše duše su osvežene, i vraćamo se nazad u saobraćaj naših dnevnih rutina

Sa mirom Večnosti u našim koracima

Kako je dobro skrasiti se!

„Ne pitajte šta svetu treba“, kaže Thurman. „Pitajte šta vas čini živima i idite, uradite to, jer ono što svetu treba jesu ljudi koji su oživeli.“ Za mene, oživeti je značilo da razmotrim pokretanje i rast Ethics In Tech kao efektivnu neprofitnu organizaciju koja govori istinu o korporativnoj moći i koja se bori za sva naša prava.

Ethics In Tech: Ponovo rođeni aktivista

Ne bih morao mnogo da se potrudim da pronađem prvu metu za Ethics In Tech. Amazon ima svoj odabir poslovnih partnera. Oni su lideri u industriji i imaju globalni potrošački i poslovni brend. Zašto bi hteli da postanu partneri sa najgorim seronjama u tech industriji koji su počinili zločine protiv čovečnosti, prevazilazi granice mog shvatanja. Ako mi je uskraćeno da radim u svom startapu zbog straha od krađe intelektualne svojine i ako mi je uskraćeno zaposlenje zbog mekartističkih napora da uguše moju slobodu izražavanja, onda mi je ostao samo jedan izbor: da pogledam duboko u svoje korene i vrednosti i razmislim o mogućnosti ponovnog pokretanja Ethics in Technology kao neprofitne organizacije. U teoriji mogu da vodim Ethics In Tech kao neprofitnu organizaciju fokusiranu na pet oblasti od javnog značaja:

- Jednakost u tehnologijama
- Radni odnosi na relaciji poslodavac-zaposleni u tech sektoru
- Životna sredina, naročito uticaj razvoja tehnologije na životnu sredinu
- Privatnost i prava privatnosti - kako tehnologija može da osnaži ili krši naše lične slobode u digitalnoj eri
- Veštačka inteligencija (Artificial Intelligence, AI) - uticaj AI na ljudsku evoluciju i razvoj

Verujem da ovih pet oblasti zahteva posebnu pažnju tech zajednice. Radio sam u poslovnom sektoru tech zajednice poslednjih 20 godina. Ja sam Iranac-Amerikanac i vrlo ponosan građanin obe zemlje. U narednim godinama i decenijama odluke koje tech kompanije donose uticaće na sve nas. Moj cilj je da donesem glas masa u tech zajednicu organizujući dijalog kroz događaje, sadržaje i sve raspoložive društvene i medijske alate da stvorim svest i vodim javnu politiku. Određena dela nemaju šta da traže u tech zajednici. Eksteritorijalne otmice i mučenje nisu deo usluga koju većina tech kompanija ima u ponudi. Oni koje odluče da profitiraju od ove vrste zločina i drugih hladnokrvnih poslovnih praksi, moraju biti prozvani i posramljeni - i verujte mi, uradio sam dosta od oba.

Srećom po mene, bio sam aktivista skoro celog života. Sedamdesetih, kad sam bio dečak, moj otac bi me stavljao na kolica i vodio me sa sobom na proteste protiv brutalnog monarha, Šaha. Šahova porodica vladala je gvozdenom pesnicom decenijama zahvaljujući vernoj podršci

uzastopnim američkim administracijama i CIA-i. Uvek mi je smešno kad čujem američke lidere kako pričaju o potrebi za demokratijom u Iranu. Iran je jednom imao demokratiju i bilo je sjajno dok je SAD nisu uništile. Narod Irana je 1951, možda uzimajući zaozbiljno obećanje predsednika Trumana da „pomogne slobodnim ljudima da se izbere za svoju sudbinu na svoj način“, izabrala dr Mohammada Mossadegha za svog novog premijera. Mossadegh je osvojio srca svojih sunarodnika boreći se protiv toga da zapadne kompanije iskorištavaju iransku naftu i druga ogromna prirodna bogatstva. Nacionalizovao je Anglo-Iranian Oil (danas BP) i izbacio gomilu britanskih tehničara dok je prekidao diplomatske veze sa Londonom. Mossadegh je bio najpopularniji vođa kojeg su Iranci ikad imali. *Time magazine* ga je čak proglasio za Čoveka godine 1951, nazivajući ga iranskim Georgeom Washingtonom.

Velika Britanija, Sjedinjene Države i druge zapadne imperijalističke sile bile su šokirane i besne i nije prošlo mnogo pre nego što je administracija Dwighta D. Eisenhowera planirala državni udar orkestriran od strane CIA-e sa ciljem da svrgnu Mossadegha. Operacija Ajax je bila izuzetno uspešna, Šah se brzo ponovo ustoličio na svom prestolu, a njegova porodica vladala je Iranom više od četvrt veka. Da bi pomogla Šahu da održi red, CIA je, radeći zajedno sa Izraelom, stvorila SAVAK, izuzetno brutalnu državnu bezbednost koja se specijalizovala za užasna mučenja, ponekad podučavani i od strane CIA-e. Pet uzastopnih američkih predsednika obasipalo je Šaha pomoći i prijateljstvom tokom decenija, sa sve Jimmyjem Carterom, takozvanim „predsednikom za ljudska prava“, koji je ugostio diktatora u Beloj kući za novu 1978. godinu. 50

Negde otprilike u ovo vreme moj otac me je vodio na ulične proteste u Teheranu. U Iranu su stvari doterale do kraja, ali kao dečaku, ono što sam video i shvatio bilo je da ljudi kad se ujedine za pravedan cilj mogu da donesu pravu promenu svetu. Ali postoje stvari koje su važnije čak i od najpravednijeg cilja, a to je sigurnost i dobrobit porodice, i tako su moji roditelji odlučili da je za nas najbolje da napustimo našu voljenu domovinu i da potražimo utočište u Sjedinjenim Državama. Imao sam osam godina. Prvi put kada smo pokušali da napustimo Iran, otišli smo u Švajcarsku, gde su nam odbijene američke vize. Drugi put sam bio u Nemačkoj, gde sam dobio turističku vizu za SAD. Konačno, mogao sam da dobijem legalan rezidencijani status u SAD.

Ali pre toga, trebalo je da preživim rat i pošto sam preživeo, to je značilo da ću se žestoko protiviti svim budućim ratovima. Moja majka je bila bolničarka koja je služila za vreme Iransko-iračkog

rata. Posle Islamske revolucije, za vreme okupacije američke ambasade i talačke krize, administracija Jimmyja Cartera se dodvorila Saddam Husseinu u susednom Iraku, ohrabrujući ga da napadne Iran u pokušaju da destabilizuje i konačno uništi Islamsku Republiku u nastajanju. Ono što je usledilo bio je osmogodišnji rat do iscrpljenja koji je odneo više od milion života. Moja majka je bila medicinska sestra i radila je sa pacijentima koji su trpeli posledice od hemijskog oružja. Jedno od grotesknijih poglavlja rata odnosilo se na iračku upotrebu oružja za masovno uništenje. Možda se sećate čuvene fotografije Donalda Rumsfelda kako se rukuje sa Saddamom Husseinom u Bagdadu ranih osamdesetih. Reganova administracija je upravo skinula iračkog diktatora sa američke liste državnih sponzora terorizma. Ovaj potez otvorio je vrata za veće kooperacije između iračke i američke vojske, kao i za veće trgovinske i investicione prilike.

Za vreme ovog perioda irački režim je počeo da nabavlja komponente od SAD-a i drugih zapadnih zemalja koje je iskoristio da izgradi svoj hemijski arsenal. Ovaj arsenal će uključiti i smrtonosne neurotoksine taub i sarin, kao i iperit. Ova oružja su internacionalno zabranjena generacijama. Bili su previše užasni čak i za Hitlera, koji je iskusio njihove zastrašujuće efekte kao mlad vojnik u rovovima Prvog svetskog rata. Ali Sjedinjene Države i druge zapadne nacije zažmurile su kad su Saddamove snage primenile ovo oružje za masovno uništenje ne samo protiv iranskih trupa i civila, nego i protiv svojih - Kurda. U najozloglašnijem od ovih napada nekih 2.000 Kurda je izmasakrirano u Halabji, 16. marta 1988. Iračka armija nikoga nije poštedela od dejstva njihovog užasnog oružja za masovno uništenje; čak i bolnice i medicinske ustanove su bile pogođene. Oko 20.000 pripadnika iranskih trupa i medicinskog osoblja ubijeno je iračkim hemijskim oružjem.

Moja majka se dobrovoljno prijavila da stavi svoj život u opasnost da bi pomogla drugima. Sećam se kako se vraćala sa fronta sa „poklonima“ u vidu šrapnela, metaka i ostalih jezivih *souvenirs de guerre*. Pravio sam kolaže od njih i nosio ih u školu da bih se pravio važan. U početku je bilo nekog osećaja avanture u odrastanju u ratu, ali mnogo toga je bilo teško. Irak je targetirao naše naseljene centre i svako je znao nekoga ko je ubijen ili ranjen u ratu, ili ko se iz rata vratio, ali više nikad neće biti isti zbog razornog post-traumatskog stresa. Bilo je raketnih napada i sahrana i uopšte jedan osećaj terora. Saddamove skad rakete nisu bile preterano precizne, ali ako ih se dovoljno ispali na gusto naseljeni grad kao što je Teheran, ne prođe mnogo pre nego što neka od njih udari u nešto. Ili u nekoga... možda nekoga do koga vam je stalo. Avanturistički duh se brzo ugasio.

Možda sam napustio svoju zemlju, ali nikad nisam prestao da je volim. Nikad nisam prestao da budem Iranac. Moja zemlja je skočila iz tiganja u vatru menjajući jedan autoritarni režim drugim. Kao što je slučaj sa tolikim revolucijama kroz istoriju, ono što je počelo s najboljim namerama da podigne društvo i donese slobodu i prosperitet potlačenima brzo se pretvorilo u nešto mnogo ružnije. Svako ko je čitao *Životinjsku farmu* Georgea Orwella ili slušao bend The Who, mogao je to da predvidi.

...Meet the new boss, same as the old boss... (...upoznajte novog šefa, koji isti kao stari šef...)

Narod Irana ima istoriju staru skoro 10.000 godina. Trenutni režim, pa čak i Šahova era, samo su kratki trenuci na našoj istorijskoj liniji, i njihovo vreme će proći, i oni će otići sa scene kao toliko drugih despota pre njih. Ali ja ću uvek biti Iranac, ponosan.

Takođe nikad nisam prestao da budem aktivista nakon što sam otišao iz Irana. Baš naprotiv. Na kraju krajeva, migrirali smo u San Francisco Bay Area, za koji svi znaju da je leglo američke liberalne politike i aktivizma. U srednjoj sam bio onaj dečko sa peace bedževima na rancu i protestovao protiv širenja nuklearne energije, ili aparthejda u južnoj Africi, ili manje-više svega što je Ronald Regan radio. Kasnije sam protestovao protiv Rata u zalivu, Drugog iračkog rata, trećeg... koliko je ratova Irak vodio? Protestovao sam protiv svih američkih ratova, naročito posle 9/11, počevši sa beskrajnim ratom u Avganistanu, u kome je proliveno toliko krvi i u kome je otišlo toliko bogatstvo, a da se ne vidi svetlo na kraju poslovičnog tunela. Kako da ne budete protiv toga? Kada pomislite da prosečan 21-godišnjak iz ove zemlje nema sećanja na vreme kada ova zemlja nije bila u ratu, to zaista stavlja stvari u perspektivu. Zaista, 238 od 242 godine koliko postoji, Sjedinjene Američke Države provele su napadajući ili okupirajući druge nacije. Ali sad već idem u digresiju.

Moj aktivistički bekground učinio je da startujem sa Ethics In Tech relativno lako. U vremenu kad su naša prava pod konstantnim napadom i kada moćne tech kompanije, kao i vlada, mogu bezobzirno da gaze preko tih prava, nije teško naći prijemčivu publiku koja je gladna za tim da načini pozitivnu, smislenu promenu. EIT namerava da učini mnogo više od toga da prosto podiže svest i proziva loše aktere u tech industriji. Da, duboko verujemo da je sunčev zrak najbolje dezinfekciono sredstvo, imenovanje i posramljivanje kompanija kao CSC i AWS je izuzetno važno. Ali napraviti sistemsku promenu znači učestvovati u političkom procesu, takvom nameštenom

kakav je. S tim ciljem tražimo političke kandidate ne samo iz dve tradicionalne partije, nego i iz trećih ili čak ne ni iz partije, ali nekog ko će ustati u odbranu naših ustavnih prava, ne samo prava korporacija da rade šta hoće. Ima li nekoga tamo ko ima zdravog razuma i misli da je normalno stanje u demokratiji da se korporacije ustavno vide kao „ljudi“ s „pravom na slobodu govora“? Da im treba dozvoliti da troše koliko god hoće para da utiču na ishod naših izbora dok isti Vrhovni sud odbija da prizna brigu o zdravlju kao osnovno ljudsko pravo (kojem bi svi Amerikanci trebalo da imaju jednak pristup)? U vremenu Citizens United-a, samo ujedinjeni građani mogu vratiti zdrav razum u sistem koji je poludeo. EIT će voditi kandidate i kampanje koje to mogu.

Značajni rezultati zahtevaju jaka partnerstva. U tom smislu Ethics In Tech traži da radi sa organizacijama velikim i malim, da bi se adresirali problemi i nepravde koji utiču na našu zajedničku dobrobit. Budući da su odnosi na relaciji poslodavac-zaposleni jedna od pet ključnih oblasti na koje se naša grupa fokusira, mi smo saputnici sa organizacijama koje čine zviždači i bivši zaposleni u tech kompanijama. Poznate nacionalne, ali i internacionalne grupe kao što su nezaobilazni American Civil Liberties Union (ACLU), Freedom of the Press Foundation, više tech-specijalizovanih grupa kao Electronic Frontier Foundation (EFF) i Internet Archive takođe su naši saputnici. Možemo da im pomognemo u podizanju svesti i fondova za različite projekte koje imaju, a koji reflektuju našu zajedničku posvećenost etici u tehnologijama.

Uspešne kampanje za promene često zahtevaju razmišljanje izvan okvira. Jedna stvar koju sam naučio posmatrajući političku scenu Sjedinjenih Država u proteklih nekoliko decenija jeste da je mnogo lakše ubediti ljude u vaše stavove ako ih nasmejete. Niko ne želi da bude prestrašen nekim galamdžijom za improvizovanom govornicom, ali ako uspete da ih nasmejete - čak i u vezi sa najsravnijim ili apsurdnim zločinima - imate šansu da ih prevedete na svoju stranu. Pokojni veliki George Carlin znao je to decenijama ranije kada je razotkrio ko je u stvari glavni u Americi u svom kratkom fragmentu „*The Owners of the Country*“, koji se završava čuvenom rečenicom: „Zove se američki san jer morate biti uspavani da biste u to poverovali“. Jon Stewart, Cris Rock i Michelle Wolf znaju to. I ja sam znao kad sam došao na ideju za NSA Comedy Tour kada je ilegalan nadzor, pomognut i podstaknut od strane najvećih nacionalnih tech i telekom kompanija, još uvek stizao na naslovnice nacionalnih medija. To je bila kratkotrajna, ali uspešna turneja, sa preko 150 ljudi na svakom od naša tri događaja. Imali smo 5-6 komičara, uključujući Willa Dursta i Nato Greena, kao i jedan ekspertski panel koji je posvetio ozbiljnu pažnju nekim od najvažnijih tema u vezi sa etikom

etikom u tehnologijama danas. Publika je bila počašćena i nastupom Mikea Rufoa, koji je napisao mnogo političkih pesama, uključujući „Spyin’ Eyes“, sjajnu parodiju na pesmu grupe Eagles o ne baš zabavnoj temi vladinog masovnog nadzora. Mike nije primarno parodičar; on je ozbiljan pevač, tekstopisac i gitarista - i jedan žestoki aktivista. Bilo kako bilo, „Spyin’ Eyes“ je pesma Mikea Rufoa koju najviše aktivista zna i Mike je oduševio publiku kad ju je izveo na jednom od svojih NSA Comedy događaja. Vrlo sam ponosan na ponovno pokretanje NSA Comedy. Možda ćemo morati ovo da radimo van Sjedinjenih Država, s obzirom na trenutno ksenofobično stanovište Trumpove administracije demonstrirane najviše kroz zabranu putovanja pre svega za muslimane.

Pet oblasti koje zastupamo u Ethics In Tech

1 - Jednakost u tehnologijama

Nije tajna da tech industrija ima problem sa rasnom i rodnom ravnopravnošću, odnosno u SAD postoji digitalna podela koja je velika kao rased koji razdvaja bogate i siromašne. I dok svi nivoi vlasti - federalni, državni, lokalni - priznaju i preduzimaju korake u rešavanju rasne neravnopravnosti, dotle tech kompanije priznaju i dotiču se problema rodne neravnopravnosti, ali je ostalo još puno posla da se uradi. Mnogo toga je urađeno od vremena „burazerske kulture“ koja je toliko dugo prožimala Silikonsku dolinu. Dokumentarni filmovi i knjige kao Brotopia Emily Chang, ekspozice seksizma -silikonske doline puna pohotljivih opisa sex-partija u Dolini, privukli su dosta pažnje proteklih godina, i to ne bez razloga. I samo što je svet dobio uvid u mikrokosmos u kom bi „biznis“ mogao uključivati i ubacivanje investitora u đakuzi, ujedno dolazi i pokret #MeToo i društvena smena u toleranciji i očekivanjima. Nažalost, prema podacima skupljenim od strane kompanije za virtuelna rešenja Evia, žene - koje čine više od polovine američke radne snage - zauzimaju manje od 20% svih tech poslova. Što je još gore, žene danas drže manji udeo u poslovima u vezi sa kompjuterskim naukama nego što je to bio slučaj osamdesetih.⁵¹ Jedan od razloga za ovo, ironično, jeste sam tech - broj žena u kompjuterskim naukama stagnira od negde 1984. i kasnije opadanje pojavljuje se u vreme kad sve više domova nabavlja personalni računar. Utvrđen je narativ da su kompjuteri za dečake i pojačan razvojem proizvoda i marketinškim kampanjama koje targetiraju pre svega muškarce i dečake. Sve ovo je uticalo na rastuću tech kulturu. Današnja istraživanja pokazuju da devojčice postanu zainteresovane za karijeru u tech industriji oko jedanaeste godine, ali da ubrzo posle toga izgube interes. Eksperti kažu da su za to

krivi nedostatak tech edukacije, nedostatak žena mentora i generalna rodna neravnopravnost. Kao i u toliko drugih oblasti, edukacija je ključ za suzbijanje nejednakosti. Neprofitne organizacije kao što su *Girls Who Code* i *TechGirlz* naporno rade da eliminišu rodne nejednakosti u tehnologijama targetirajući devojčice u mlađem uzrastu. Rezultati su obećavajući - osnivačica *Girls Who Code* Reshma Saujani tvrdi da smo na tragu da ostvarimo rodni paritet u kompjuterskim naukama do 2027. Naravno, ima tu još mnogo više od same rodne ravnopravnosti. Žene u tech industriji trpe situacije sa kojima se nijedan muškarac u industriji nikad nije suočio. Pored toga što je govorila o proizvodima i uslugama svoje kompanije, Bethanye Blount, koja je kasnije osnovala i postala CEO startup platforma za kompenzacije *Cathy Labs*, došla je do toga da dok je držala ključne govore na tech konferencijama upozorava žene učesnice da pokriju svoja pića jer su seksualno uznemiravanje, pa čak i seksualni napadi bili previše česti na takvim događajima. Anita Sarkeesian, koja je lansirala Kickstarter kampanju da bi finansirala seriju videa koji ispituju seksizam u video gejmingu, primila je pretnje silovanjem i smrću zbog svog rada. ⁵² Fokusirajući se isključivo na nejednaka primanja muškaraca i žena i nejednaku zastupljenost, često se previđaju svakodnevni izazovi i iskušenja koje žene u tehnologijama moraju da podnose.

Ipak, rasa je ta, a ne pol, koja ostaje najveća prepreka za žene kada dođemo do izvršnih i visokih menadžerskih pozicija u tech industriji. Ascend Foundation, poslovna organizacija koja predstavlja Amerikance azijskog porekla, analizirala je podatke iz US Equal Employment Opportunity Commission for the San Francisco Bay Area i utvrdila da je rasna nejednakost na vodećim pozicijama između belih muškaraca i manjinskih muškaraca veća nego rodna nejednakost između belih muškaraca i belih žena. U 2015. bele žene imale su 31% više šansi da postanu *executives* nego latino muškarci, 88% više šansi nego azijski muškarci i 97% više šansi nego crni muškarci. ⁵³ Dok su manjine, naročito crni i latino muškarci napravili značajan napredak u proboju u tech industriju, i dalje ih je sramno malo na kompjuterskim i matematičkim pozicijama - crnci zauzimaju manje od 8% svih kompjuterskih i matematičkih pozicija u zemlji, a latinosi manje od 7%, prema istraživanju Brookings Institution-a 2018. Skorašnji trendovi ne deluju obećavajuće; zastupljenost crnaca u prirodnim naukama (science) i matematičkim poslovima zapravo je opala tokom protekle decenije. ⁵⁴ Ne znam kakva je statistika za persijske muškarce i nisam tip koji misli da je postoji rasna motivacija iza svakog lošeg odnosa prema drugima, ali bih bio slep kad ne bih uzeo u obzir ulogu koju su rasne predrasude mogle da imaju tokom moje karijere.

Statistika i svest su jedno; preduzimanje smislene akcije da bi se borilo sa problemom nešto je sasvim drugo. Ethics In Tech je napor baziran na rešenjima, a rešenje ovde počinje sa boljim obrazovanjem. Naročito pojačavajući edukaciju o kompjuterima, prirodnim naukama i matematici na što mlađem uzrastu. Ne pričamo ovde samo o kursevima univerzitetskog nivoa - naša zemlja mora dramatično da proširi obuhvat i pristup entry-level tech kursevima. Edukacija u kompjuterskim naukama mora biti više inkluzivna za devojčice i manjine; pristup projektima kao što su *Black Girls Code* i *#YesWeCode* i programima orijentisanim na rad i zaposlenje kao što je *Year Up*. Organizacije kao što su *Byte Back* i *Per Scholas* ulaze da ponude potcenjene entry-level kompjuterske i IT sertifikacione kurseve. Tech kompanije su takođe pokrenule online sertifikacione kurseve. Ethics in Tech podržava ove programe, a unapred se raduje tome da će i sam doprineti u rešavanju ovog istrajnog problema.

2. Odnosi na relaciji poslodavac-zaposleni

Većina problema na relaciji poslodavac-zaposleni tiče se načina na koji poslodavci i menadžeri uopšte gledaju na radnike u Sjedinjenim Državama. Veliki deo istorije rada ove zemlje bio je ispunjen borbom, jer su se radnici borili za svoja prava, a Veliki Biznisi su uzvraćali borbu - često sa smrtonosnom snagom. Dani masovnih štrajkova sa brojnim žrtvama i ranjenima i fizički neprijateljski nastrojenim šefovima možda jesu gotovi, ali kao što mnogi tech radnici (naročito oni na nižim pragovima ekonomskih merdevina) mogu da potvrde, ima dovoljno i starih i novih nepravdi danas. Ostalo je još puno posla da bi se popravili ukupni odnosi između titana tehnologija i onoga što je pisac Douglas Coupland nazavao njihovim „MicroSerfs“. Putovao sam širom sveta i nema sumnje da su druge zemlje svetlosnim godinama ispred SAD-a kada su u pitanju odnosi poslodavac-zaposleni. Da bih napravio kontrast, voleo bih da još jednom podsetim na neprilike onih izrabljenih i nedovoljno plaćenih radnika u skladištima Amazona. Zaista se pitam: kakav je to korporativni bord izvršnih menadžera koji se okupi i izađe sa pravilima kao što su zabrana radnicima da sednu na poslu ili pauza za ručak od samo pola sata i još dve pauze od 15 minuta za vreme smene od deset sati? Kakvi su to „ljudski resursi“ koji treba da spakuju 1.200 paketa za dan? Ko je odlučio da je etički da primoravaju radnike na obavezan prekovremeni rad i kažnjavaju one koje odbiju tako što im spajaju vreme za odmor? 51

Imam osećaj da mnogi od najvećih tech igrača, oni koji privlače najbolje i najblistavije regrute,

mašu sjajnim predmetima pred svojim radnicima kao deo koncentrisanih napora da propagiraju ono što ja zovem mit o work-life balansu. Tech firme će ti možda dozvoliti da ponesesh svoj Maltipoo na posao, možda imaju video igrice arcade, ili stolove za bilijar, ili veštačku stenu, njihove kafeterije mogu služiti najbolji suši na svetu ili činije kinoe, ali ne postoji takva stvar kao što je besplatan ručak. Možete li to stvarno nazvati balansom između života i posla ako radite 50-60 sati nedeljno i morate da provedete vreme u saobraćaju ili da putujete do posla 10 sati svake nedelje? Možete li zaista da maksimizujete sreću radnika kada se zaposleni tretiraju kao stoka, konstantno nadzirani od trenutka kad uđu do trenutka kad izađu, a patrole bezbednjaka su na sve strane? Tretman je još i gori za radnike na minimalno plaćenim poslovima - koji su obično na podugovorima - čuvari, radnici obezbeđenja, recepcioneri i drugi. Oni su zaista zaposleni drugog reda u Amazonu, ali i u drugim kompanijama. Radnici koji su na podugovorima, rade na isporuci paketa počeli su da dižu glas zbog ponovljenih slučajeva krađe zarade u 2017, organizujući protest ispred kompanijinog *fulfillment* centra Egan, u Minesoti, jednog ledenog novembarskog dana. Mnogi od ljudi koji su protestovali bili su migranti iz istočne Afrike koji su pobjegli od političkog, etničkog i drugog progona u Etiopiji, Eritreji i Somaliji, samo da bi otkrili novi set problema u Sjedinjenim Državama. „U mojoj zemlji bio sam profesionalni građevinski inženjer, a ovde sam radio ovaj posao da bih platio račune i mogao da studiram da bih se vratio u svoju struku“, rekao je jedan od protestanata. „Bilo je šokantno videti kako ova zemlja tretira migrante koji rade posao za koji mi se čini da ga drugi ljudi uzimaju zdravo za gotovo“, nastavio je.

„Strašno sam razočaran ne samo kompanijom, nego i svojim iskustvom rada u Americi. Ovo iskustvo je nešto sa čim se previše ljudi suočava i to je promenilo moje mišljenje o pravdi u Americi. Sve što sam čuo o rasizmu i nepravdi ispostavilo se kao tačno. Nadam se samo da ova kompanije ne predstavlja i ostale u zemlji.“⁵²

Nažalost, to predstavlja generalni pravac u kom se kreće zaposlenost u SAD. Pogledajte kako se vodeći igrači u „sharing economy“ gade da čak nazovu svoje radnike zaposlenima. Ogroman globalni uspeh i bogatstvo giganta prevoznika Ubera moguć je jedino zahvaljujući napornom radu njihovih „partnera-vozača“, ali to uteruje njihove vozače u trku do dna i još niže zarade i bezobziran tretman. Pitajte bilo kog Uberovog vozača i videćete da će se naježiti na sam pomen termina „partner-vozač“. Reći će vam da je to jednosmerno „partnerstvo“ u kojem vozač radi sav posao i preuzima sav rizik da bi se mamutska kompanija bogatila, a u isto vreme izbegavala da

prizna prava i odgovornosti na koje svi zaposleni imaju prava, jer tehnički - oni i nisu zaposleni. Uber ne mora da plati minimalac ili prekovremeni rad, niti da ponudi benefite svojim radnicima. U isto vreme, na ovaj način izbegavaju tužbe i odgovornost.

Postoje neke naznake da bi ovo uskoro moglo da se promeni. Protiv Ubera su podnete brojne tužbe, kao i protiv drugih „sharing“ i „gig“ kompanija i sudovi počinju da donose presude u korist radnika. Ovo se ne dešava bez ozbiljnih prepreka na putu. U 2015. California Labor Commission doneo je odluku u korist bivšeg Uberovog vozača, nalažući kompaniji da joj nadoknadi troškove koji su nastali dok je radila kao vozač. U odluci se navodi da je Uber odgovoran za ove troškove jer su njihovi vozači njihovi zaposleni. Međutim, aprila 2018. federalni sudija u Philadelphiji presudio je da Uberovi vozači nisu zaposleni, nego nezavisni subjekti pod ugovorom. ⁵³ Potpuno je neverovatna „logika“ kojom se sudija poslužio da bi tako presudio - naveo je da Uber ne vrši dovoljno kontrole nad svojim vozačima da bi oni mogli da se smatraju zaposlenima; i to zato što su slobodni da isključe aplikaciju i odu u toalet, uzmu nešto da jedu, odremaju, ili urade šta god im je po volji, onda oni zaista i nisu zaposleni. A onda opet, ako pitate full-time Uberovog vozača čija je minimalna plata - ako uopšte može da zaradi toliko - zavisna od platne šeme sa bonusima koja zahteva 40 ili više sati rada nedeljno, verovatno će vam se samo nasmejati na toliko glorifikovanu vozačku „slobodu“ koju kompanija reklamira. Korak napred učinjen je ubrzo nakon presude iz Philadelphije kada je California Supreme Court u maju 2018. u suštini ukinuo decenijama star test na osnovu kojeg se utvrđivao status zaposlenosti radnika, olakšavajući u mnogome da se ljudi klasifikuju kao zaposleni umesto kao nezavisni subjekti pod ugovorom. ⁵⁴ Ostaje da se vidi da li će ovo dokazati transformativne odluke, ali većinske ocene su da će pre biti prvo nego potom jer su u javnosti i među izabranim zvaničnicima vrlo željni da stave tačku na eru „Divljeg Zapada“ velikim delom neregulisanih startapova u gig ekonomiji.

Unutar kompanija ulažu se naponi da se stvari poprave i počinje da se unapređuje odnos na relaciji poslodavac-zaposleni. U Amazonu HR program pod nazivom Connections podstiče zaposlene da svakodnevno postavljaju pitanja koja se tiču različitih tema u vezi sa radom i zaposlenošću, u pokušaju da se bolje razume ogromna radna snaga kompanije i njihove brige. Međutim, neki Amazonci su izrazili zabrinutost da bi mogli da pretrpe posledice ako bi na ova pitanja odgovorili iskreno, dok su drugi preispitali samu ideju Connections-a i toga da li je to pravi alat da se s njim započne ova tema. Mnogo je bolje bio primljen Forte, Amazonov poboljšan pregledni program za

zaposlene koji u kompaniji poznatoj po često nemilosrdnim i darvinovskim pogledom i kritikama, 55 sada se fokusira više na jake strane radnika nego na njihove slabosti.

Kao bivši Amazonac mislim da sam u poziciji da tvrdim da HR programi mogu dobro izgledati na papiru, ali ni svi programi na svetu ne mogu nadoknaditi štetu nastalu usled nekih glupih pravila i akcija, grešaka koje bi bilo ko sa imalo zdravog razuma trebalo da bude u stanju da izbegne. Daću vam jedan primer. Zbog mojih problema s leđima imao sam pravo na ergonomsku stolicu, ali verovali ili ne, kao deo Amazonovih mera štednje, kresanja troškova i drugih principa, po dva zaposlena su sedela za jednim stolom! Ko želi da radi za kompaniju gde menadžment nije briga za zaposlene ni toliko da im obezbedi radne stolove? Ili gde su tegobe radnog dana toliko teške? Ko želi da radi tamo gde zaposleni provode sate svakog dana u hladnom i gde ljudi ne misle jedni na druge osim kada treba nekog nadigrati?

Bio sam toliko iscrpljen radom u Amazonu. Neki moji partneri imali su čitave timove na raspolaganju; ja sam morao da hendlujem ove partnere sa samo jednim programerom. Nikad se nisam osećao kao da imam podršku koja mi je potrebna. Promenio sam četiri šefa za godinu dana, za ime boga! I pored svega toga ovo je samo blistav nedostatak humanosti u Amazonu. Nemojte pogrešno da me shvatite, mnogi Amazonci su pojedinačno vrlo brižni ljudi. Ali kada sam bio u bolnici, dobio sam korpu s voćem od Amazonovih partnera sa kojima sam radio i koji su mi poželeli brz oporavak, a od Amazona nisam dobio ništa.

3 - Uticaj razvoja tehnologije na životnu sredinu

Prema skorašnjem članku u magazinu *Time* koji se tiče izveštaja Greenpeace-a, cloud - i pridružene mreže koje isporučuju podatke - troši toliko energije da je to kao da smo šesta nacija sveta prema potrošnji energije. Nakon što je ova vodeća grupa za zaštitu okoline prozvala tech kompanije zbog ovog problema, neki od najvećih potrošača energije iz te grupe kompanija - kao što su Apple, Google, Facebook i druge - obavezale su se da dramatično smanje potrošnju energije u svojim data centrima. Ovo obećanje su održali, a neki su potpuno prešli na napajanje održivom energijom u svojim data centrima. Apple i Facebook izgradili su nove data centre koji se 100% napajaju obnovljivim izvorima energije. Amazon, koji je isprva oklevao da prati ovaj trend, uskoro je uradio isto, a AWS je izdao skromno, ali važno saopštenje, kojim se naglašava „dugoročna

posvećenost ka postizanju potrošnje 100% obnovljive energije u našem globalnom infrastrukturnom otisku. Do 2018. AWS je dostigao 50% potrošnje energije iz obnovljivih izvora. Ima šest solarnih farmi koje proizvode 200 megavata u Virginiji, kao i tri vetroparka u North Carolini koji proizvode 458 megavata. Očekuje se da će ovi projekti sa obnovljivim oblicima energije davati više od dva miliona megavat sati energije u električnu mrežu i koja će napajati AWS data centre u Ohaju i Virginiji. AWS proizvodi dovoljno struje da napaja skoro 200.000 američkih domova svake godine ili otprilike onoliko domova koliko ih ima u Atlanti, Georgia. Pored toga, AWS, koji je najavio svoj prvi karbon-neutralni region još 2011, sada nudi pet karbon-neutralnih regiona svojim potrošačima na korišćenje. Javio se i efekat talasa otkako AWS serveri hostuju Netflix, Pinterest, Spotify, Vine, Airbnb i mnoge druge sajtove. 56

Ogromna veličina, uticaj i finansijska sredstva vodećih tech kompanija čini ih idealno pozicioniranim da preduzmu značajnu akciju da se bore protiv klimatskih promena i drugih ekoloških katastrofa koje prete opstanku ljudi na zemlji. Tamo gde vladama nedostaje političke volje, efiksnosti i brzine u delovanju da bi se iznele ove neophodne promene, tech industrija, sa svojom opsesijom inovacijama, galopirajućim tempom razvoja, istupa i popunjava prazninu koju vlade ne mogu ili neće. Ovo se ne odnosi samo na Sjedinjene Države. Klimatske promene pogađaju čitavu planetu i kompanije kao Amazon implementiraju rešenja u svim zemljama u kojima posluju. Kina, u kojoj se svake godine u milionima povećava broj novih internet korisnika, jedan je od glavnih globalnih aktera u borbi protiv klimatskih promena. Amazon planira da otvori nove data centre koji se napajaju obnovljivim izvorima energije da bi išao u korak sa ogromnim porastom potražnje tamo.

Ovo je više od toga da se uradi prava stvar za planetu. Glasnogovornik Google-a izjavio je za TechRepublic da kompanija razmatra obnovljive izvore energije kao poslovnu priliku. Ali poslovanje bez etike (u ovom slučaju etike planete pre profita) nije održiv model i Google i druge tech kompanije to znaju. Zato je Google izašao iz American Legislative Exchange Council, poznatijem po svom neslavnom akronimu ALEC, sledeći druge kompanije kao što je Microsoft, koji se povukao iz pro-biznis lobija. Google je objasnio svoju odluku time što je optužio ALEC da je lagao o klimatskim promenama. ALEC odbija da prihvati internacionalni konsenzus od oko 97% po kome su klimatske promene posledica ljudske aktivnosti, naročito emisije ugljen-dioksida.

ALEC, koji tvrdi da „obezbeđuje konstruktivni forum za državne zakonodavce i lidere iz privatnog sektora da razmatraju i razmenjuju praktične politike na državnom nivou“, uradio je predlog zakona koji bi zabranjivao implementaciju regulativa i zakona koji bi ublažavali posledice klimatskih promena, uključujući i Clean Power Plan iz Obamine ere, koji je Trump potpuno upropastio. ALEC se skoro potpuno finansira od strane korporacija, posebnih interesnih i lobi grupa i trgovačkih udruženja. Predlozi njihovih zakona često se usvajaju bez ijedne promenjene reči od strane državnog zakonodavca, jednom, tragično, čak i bez uklanjanja tragova o tome u tekstu. Predlozi ALEC-a su skoro potpuno sponzorirani od strane republikanaca, sa svega 10% predloga zakona od strane ALEC-a koji su sponzorirani od strane demokrata. Najčešće vrste zakona kojima se bave jesu oni koji se tiču imigracije i klimatskih promena, a tu su i zakoni o oružju i kriminalu. Jedan od najkontroverznijih zakona koje je ALEC ikad predložio rezultirao je zakonom Castle Doctrine Act, koji daje vlasnicima/stanarima pravo da život i imovinu brane vatrenim oružjem. ALEC je takođe napisao izjave protiv gradova koji su utočišta za migrante bez dokumenata, izjave protiv otkrivanja komponenata u privatnim sredstvima koji se koriste u hidrauličnom lomljenju (fracking), izjave protiv kontrole vatrenog oružja i protiv mera koje su potvrdile korake potrebne za borbu protiv klimatskih promena, itd. 57 Javno protivljenje ALEC-ovoj otvorenoj pro-korporativnoj, anti-planetarnoj agendi dovelo je do masovnog egzodusa članova grupe počevši od 2014. godine, kada su Microsoft, Google, Facebook, Yelp, Yahoo, Uber i Lyft rekli da bi ili odustali ili se neće pridružiti grupi. Uskoro, čak i neki od najgorih korporativnih aktera, uključujući kompanije za fosilna goriva, izašli su iz dogovora. ExxonMobil, koji je dao ALEC-u više od 1,8 miliona dolara (više od 35 miliona dolara je grupa potrošila na obmanjivanje javnosti o klimatskim promenama), čak je napustila grupu 2018. 58

4 - Privatnost

Nema sumnje da tehnologija narušava našu privatnost. Tvoj uređaj sigurno više zna o tebi nego tvoj najbolji prijatelj. Kako naši privatni životi i poslovi postaju sve više povezani i integrisani sa tehnologijom koja pokreće svet, često se desi da spustimo gard. Toliko smo se navikli i tolako smo zavisni od sveprožimajuće i invazivne tehnologije da pristajemo na sveprisutni nadzor u ovoj ili onoj formi. Intimne i vredne lične podatke čuvamo na našim uređajima, a da ne razmišljamo preterano o tome ko bi im još mogao pristupiti ili šta oni rade s tim podacima. U čuvenoj odluci Vrhovnog suda iz 2014. *Railey vs. California* stoji da „činjenica da tehnologija sada omogućava pojedincu da nosi takve informacije u ruci ne znači da su te informacije manje vredne zaštite za koju su se borili Oci osnivači nacije“. Kako tehnologija nastavlja da se razvija brže nego što zakonodavci mogu da garantuju zaštitu privatnosti, i vlade i korporacije nastavljaju da nas prate i nadziru na načine koje smo do nedavno mogli da zamislimo samo u domenu SF-a, ako uopšte i možemo više da ih zamislimo. Oni skupljaju neverovatne količine informacija o našim lokacijama, komunikacijama, online pretragama, kupovini i još mnogo, mnogo toga. Nije samo naša privatnost kompromitovana time. Naše pravo na slobodu izražavanja, naša sigurnost (i online i offline) i jednakost garantovana Ustavom i drugim dokumentima prekršeni su, nekad na šokantne načine. Svi se sučavamo s tim da moramo da biramo između prihvatanja najnovijih dostignuća tehnologije i naših građanskih prava. Ne bi trebalo da bude tako i zato su privatnost i zaštita privatnosti u centralnom fokusu Ethics In Tech.

Scott McNealy, CEO Sun Microsystems-a, 1999. podigao je obrve i izazvao bes svih i u tech industriji, ali i izvan nje, kad je neslavno izjavio da su pitanja zaštite privatnosti potrošača samo nevažno skretanje pažnje. „Ionako nemate nimalo privatnosti“, rekao je McNeal grupi reportera. „Pomirite se s tim“. ⁵⁹ McNealova izjava je tada bila šokantna, ali je samo postajala istinitija sa svakom godinom koja bi prošla. U 2010. koosnivač Facebook-a Zuckerberg u suštini je ponovio McNealyjevu izjavu, apdejtovanu za eru društvenih mreža u ekspanziji, kada je izjavio da privatnost više nije „društvena norma“. Zuckerberg je tvrdio da „su ljudi postali stvarno ok s tim da ne samo dele sve više i sve različite informacije, nego to čine još otvorenije i sa još više ljudi“. Primetio je da kad je on pokrenuo Facebook mnogo njegovih prijatelja studenata sa Harvarda nije razumelo o čemu se tu radi; pitali su ga zašto bi, kog đavola, oni želeli da dele svoje lične informacije i fotografije širom interneta. Naravno, sad znamo da je bilo samo pitanje vremena kada će

Facebook lansirati Beacon, svoj kontroverzni sistem za oglašavanje pušten 2007, koji je dozvoljavao kompanijama da prate online aktivnosti svojih korisnika. ⁶⁰ Ovo je zabrinulo i naljutilo one koji su obraćali pažnju - očigledno ne baš mnogo ljudi u to vreme - i koji su razumeli šire društvene implikacije narušavanja online privatnosti. Electronic Frontier Foundation nazvao je promene u Facebook-ovoj politici za zaštitu privatnosti zamkom koja navodi ljude da dele još više informacija, optužujući kompaniju da zapravo smanjuje nivo kontrole koji ljudi imaju nad sopstvenim ličnim podacima. Najgori deo te nove politike, prema EEF-u, bio je taj što je Facebook počeo da tretira svaku lajkovanu informaciju, uključujući imena, profilne slike, trenutni grad, pol, mreže, stranice, kao „javno dostupnu informaciju“, što znači da više nemate opciju da je vratite da bude privatna. The Office of the Privacy Commissioner of Canada završio je istragu o Facebook-ovim politikama i praksama zaštite privatnosti u septembru 2010. i zaključio da su promene koje je kompanija napravila sada više u skladu sa zakonodavstvom o zaštiti privatnosti Kanade. Jedna od glavnih briga istražitelja bila je ta što treća strana - developeri igrica i drugih popularnih aplikacija mogu bukvalno bez ikakvih ograničenja da pristupaju ličnim podacima korisnika Facebook-a. Dok je istraga kanadske vlade zaključila da je Facebook pravio velike korake ka poboljšanju nekih od svojih najgorih kršenja privatnosti, i dalje su bili zabrinuti da kompanija proširuje kategorije podataka korisnika koje stavlja na raspolaganje svima da vide, kao i da ne daju svojim korisnicima dovoljno kontrole nad podešavanjima koji se tiču njihovih ličnih podataka. ⁶¹ U Norveškoj nacionalni savet potrošača konstantno je prozivao Facebook za ovu i druge njihove prakse. Izveštaj iz 2018. optužuje i Facebook i Google za ugrađivanje „mračnih šablona“ - exploitive design choices - u svoje interfejse u sumnjivom naporu da ubedi korisnike da dele što je više moguće ličnih podataka. Norwegian Consumer Council zaključuje:

Facebook i Google imaju „privacy intrusive defaults“, gde korisnici koji žele privacy-friendly opciju moraju proći kroz značajno duži proces. Oni čak čine neke od podešavanja nejasnim da korisnik ne bi mogao da zna da je „privacy intrusive“ opcija već selektovana.

Popupovi iz Facebook-a, Google-a i Windows-a 10 imaju dizajn, simbole i formulacije koje odvrćaju korisnike od privacy-friendly opcija. Izbori su formulisani tako da usmeravaju korisnike da naprave siguran izbor, dok je ključna informacija izostavljena ili formulisana tako da izgleda nebitna. Niko od njih ne dozvoljava korisniku da slobodno odloži donošenje odluka. Takođe, Facebook i Google prete

korisnicima da neće moći da koriste određene funkcionalnosti ili im prete brisanjem naloga ukoliko korisnik ne odabere „privacy intrusive“ opciju...

Korisnicima se daje iluzija kontrole kroz podešavanja privatnosti. Prvo, Facebook daje korisniku iluziju da ima kontrolu nad prikazivanjem oglasa treće strane, ali se ispostavlja da je kontrola mnogo više ograničena nego što se to inicijalno činilo. Drugo, Google-ov dashboard za podešavanje privatnosti garantuje da će dopustiti korisniku da obriše svoje korisničke podatke, ali se ispostavlja da je dashboard suviše komplikovan za navigaciju, više kao put kroz lavirint, nego kao alat za korisnike.

Kombinacija „privacy intrusive defaults“ i upotrebe „mračnih šablona“ prisiljavaju korisnike Facebook-a i Google-a, a u nešto manjoj meri i Windows-a 10, prema opciji koja je manje privacy-friendly do mere da to smatramo neetičnim.

Sumnjamo da je to u skladu sa zaštitom podataka po difoltu i zaštitom podataka po dizajnu, i sumnjamo da se za pristanak dat pod ovim okolnostima može reći da je eksplicitan, informisan i slobodan. 62

U 2014. sad već ozloglašena firma za politički konsalting sa sedištem u UK Cambridge Analytica počela je da prikuplja lične podatke o desetinama miliona Facebook korisnika, podatke koji su posle navodno bili korišćeni od strane kompanije da utiče na glasače u korist svojih klijenata političara. Krajem 2015. *The Guardian* je izvestio da je predsednički kandidat senator Ted Cruz (R-TX) koristio informacije o psihologiji korisnika dobijene na osnovu podataka o 87 miliona Facebook korisnika - podataka koji su najvećim delom prikupljeni bez eksplicitnog odobrenja od strane korisnika - u pokušaju da stekne prednost nad svojim GOP predsedničkim rivalima. Cambridge Analytica, koja se finansira isključivo od hedge fonda milijardera i donatora Republikanske partije Roberta Mercera, koristila je ove psihološke profile (kao što su to radili konzervativni Political Action Committees - PAC, koje podržava porodica Mercer) da podvrgne glasače „bihejvioralnom mikrotargetiranju“ u pokušaju da pomogne da se dobiju glasovi. 63 U 2018. Christopher Wylie, bivši kanadski zaposleni u Cambridge Analytica postao je zviždač i izašao sa još uznemirujućih detalja u vezi sa zapanjujućom veličinom i obimom podataka koje je kompanija prikupila i ulogom Facebook- a u svemu tome. Sebe je nazvao glavnim arhitektom „Steve Bannonovog oruđa za psihološko ratovanje jebanja u mozak“. 64

Pored Cruzove i Trumpove kampanje, Cambridge Analytica takođe je radila na tome da utiče na ishod Brexit kampanje 2016. u UK i opštih izbora u Meksiku 2018. CEO Facebook-a Mark Zuckerberg bio je primoran da se izvini za ono što je nazvao „greškom“ i „kršenjem poverenja“. Zakupio je cele strane oglasnog prostora u najvećim štampanim medijima u SAD i drugde, obećavajući da će „raditi bolje“. Bio je primoran i na višednevno saslušanje u Kongresu iz kojeg je izašao kao prebijen, ali ipak neozleđen, iako je poverenje javnosti u najistaknutiju društvenu mrežu značajno poljuljano. Za vreme saslušanja u Kongresu, Zuckerberg je ukazao na to da je otvoren za etičke regulative u tech industriji, sa mogućnošću da se aktivira i zakon predložen od strane senatorke Amy Klobuchar (D-MN), koji bi zahtevao da Facebook obavesti korisnike o povredi podataka u roku od 72 sata. Ovaj standard utvrđen je u novom General Data Protection Regulation (GDPR) implementiranom u Evropskoj uniji maja 2018. 65

Međutim, ako pažljivo poslušate Zuckerbergovo saslušanje i izvinjenje, primetićete da on sve vreme to naziva „issue“ i priznaje da je došlo do „breach of trust“ (povrede poverenja), on zapravo nikada ne koristi termin „data breach“ (povreda podataka). Neki sadašnji i bivši Facebook zvaničnici raspravljali su o tome da su oni koji su koristili kvizove ličnosti i druge aplikacije u kojima dolazi do odliva informacija zapravo pristali na to da dele svoje podatke. „Nesumnjivo nije povreda podataka“, tvitovao je prkosni Andrew „Boz“ Bosworth, Facebook-ov consumer hardware VP. „Nikakvi sistemi nisu infiltrirani, nikakve lozinke ili informacije nisu hakovane“. 66

Pojava države masovnog nadzora tokom protekle dve decenije bila je verovatno dramatično uznemiravajuć razvoj događaja koji je uticao na privatnost skoro svakog čoveka na planeti. Ovo nije preterana izjava, kao što možemo videti iz onoga što nam je u svom materijalu koji je potresao planetu 2013. godine otkrio bivši zaposleni u National Security Agency koji je postao zviždač. Snowden je kopirao desetine hiljada, verovatno oko 200.000 dokumenata NSA i Pentagona, od kojih su mnogi poverljivi. Podelio ih je novinarima, uključujući i Glenna Greenwalda, Lauru Poitras i Ewena McCaskilla. Ovi novinari, tokom dužeg perioda, objavljivali su ih u novinama i informativnim sajtovima širom sveta, uključujući i *The Guardian*, *The Washington Post*, *The New York Times* i *Der Spiegel*. Snowdenov materijal otkrio je pre toga nepoznate detalje koji se tiču veličine i obima globalnog programa za nadzor NSA-a, koji je radio u saradnji sa britanskim, australijskim i kanadskim obaveštajnim službama. Kroz svoj program PRISM, NSA je sakupljala internet komunikaciju uz aktivnu pomoć vodećih telekom i tech kompanija kao što su Microsoft,

Google, Yahoo, Apple i Facebook. 67 NSA je koristio alat za analizu velike količine podataka i vizuelizaciju podataka koji je nazvao Boundless Informant, da bi katalogizirao podatke skupljene nadzorom širom sveta, što je u direktnoj suprotnosti sa uverenjima koje je agencija dala Kongresu i američkoj naciji da ne prikuplja podatke o milionima pojedinaca. Xkeyscore, sistem za povraćaj podataka koji se sastoji od serije korisničkih interfejsa, back-end baza podataka, servera i softvera, takođe je otkriven javnosti. Prema Snowdenu, sa Xkeyscore-om:

Mogli biste čitati mejlova bilo koga na svetu, bilo koga čiju mejl adresu imate. Bilo koji sajt: možete pratiti saobraćaj prema i sa sajta. Bilo koji kompjuter za kojim pojedinac sedi: možete da vidite sadržaj. Bilo koji laptop koji pratite: možete ga pratiti kako se kreće s jednog mesta na drugo preko celog sveta. To je one-stop-shop za pristup informacijama NSA-a.

Možete tagovati pojedince... Recimo da radite za veliku nemačku korporaciju i ja želim pristup toj mreži, mogu da saznam vaše korisničko ime na sajtu, mogu da saznam vaše pravo ime, mogu da saznam o vašem druženju s prijateljima i mogu da napravim ono što se zove „fingerprint“ (otisak), a što su aktivnosti na mreži koje su jedinstvene za vas, što znači gde god da odete na ovom svetu, bilo gde gde biste mogli da pokušate da sakrijete svoje online prisustvo, svoj identitet. 68

NSA je špijunirala milione profila Amerikanaca na društvenim mrežama, kao i još nebrojeno miliona širom sveta u istinskom globalnom naporu da otkrije i prati veze između američkih građana i osumnjičenih terorista. U službi njihovog beskrajnog globalnog Rata protiv terora, vlada SAD-a uz pomoć najvećih telekom i tech kompanija, u čišćenju i nelegalnom nadzoru mreže telefona i online komunikacija od 2001. Pod predsednikom Barackom Obamom, zvaničnici Ministarstva pravde priznali su da je NSA kriva za „prekomerno prikupljanje“ domaćih komunikacija, ali su tvrdili da su ti nelegalni akti bili nenamerni i da je ta praksa ispravljena. Međutim, Obama je onda u tišini potpisao zakon o reautorizaciji Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA) Amendments Act iz 2008, koji dozvoljava prislušivanje telefona i elektronskih komunikacija u kojima je barem jedna umešana osoba stranac. U to vreme Snowdenova otkrića delovala bi veoma bizarno - NSA se infiltrirala u popularne gejming i druge zajednice na društvenim mrežama, uključujući World of Warcraft i Second Life, a špijunirala je i neke od najbližih američkih saveznika i druge lidere sveta uključujući i Papu. 69

Snowdenov bombastičan materijal dodatno je oštetio ono što je već bila fasada s velikim pukotinama u našoj privatnosti. Ljudi danas - naročito mlađe generacije - gotovo da nemaju nikakva očekivanja privatnosti. Prema istraživanju Pew Research iz 2015. svega 6% Amerikanaca je bilo „veoma uvereno“ da bi vladine agencije bile čuvari privatnosti i njihovih ličnih informacija, a isti procenat ispitanika je izrazio veliko poverenje u to da bi telekom kompanije učinile isto. Više od dve trećine ispitanika je reklo da imaju malo ili nimalo poverenja u društvene mreže, pretraživače ili online video sajtove i da ne veruju da bi oni čuvali privatnost njihovih ličnih podataka. 70

Naravno, ugrožavanje privatnosti nije ograničeno samo na naše online bivstvovanje. Manje-više sve što radite se prati i nadzire. Prošetajte ulicama bilo kog većeg grada i videćete zgrade načičkane kamerama. Konstantno nas nadziru u gradovima velikim i malim širom zemlje. Strah od terorizma i rastuća kupovna moć učinili su dostupnim „closed-circuit television cameras“ (CCTV) i druge tehnologije usmeravaju trend u pravcu sveobuhvatnog nadzora koji manje-više uzimamo olako. I zaista, istraživanje *New York Times*/CBS-a aprila 2013. pokazalo je da Amerikanci u velikoj meri odobravaju instaliranje video nadzora na javnim mestima. Punih 78% ispitanika je izjavilo da je predavanje njihove privatnosti i građanskih sloboda prihvatljivo u zamenu za veću sigurnost. 71 Ovo je odobreno svega nedelju dana nakon bombaških napada na Bostonskom maratonu, ali čoveku ostaje samo da se pita da li je tih 78% ikada čulo za proročko upozorenje Benjamina Franklina da „oni koji bi odustali od svojih suštinskih sloboda da bi kupili malo privremene sigurnosti ne zaslužuju ni slobodu ni sigurnost“.

U tom slučaju, gradić Tiburon, u Kaliforniji, do kojeg se stiže kratkom vožnjom od mosta Golden Gate u San Franciscu, sigurno ne zaslužuje nijedno od toga. Bogata obalska zajednica od 9.100 stanovnika, od kojih su skoro svi beli, ima samo dva puta kojima se ulazi i izlazi iz grada. Tiburon je izuzetno siguran grad, pa ipak je njegova lokalna samouprava odlučila da potroši čitavih 200.000 dolara za šest sigurnosnih kamera (kritičari ih zovu „kamere nesigurnosti“) duž puteva da bi nadzirali sva vozila koja ulaze i izlaze iz grada. Iako policija konstantno proverava registarske tablice privatnih vozila, „građanski libertarijanci“ su alarmirani onim što oni zovu „scope creep“ - što pokreće ozbiljna pitanja u vezi sa Četvrtim amandmanom. Te kamere ne samo što snimaju tablice vozila, nego je provuku kroz policijsku bazu podataka i uporede je sa bazom vozila koja jesu ili za koje se veruje da su bila umešana u zločine. Najslavniji zločin uhvaćen kamerom u Tiburonu desio se 2011. godine kada je lokalni tinejdžer ukrao žuti lambordžini selebriti kuvara

Guya Fierija. Ali u super-sigurnom gradu gde se ubistvo nije dogodilo više od decenije, a gde je kradeno manje od jednog automobila mesečno pre nego što su postavljane kamere, mnogi zabrinuti građani i grupe koje se zalažu za građanske slobode nadaleko i naširoko se protive masovnim sistemima nadzora. „Obimno praćenje lokacija, što je omogućeno napretkom tehnologije kao što su ovi čitači tablica, otkrivaju razne vrste intimnih detalja o životu neke osobe“, rekla je Stephanie Martin, advokat ACLU, za KQED. „Posete sastancima Anonimnih alkoholičara, gej barovima, sindikalnim okupljanjima, klinikama za abortus i tako dalje“. [72](#)

Nazad preko mosta Golden Gate u San Franciscu ima mnogo više od nekoliko kamera koje nadgledaju ko ulazi i izlazi iz grada. „Nije ostalo mnogo mesta a da na njima već nema neke vrste privatne ili javne kamere za nadzor“, rekla je Nadia Kayyali iz Electronic Frontier Foundation za CBS San Francisco. „Ideja da se možete negde naći na javnom mestu i razgovarati u tišini... stvarno više nije realna“. I zaista, prema policiji San Francisca, prosečan stanovnik grada pojavljuje se desetinama puta na kamerama širom grada, u zavisnosti od svog kretanja. Kayyali kaže da novi nadzor kojem smo izloženi na dnevnoj bazi nadmašuje nadzor NSA-a. [73](#)

Napredak tehnologije za prepoznavanje lica podiže izgleda za još invazivniji i prisutniji nadzor, i privatni i javni. Naravno da će se te nove tehnologije uvek reklamirati pod firmom smanjenja terorizma ili kriminala i povećanja sigurnosti. Takav je slučaj FaceInt-a, baze podataka koja se sastoji od hiljada profila lica osumnjičenih za terorizam, koji su skupljeni sa sajtova društvenih mreža uključujući Facebook, YouTube i druge online forume. FaceInt je stvorila kompanija koja se zove Terrogence, koju je kupila izraelska firma Verint 2017. godine. Više od 35.000 online videa i fotografija pohranjeno je i analizirano od strane FaceInt-a, što je učinilo da Terragence postane još jedna bogata kompanija koja je, kao i Cambridge Analytica, umela da kapitalizuje otvorenost Facebook-a za svoje sumnjive ciljeve. [74](#) Ne treba imati mnogo mašte da bi se zamislilo „scope creep“ scenario u kome se podaci skupljeni zbog terorizma upotrebljavaju u domenu politike - ili čak za benefit korporacija ili drugih privatnih aktera. Tech kompanije, uključujući i Amazon, pozicionirale su se da budu najveći igrači u tehnologiji prepoznavanja lica koja se prodaje policiji, a takvom razvoju se žestoko protive čak i mnogi zaposleni u tim kompanijama. Juna 2018. zaposleni u Amazonu potpisali su i napisali pismo Jeffu Bezosu u kojem su od njega tražili da naredi kompaniji da prestane s prodajom softvera za prepoznavanje lica policiji i da prekine svoje poslovne dogovore sa Palantir-om, kompanijom koja se bavi pretragom podataka, koju je osnovao

Peter Thiel. Thiel je milijarder investitor koji je sufinansirao PayPal i koji na neki čudan način sebe smatra libertarijancem. Palantir razvija prediktivne alate za bezbednost, vrstu tehnologije koja je do nedavno bila samo deo SF filmova kao što je Minority Report (Suvišni izveštaj). Ali „pre-crime“ je izašao iz filma u realnost, a kompanije kao Palantir i Amazon imaju poslednju reč u tim tehnologijama. Više od sto zaposlenih u Amazonu potpisalo je pismo koje glasi ovako:

Dragi Jeffe,

Muči nas najnoviji izveštaj ACLU u kojem se vidi da naša kompanija prodaje AWS Rekognition, moćnu tehnologiju za prepoznavanje lica, policijskim odeljenjima i vladinim agencijama. Ne moramo da čekamo i vidimo kako će ove tehnologije biti korišćene. Već znamo da usled istorijske militarizacije policije, ponovnog targetiranja crnih aktivista i povećanja federalnih snaga deportacije trenutno umešanih u kršenje ljudskih prava - ovo će biti još jedan moćan alat za državu nadzora, koji će na kraju poslužiti da se naudi onima koji su najviše marginalizovani. Nismo sami u ovom stavu: preko 40 organizacija za ljudska prava potpisale su otvoreno pismo kojim se protive tome da vlada koristi programe za prepoznavanja lica, dok je preko 150.000 pojedinaca potpisalo drugu peticiju koju je organizovao ACLU.

Takođe znamo da Palantir radi na AWS-u. I znamo da se ICE oslanja na Palantir da podrži njihove programe zatvaranja i deportacije. Zajedno sa velikim delom sveta sa užasom smo gledali kako su nedavno vlasti Sjedinjenih Država odvajale decu od svojih roditelja. Od 19. aprila 2018. Department of Homeland Security poslao je skoro 2.000 dece u masovne prihvatne centre. Ovakav tretman je protivan smernicama U.N. Refugee Agency, u kojima stoji da deca imaju pravo da ostanu zajedno sa svojim roditeljima i da tražioci azila imaju zakonsko pravo da taj status potražuju. Suočavajući se sa ovom nemoralnom politikom SAD-a, kao i sve nehumanijem tretmanu izbeglica i migranata koji pristižu u SAD, duboko smo zabrinuti da je Amazon umešan, obezbedivši strukturu i usluge za ICE i DHS.

Tehnologija kao što je naša u velikoj meri igra kritičnu ulogu u mnogim sektorima društva. Ono što je nama jasno jeste da naš razvoj i prodajne prakse tek treba da prihvate obaveze koje s tim idu. Fokusirajući se samo na vrednost za akcionare je

trka ka dnu, i to ona u kojoj mi nećemo učestvovati.

Odbijamo da gradimo platformu koja omogućava ICE i odbijamo da doprinosimo alatima koji krše ljudska prava.

Kao etički zabrinuti Amazonci zahtevamo da možemo da biramo šta gradimo i da budemo pitani o tome kako će to biti korišteno. Naučili smo iz istorije i znamo kako su IBM-ovi sistemi bili angažovani 1940-ih da pomognu Hitleru. IBM nije preuzeo odgovornost tada, a do trenutka kada je njihova uloga u tome bila jasna, bilo je prekasno. Nećemo dozvoliti da se to ponovi. Vreme za delanje je sada.

Pozivamo te da:

- 1. Prestaneš da prodaješ sisteme za prepoznavanje lica policiji.*
- 2. Prestaneš da obezbeđuješ infrastrukturu Palantir-u i drugim partnerima Amazona koji omogućuju ICE.*
- 3. Implementiraš mere transparentnosti i odgovornosti koje uključuju navođenje toga koje policijske snage i kompanije koje ih podržavaju koriste usluge Amazona i kako.*

Naša kompanija ne bi trebalo da se bavi poslovima nadzora; mi ne treba da budemo u policijskom poslu; ne treba da budemo u poslu koji pomaže one koji nadgledaju i ugnjetavaju marginalizovane grupe.

Iskreno,

Amazonci

Naravno da naša vlada već dugo koristi tehnologiju da bi nas nadzirala - a neke od nas posmatra mnogo više nego neke druge. Verovatno je najklasičniji primer svih vremena za to COINTELPRO (COunter INTELLIGENCE PROgram) FBI-a. Originalno pušten u rad od strane FBI direktora J. Edgara Hoovera 1956. da nadgleda i osujeti američke komuniste, za dva meseca program je targetirao rastući pokret za građanska prava. U jednom od najsumnjivijih akata nadzora u američkoj istoriji, Robert F. Kenedy, državni tužilac u administraciji Johna F. Kenedyja, odobrio je prislušivanje telefona velečasnog Martina Luthera Kinga Jr-a. William Sullivan, glavni agent zadužen za

COINTELPRO, reflektovao je preovlađujuće mišljenje u američkoj policiji kada je upozorio da „moramo obeležiti [Kinga]... kao najopasnijeg crnju za budućnost ove nacije”. ⁷⁵ Podsećam vas da je ovo bilo pre nego što je ikona građanskog pokreta dobila Nobelovu nagradu za svoju vodeću ulogu u nenasilnoj borbi protiv segregacije Jima Crowa, sprečavanja prava glasa i drugih rasnih nepravdi. Uz COINTELPRO FBI je prisluškivao Kingovu kuću i hotelske sobe, i slao mu anonimna pisma u kojima ga je podsticao na samoubistvo. Agenti su čak slali Kingovoj ženi snimke onoga što je navodno bio King s ljubavnicom. Kada je King prozvao FBI zbog ignorisanja užasnih zločina, čak ubistava, koje su potpuno nekažnjivo počinili pripadnici Ku-Klux-Klana, Hoover je bio besan. Čak je nazvao časnog Kinga „najvećim lažovom nacije”. ⁷⁶ Kao što je i danas slučaj u Sjedinjenim Državama, identifikovanje i osuđivanje rasizma prečesto je viđeno kao gori prekršaj od rasizma samog. Kao da bi se i moglo očekivati drugačije od nacije izgrađene na genocidu i ropstvu?

Drugi ubijeni div pokreta za građanska prava iz 1960-ih, Malcolm X, takođe je targetiran uz COINTELPRO. Agenti FBI-a infiltrirali su se u njegovu Organization of Afro-American Unity, tokom poslednjih meseci njegovog života, podstičući razdor i konflikt među članovima grupe, što je dovelo do atentata na Malcolma. Druge targetirane grupe bile su i Black Panther Party, American Indian Movement, Nation of Islam, Socialist Workers Party, Ku Klux Klan, National Lawyers Guild, pokret za oslobođenje žena i druge grupe i pokreti kako na levisi tako i na desnici. ⁷⁷ Ali ono najgore od COINTELPRO-a i pridruženih mu grupa: nadzor, infiltracije, psihološke operacije, nelegalna uznemiravanja, nasilje, pa čak i atentati (pre svega atentat na lidere Black Panthers-a Freda Hamptona i Marka Clarka u Chicagu 1969) bila su rezervisana za crnce koji su se borili za pravdu i jednakost koja im je davno obećana, ali im je dugo uskraćivana od strane njihove zemlje.

Previše ljudi misli da je tako beskrupulozan - a svakako neustavan - rasni nadzor stvar davne prošlosti. Nije. Federalna, državna i lokalna policija se infiltrirala, pratila i nadzirala Black Lives Matter i druge grupe. Za vreme njihovih protesta 2014, u kojima je u fatalnoj policijskoj pucnjavi stradao Michael Brown u Fergusonu, Missouri, FBI agenti pratili su aktiviste koji su stizali iz svih delova zemlje da bi učestvovali na demonstracijama.

I nisu u pitanju samo rasne grupe za pravdu. Dokumenti prikupljeni od strane Intercept-a bacaju svetlo na aktivnosti nadzora koje idu mnogo dalje od online nadzora koje je prethodno prijavljeno. Iako prilično redigovani, dokumenti su ukazivali na to da su federalni agenti stavili pod prismotru

kuće i vozila ljudi povezanih sa pokretom Black Lives Matter. 78 U Memphisu, policija je čak otišla dotle da je kreirala lažne naloge na društvenim mrežama da bi špijunirala BLM. Nakon što je sve priznao, gradski pravnik je ovakav tajni nadzor nazvao „jednostavno dobro obavljenim policijskim poslom“. 79

U jednom pomalo i smešnom incidentu, Massachusetts State Police slučajno je tvitnula fotografiju koja pokazuje progresivne grupe bookmarkovane u browseru, potvrđujući sumnje ljudi u pokretima kao Occupy, Black Lives Matter, Antifa i drugim pokretima za socijanu pravdu. 80

Postoji i duga istorija vlade SAD-a i privatnih kompanija ili interesnih grupa kako rade zajedno na draftovima lista i baza podataka za nadzor targetiranih grupa ili pojedinaca. Ali naročito od 9/11 čini se da smo konstantno nadzirani. Naša vlada nas nadgleda. Korporacije nas nadgledaju, naročito one za koje radimo. Naši uređaji nas nadgledaju - sećam se da sam se smejao kad je jedan profesor sa koledža predvideo 1990-ih da će nas jednog dana čak i naše wc šolje i frižideri nadgledati. E pa, internet stvari je stigao, ovde je da ostane, i iako mogu da raportiram da imam onaj old-school frižider, postoji mnogo frižidera i drugih kućnih aparata koji su povezani sa internetom. I da, 2018. godine na Consumer Electronics Show-u u Las Vegasu Kohler je predstavio svoj Numi multifunkcionalni toalet, podržan od strane Amazon-ove Alexe. Možete zamoliti Numi da vam pripremi bide, pusti pesme sa vaše plejliste (ima i zvučnike) i čak snizi sedište! 81

Ako uopšte postoji dobra strana masovnog nadzora, onda su to ljudi širom sveta koji postaju toga svesni i koji se bore protiv toga. Informisani ljudi stvarno mogu napraviti razliku, kao što smo videli 2012. za vreme koordinisanih protesta protiv dva predložena zakona, Stop Online Piracy Act (SOPA) i PROTECT IP Act (PIPA), o kojima su kritičari, uključujući i mene, raspravljali da bi mogli narušiti slobodu govora online. Organizovani od strane Fight for the Future, protesti - i on i offline - protiv SOPA i PIPA aktivirali su preko 100.000 sajtova i milione ljudi. Milioni Amerikanaca slali su mejlove svojim predstavnicima u Kongresu protiveći se zakonima. U Google peticiji skupljeno je više od 4,5 miliona potpisa. Wikipedia i Reddit vodili su online proteste tako što su privremeno gasili svoj sajt preusmeravajući korisnike na stranicu sa informacijama o tome zašto se protive tim zakonima. Drugi sajtovi - uključujući Google, Flickr i Mozilla - upadljivo su iskazivali svoje protivljenje, dok su kompanije koje su podržavale te mere, uključujući GoDaddy, doživljavale bojkot. Usred svega toga, Bela kuća pod Barackom Obamom izdala je saopštenje u kojem obećava da administracija „neće podržati zakone koji smanjuju slobodu govora, povećavaju rizike sajber-

bezbednosti, ili koji podrivaju dinamični, globalni internet". Protesti su upalili; ni SOPA ni PIPA nisu postali važeći zakoni. Bilo bi dobro da zapamtimo koji je nivo budnosti i akcije potreban da bi se porazile mere koje krše naša prava. Kao što je EFF rekao: „Ako nas je pobjeda nad SOPA/PIPA naučila bilo čemu, to je da od nas zavisi da li će internet ostati mesto kojem svako može da pristupi pouzdano i da može da priušti sebi da deli, da se povezuje i da slobodno stvara. 82

Još jedna rastuća borba za privatnost uključuje uslove upotrebe (terms of service). Maja 2018. Vrhovni sud jednoglasno je presudio u slučaju *Byrd vs. United States* da je vozač iznajmljenog auta imao ustavno pravo na razumno očekivanje privatnosti u vozilu iako nije bio ovlašćen da upravlja vozilom pod uslovima ugovora za iznajmljivanje vozila. U tom konkretnom slučaju policija države Pennsylvania zaustavila je Terrencea Byrda, koji je vozio iznajmljeni auto koji mu je njegova devojka pozajmila; njegova devojka je bila jedina ovlašćena da upravlja vozilom prema ugovoru o iznajmljivanju. Državni policajci su iskoristili ovu činjenicu kao opravdani razlog da pretraže vozilo, u kojem su otkrili 49 paketa heroina. Byrd je tvrdio da je pretragom vozila prekršen Četvrti amandman, kojim se zabranjuje neopravdana pretraga i napad. Dva niža suda presudila su protiv njega, ali je Vrhovni sud presudio u njegovu korist. U suštini, ono što je Vrhovni sud rekao bilo je da nečija očekivanja poštovanja privatnosti ne treba da zavise od sitnih slova u ugovoru o iznajmljivanju vozila ili sličnom sporazumu.83 U drugim slučajevima, sudovi - uključujući i Vrhovni sud - odlučivali su da i samo time što ste pristali na uslove pružanja neke usluge to znači da se odričete svojih prava garantovanih Četvrtim amandmanom. To je bio slučaj u *United States v. Frank DiTomasso*, u kojem je AOL prijavio čoveka za online prenos dečje pornografije. Sud je presudio da:

Razumna osoba upoznata sa uslovima upotrebe AOL-a razumela je da pristajući na uslove upotrebe, pristaje ne samo na monitoring od strane AOL-a kao ISP, nego i na monitoring od strane AOL-a kao vladinog agenta. Prema tome, DiTomassovo pozivanje na prava garantovana Četvrtim amandmanom ne mogu da se odnose na sporne mejlove. 84

Presuda u slučaju *DiTomasso* citira slučaj *Smith v. Maryland*, u kojem Vrhovni sud pravi razliku između „sadržaja komunikacije“ i „pomoćne“ informacije slučajno objavljene takvom komunikacijom. Podatak - prvopomenuti - jeste zaštićen Četvrtim amandmanom, dok potonji, često metapodatak, gubi pravo na ustavnu zaštitu nakon objavljivanja. *DiTomasso* takođe citira *United States v. Jones*, u kojem je Vrhovni sud našao da, pod Četvrtim amandmanom instaliranje GPS uređaja

za praćenje na vozila i praćenje njegovog kretanja predstavlja pretragu. Sudija Sonya Sotomayor napisala je:

Može biti potrebno da se ponovo razmotri premisa da pojedinac nema razumna očekivanja zaštite privatnosti informacija koje je dobrovoljno objavio trećoj strani... Ovaj pristup nije prikladan za digitalno doba, u kojem ljudi otkrivaju mnogo informacija o sebi trećoj strani u cilju izvršenja svakodnevnih zadataka. Ljudi objavljuju brojeve telefona koje ukucaju ili tekstove svojih poruka provajderima mobilne telefonije; URL adrese koje posećuju i mejl adrese s kojima vrše korespondenciju svojim internet provajderima; kao i knjige, namirnice i lekove koje kupuju online svojim maloprodajnim lancima. 85

5-Veštačka inteligencija (Artificial Intelligence, AI)

AI je glavna tema u gradu ovih dana i čini se da su svi uzbuđeni oko napretka, mogućnosti i rizika koje nosi razvoj veštačke inteligencije. Unapređena kreacija mašine koja misli uzbuđuje čovečanstvo svojim mogućnostima, ali i pokreće ozbiljna etička pitanja kojima se moramo pozabaviti što pre. Nisu samo etičari zabrinuti oko toga da mašine ne naude ljudima, nego se oni moraju uhvatiti u koštac i sa pitanjima o moralnom statusu samih mašina. S obzirom na to da se automatizacija radnih mesta dešava vrlo brzo, kako možemo najbolje upravljati procesima neizbežnih ukidanja radnih mesta i zamena ljudi mašinama koji će se sigurno desiti? Kako da najbolje distribuiramo bogatstvo koje se stvara radom mašina? Kako se štitimo od AI biasa (da, to postoji) 86 Kako da zaštitimo AI od protivnika? Kako će AI uticati na to kako se ponašamo i kakva je naša interakcija ne samo sa drugim ljudima nego i sa samom AI? Kako možemo da se zaštitimo od grešaka počinjenih od strane AI i kako ćemo, dođavola, nastaviti kada jednom dostignemo singularnost (tačka posle koje AI evoluirala izvan granica ljudske inteligencije u ono što neki veruju da će biti super-inteligencija, što može značiti kraj čovečanstva)? Kako ćemo upravljati nenamernim posledicama? Koja ćemo, ako ćemo uopšte, prava dodeliti inteligentnim mašinama koje stvorimo? 87 Na ova i druga kritična pitanja mora biti odgovoreno pre nego što nastavimo sa etičkim i odgovornim razvojem AI.

Kao duhovan čovek i kao učenik pok. velečasnog dr Howarda Thurmana, ja verujem da je sav život svet. Ako je sav život svet, onda AI treba etički da bude vezana za očuvanje života. „Ne ubij“

bi trebalo da bude jedan od temeljnih principa koji nas vode u razvoju AI. Ako je to tako, onda je veoma neetično raditi na promociji tech kompanija koje ne poštuju ovaj suštinski vodeći princip. Postoje tech kompanije koje proizvode oruđa za ratovanje, oruđa čija je jedina svrha ubijanje drugih ljudskih bića. Mnoge od ovih kompanije su se neverovatno obogatile nudeći Smrt i Uništenje kao uslugu (Death and Destruction as a Service). Drugi su saučesnici u održavanju i promovisanju mašinerije sistemskog ugnjetavanja. Nažalost, rat i ugnjetavanje krajnje su unosni poslovi. Kako visoki korporativni menadžment tako i planeri iz Pentagona, ti blizanci-stubovi vojno-industrijskog kompleksa, balave nad mogućnostima za profit i moć koju vide u veštačkoj inteligenciji. Kada većina ljudi razmišlja o veštačkoj inteligenciji i bojnom polju budućnosti, obično zamišljaju scene iz Terminatora, ili drugih SF filmova iz mladosti. Na kraće staze je verovatnije da će AI biti „omogućivač“, kao struja ili motor sa unutrašnjim sagorevanjem u nekim ranijim vremenima. AI će poboljšati preciznost i efikasnost oružanih sistema. Učiniće ih bržim, agilnijim, i omogućiće im da brže reaguju na promenu stanja na bojnom polju. Sposobnost da se brzo obradi neverovatno veliki broj podataka koji pristižu u vreme rata biće od kritične važnosti za postizanje uspeha misije, a AI je ključna za ostvarenje ove mogućnosti. Naravno, u nekom trenutku, Skynet, svemogući vladar u Terminator franšizi, postaće veoma realna mogućnost. Elon Musk i veliki preminuli Stephen Howking su među mnogim vodećim umovima koji su rekli da se plaše da bi AI mogao inicirati Treći svetski rat ili nešto još gore. 88 Kada je ulog potencijalno nestanak čovečanstva, zar ne bi bilo razborito nastaviti sa dobro definisanim i univerzalno prihvaćenim etičkim pravilima za AI?

Vojno-industrijski kompleks nam je dao neke od najvažnijih stvari koje danas imamo u životu. Danas nezamenljivi internet, na primer, rođen je pre pola veka u Defense Department's Advanced Research Projects Agency (ARPA). Bilo bi naivno zagovarati potpuno uništenje određenih aspekata i elemenata vojno-industrijskog kompleksa, ali etika je važnija nego ikad u ovoj oblasti. Baš kao što je društvo razvilo etički okvir da bi upravljala korišćenjem interneta, sada mora da razradi pravila za upotrebu veštačke inteligencije. I baš kao što su monitoring grupe, zviždači i drugi aktivisti palili alarm kad god bi vladine, korporativne ili druge snage pokušale da se narugaju pravilima (pada na pamet borba oko neutralnosti interneta), sada kad se suočavamo sa ubrzanim razvojem AI tehnologije i njenih mnogih aplikacija, moramo uvek biti na oprezu.

Mnogo više nego vojska - kojoj je, na kraju krajeva, ubijanje ljudi u opisu posla - tech kompanije se bore sa smernicama i osmišljavaju nove za etički razvoj i upotrebu veštačke inteligencije.

Google je skoro pustio set etički principa za AI koji uključuju i to da se bude na korist društva, izbegavajući algoritamski bias, kao i biti siguran i štiti privatnost. Google je eksplicitno naveo da oni ne bi razvijali ili angažovali AI za naoružanje, ilegalan nadzor, kršenje međunarodnog ili ljudskih prava ili „tehnologije koje uzrokuju ili postoji mogućnost da uzrokuju sveopšte zlo“ 89 Dok su Google-u aplaudirali što su se bavili stvarima koje izazivaju zabrinutost zbog neetičke upotrebe veštačke inteligencije, zagovornici digitalnih prava, uključujući Electronic Frontier Foundation, izrazili su zabrinutost oko toga da etičke politike kao što je Google-ova ne idu dovoljno daleko. Google se, na primer, nije obavezao ni na kakvu nezavisnu transparentnu proveru koja bi nas uverila da se kompanija pridržava sopstvenih etičkih principa. 90 I dok se Google-ov etički kod obavezuje na izbegavanje zloupotrebe ljudskih prava, spremnost kompanije da se povinuje volji kineske vlade zbog toga da može da radi sa jednim od najvećih tržišta potrošača na svetu, već predstavlja nepoštovanje sopstvenih navodnih principa.

Kao što sam rekao, kada većina ljudi zamišlja potencijalne opasnosti od AI, oni zamišljaju situaciju tipa *Terminator*, gde „probuđene“ mašine daleko prevaziđu ljude u inteligenciji i onda nas ili istrebe ili nas uzmu za svoje robove - ili još gore, nešto tipa izvor hrane a la *Matrix*. Prave opasnosti sa kojima ćemo se verovatnije suočiti od strane AI su manje apokaliptične, ali i dalje veoma rizične. Uzmite Deepfakes, AI softver koji uređuje veštačke slike lica, na primer. Neko zlonameran bi mogao kreirati lažan pornografski sadržaj, u kojem bi lice neke poznate osobe - ili vaše - moglo da se digitalno umetne preko lica glumca u filmu za odrasle. Ariana Grande, Gal Gadot i Taylor Swift su među onima koji su već targetirani. 91

Bugsplats

„Ne ubij“ se ponavlja iznova i iznova u mojoj glavi dok razmišljam o nekim od zlokobnih prednosti i primena tehnologije. Ubijanje postaje mnogo lakše kada one koje ubijamo ni ne smatramo potpuno ljudima. Dehumanizacija je uvek bila deo oružane borbe, ali tehnologija omogućava našoj vrsti da zadovolji svoju pohlepnu žeđ za krvlju na jedan tako čist način koji nikada ranije nije viđen u istoriji ratovanja. Čist makar za ubicu. Postoji tendencija ka definitivnim dehumanizujućim efektima inherentnim primeni tehnologije u biznisu smrti i destrukcije. Uzmimo za primer ratovanje bespilotnim dronovima. Većina ljudi ne zna da dronovi SAD-a seju toliko destrukcije nad vojnicima i nedužnim civilima i to u tako širokom luku koji se prostire od severne Afrike, Bliskog Istoka i

južne Azije, koji nisu lokalno kontrolisani. Oni su kontrolisani iz objekata u Sjedinjenim Državama, gde deci iz druge generacije video igrice komanduju oficiri iz prve generacije da izvršavaju misije u kojima se odlučuje o životu i smrti. Oni to rade iz udobnosti i sigurnosti njihovih klimatizovanih soba koje su preko pola sveta udaljene od ljudi, žena i dece koje ubijaju. Dovoljno je lako dehumanizovati „neprijatelja“ u vreme rata kada se suočavaš s njim na bojnopolju. Još je lakše racionalizovati ubijanje, sakaćenje, terorisanje i raseljavanje ljudi kad ne moraš da im vidiš lica niti da razumeš bilo šta o njihovom životu jer ih dižeš u vazduh sa visine od 8.000 milja. Ne prođe mnogo i nađeš se potpuno uronjen u perverzni apsurd i moraš da biraš između toga da plivaš u govornicima ili da se udaviš u njima.

Irak je zemlja koja nije imala apsolutno ništa sa terorističkim napadima 11. septembra 2001, ali je i bez obzira na to bila prozvana da bi se opravdao Bushov ilegalan rat. U pripremanju za invaziju i okupaciju 2003. godine predvođenu Sjedinjenim Državama, Pentagonovi ratni planeri stvorili su kompjuterski model da procene koliko će nedužnih civila verovatno biti ubijeno u nekom bombardovanju iz vazduha. Nazvali su svoj program „Bugsplat“. Isto tako su neki od njih zvali svoje žrtve. Kada je vojska planirala „šok i strahopoštovanje“ kampanju masovnog bombardovanja gusto naseljenog centra Bagdada, general Tommy Franks je informisan o 22 predviđena cilja gde će bombe verovatno rezultirati „teškim bugsplat-om“, što znači više od 30 civila po napadu. Dobri general je odobrio 22 bombardovanja.⁹²

Postoji još jedna vredna javna funkcija Ethics In Tech-a i to je podizanje javne svesti. Baš sam danas raspravljao o tome kako cloud computing gigant Salesforce verovatno profitira od međunarodno osuđenih politika Trumpove administracije. Može biti da kompanija stiče prihode od okrutne taktike administracije razdvajanjem izbegličke dece bez dokumenata od njihovih roditelja - od kojih su neki još odojčad - u pokušaju da ih obeshrabre u pokušaju da pobegnu od smrtonosnog nasilja i ekonomske oskudice (mnogo toga je i uzrokovano decenijama inostrane politike Sjedinjenih Država). Salesforce ima unosan ugovor sa US Customs and Border Control, koji koriste proizvode ove kompanije dok čine zlostavljanje dece kao uslugu (Child Abuse as a Service).⁹³ Većina ljudi ne misli o ovome kada pomisle na Salesforce. Ako su u industriji, možda misle o tome kao o jednoj od uspešnih priča iz customer servisa ili o Dreamforce-u, ekstravagantnoj godišnjoj konferenciji kompanije u San Franciscu. Ako su iz Bay Area, verovatno pomisle na Salesforce Tower, prvi super-visoki neboder San Franciscu, koji sada svetli iznad ostatka blistavog

gradskog horizonta. Ali veoma malo ljudi, ako iko, pomisli na ulogu Salesforce-a u učvršćivanju rasističkih politika i akcija Trumpove administracije i koje targetiraju i imigrante sa i imigrante bez dokumenata. To je zato što ne znaju ništa o tome. Deo onoga što Ethics In Tech radi jeste podizanje javne svesti o zločinima i nedelima tech kompanija i drugih aktera u industriji na koje javnost generalno gleda pozitivno ili neutralno.

Prilično je mastila potrošeno dosad na istraživanja etičkih pitanja koja proističu iz namerne upotrebe tehnologije, ali moramo razmotriti i plan što bolje možemo za nenamerne posledice i upotrebe tehnologije. Uzmite Facebook za primer. Kad su njihove akcije naglo pale usled optužbi za zloupotrebu kao posledica skandala sa Cambridge Analytica-om, to nije uticalo samo na Facebook; to je bio teret stavljen na skoro ceo tech sektor. A ko je mogao da zamisli u vreme kada je Facebook nastajao da će biti korišten kao jedna od vodećih platformi za online bullying? 94 Neki raspavljaju o tome da je tech u stanju krize, što zahteva vešt krizni menadžment da bi se došlo do nekih rešenja. Ian I. Mitroff, profesor emeritus na Marshall School of Business i Anneberg School of Communications, University of Southern California, tvrdi da nam treba vladina agencija slična onoj kakva je Food and Drug Administration da nadgleda društveni uticaj tehnologije i zaštiti društvo od njenih opasnosti:

Moramo ustanoviti panele sastavljene od roditelja, naučnika iz oblasti društvenih nauka, eksperata za dečji razvoj, kriznog menadžmenta - i dece - da smisle što je moguće više načina kako bi postojeća tehnologija mogla biti zloupotrebljena ili upotrebljena za ono što joj nije osnovna namena. 95

Mitroff kaže da ovo nije samo dobar etički potez, nego je dobar i za suštinu svake kompanije:

U idealnom slučaju tech kompanije bi ovo i same uradile. Zaista, istraživanje je pokazalo da kompanije koje proaktivno anticipiraju i planiraju za trenutke krize jesu značajno profitabilnije od onih koje su reaktivne. Krizni menadžment nije samo etička stvar, to je dobro za biznis; njime se sprečavaju velike krize pre nego što postanu prevelike da bi se sredile. 96

Završna razmišljanja

Nadam se da ovom knjigom nisam oduzeo previše vremena kao čovek kome je čaša do pola prazna. Jer nisam taj; zapravo rekao bih da je čaša puna i više od pola. Kada ljudi zahtevaju promenu i kada je zahtevaju dovoljno uporno, ubedljivo i mirno, promena se dešava. Videli smo ovo kroz istoriju naše nacije. Pokreti za ukidanje ropstva, poboljšanje uslova rada, garantuju ženama pravo glasa, okončavaju segregaciju Jima Crowa i postižu jednakost za LGBTQ osobe, sve su to bili pokreti koje su istrajali zahvaljujući ljudima. To su bile bottom-up strukture. U današnje vreme čak se i profitne kompanije „bude“ jer razumeju da biti na istoj strani sa nepravdom može da ugrozi njihovu dobit. Pravi promer toga ne treba da tražimo dalje od odgovora korporativne Amerike na „bathroom law“ North Caroline, zakon pun predrasuda koji su izglasali republikanci i koji zabranjuje transrodnim osobama da koriste toalet koji odgovara njihovom rodnom identitetu. Javna i korporativna reakcija bila je brza i žestoka. PayPal je iscepao planove za izgradnju objekta koji bi upumpao više od 2,6 milijardi dolara u državnu ekonomiju. Velike kompanije, uključujući Deutsche Bank, Adidas i CoStar odustale su od planova da se prošire u North Carolini. NAACP je objavio bojkot, a NCAA je objavio da država neće biti domaćin nijednom šampionatu sve dok je taj zakon na snazi. I North Carolina ga je povukla - mesecima kasnije pod intenzivnim, konstantnim pritiskom koji je podrazumevao i osudu od strane NBA, grada San Francisca i tech kompanija, uključujući Apple i Google. Više od godinu dana kasnije tim Amazonovih zvaničnika, dok je obilazio državu razmatrajući mogućnosti za izgradnju svog HQ2 projekta koji je vredan 5 milijardi dolara i koji otvara 50.000 radnih mesta, preispitivao je državu o povučenom zakonu i o tome da li je ta država pravo mesto za otvaranje takvog sedišta. ⁹⁷ To nije bio ni prvi ni poslednji put da su tech kompanije ustale u odbranu LGBTQ jednakosti; Apple-ov CEO Tim Cook, CEO Salesforce-a Marc Benioff i drugi pretili su ili preduzeli akcije kao odgovor na anti-LGBTQ zakone u Alabami, Georgiji i drugde. Takav pritisak je uspešno predupredio donošenje sličnih zakona u državama kao što su Arizona, Georgia i Indiana - na žalost tadašnjeg guvernera Mikea Pencea, koji je jednom rekao da bi gej brakovi doveli do „društvenog kolapsa“. ⁹⁸

Neetička postupanja mogu imati prave i dugotrajne posledice i mogu biti katalizator za pravu i dugotrajnu promenu. I obratno, etičko ponašanje može bogato da nagradi ako kompanije mogu da nađu način da prevaziđu kratkoročno razmišljanje i planiranje i da urade ono što je ispravno. Isto tako ne mislim da CEO-ovi biraju da urade pravu stvar samo zbog profita ili PR-a. Mnogi od

njih su dobri ljudi, baš kao vi i ja, i koji iskreno traže način kako da ovaj svet učine boljim mestom za život i koji vrednuju mir, pravdu i jednakost. Ponekad ovi ljudi mogu osećati da nemaju drugog izbora nego da pođu manje etičnom stazom. Na kraju krajeva, postoji samo jedan imperativ za korporacije, a to je da povrate maksimalnu vrednost svojim deoničarima. Ali kada menadžeri odluče - na svoju ruku ili pod pritiskom svojih zaposlenih, deoničara ili drugih zainteresovanih strana - da urade ono što je ispravno, bukvalno ceo svet se ispravi i obrati pažnju. Videli smo to kad je Jeff Bezos najavio da će Amazon plaćati svoje radnike minimalnih 15 dolara po satu (iako će ovaj porast verovatno biti na uštrb benefita Amazonaca koji su više na korporativnoj lestvici). Videli smo to kada je Tim Cook odbio da sarađuje sa FBI i otključa iPhone koji je koristio Syed Farook, jedan od dvojice terorista koji su ubili 14 ljudi i ranili više od 20 drugih u masovnoj pucnjava 2. decembra 2015. u San Bernardinu, California. U tom slučaju, EFF, kojem su se pridružili Amazon, Microsoft, Google i Facebook, i podneli *amicus curiae* kao podršku Apple-ovoj nekooperativnosti u tom slučaju. ⁹⁹ Videli smo to još jednom kad je CEO Salesforce-a Marc Benioff iznenadio građane San Francisca kada je podržao Proposition C predlog za gradske izbore, kojim se predlažu mere za rešavanje krize beskućnika koji se potpuno oteu kontroli, naplatom 0,5 procenata poreza na bruto prihod kompanijama koje ostvaruju više od 50 miliona dolara prihoda godišnje. Benioff je takođe obećao da će donirati milion dolara - pola od toga svog ličnog novca, pola kroz Salesforce - da bi podržao Prop C. „Beskućništvo je naša odgovornost“, objasnio je Benioff, dodajući na Twitter-u da „kao najveći poslodavac u San Franciscu, shvatamo da smo deo rešenja“. ¹⁰⁰ CEO Salesforce-a je išao čak dotle da je optužio druge tech milijardere da „tovare“ svoje bogatstvo, a čini se da je ciljao na CEO-a Twitter-a Jacka Dorseyja više nego na bilo koga drugog. „On prosto ne želi da da, i to je sve, i nije dao ništa značajno ovom gradu“, tvitnuo je Benioff. ¹⁰¹ Aplaudiram Benioffu što je svoj novac uložio tamo gde je i obećao - ako prođe, Prop C će negovu kompaniju stajati milione dolara. Ono što je još važnije u vezi sa stavom Benioffa jeste da je u suprotnosti sa navodno progresivnim gradonačelnikom, Londonom Breedom, koji se protivi uvođenju Prop C.

Često su upravo tech radnici ti koji podstaknu iskrinu pozitivne promene. Maja 2018. Google je trebalo da obnovi ugovor sa Pentagonom za projekat pod nazivom Maven, koji je koristio kompanijinu tehnologiju da poboljša efikasnost i ubistvenost vojnih napada bespilotnim dronom. Ali hiljade zaposlenih u Google-u, uključujući i senior inženjere, protestovali su protiv planiranog učešća kompanije u tom projektu. Dvanaest zaposlenih dalo je otkaz tokom protesta. Ostali su izrazili ozbiljnu zabrinutost zbog toga što se Google-ova tehnologija koristi u ratne svrhe. U pismu

koje je potpisalo preko 4.000 zaposlenih u Google-u stoji:

Verujemo da Google ne bi trebalo da bude u ratnom biznisu. Zbog toga tražimo da se Projekat Maven otkáže i da Google napravi, objavi i podstakne jasnu politiku prema kojoj ni Google niti njegovi podizvođači nikada neće raditi na ratnoj tehnologiji... Ovakav plan bi nepopravljivo naštetio Google brendu i njegovoj sposobnosti da se nadmeće za talente. Među rastućim strahovima od zastranjene i naoružane AI, Google se već bori da zadrži poverenje javnosti. Učešćem u ovom ugovoru, Google će se pridružiti kompanijama kao što su Palantir, Raytheon i General Dynamics. Argument da u tome već učestvuju Amazon i Microsoft ne čini ovu stvar ništa manje rizičnom za Google.

Google-ova jedinstvena istorija, njegov moto: Nemoj biti zao (Don't Be Evil) i njegov direktni upliv u živote milijardi korisnika odvajaju ga od toga... Ne možemo outsorsovati moralnu obavezu za naše tehnologije trećoj strani. Google-ove vrednosti čine da je stvar jasna: Svaki naš korisnik nam veruje. Nikada ne smemo to ugroziti. Ovaj ugovor stavlja Google-ovu reputaciju u rizik i stoji u direktnoj opoziciji sa našim temeljnim vrednostima. Graditi ovu tehnologiju da bi pomogla vladi SAD-a u vojno-obaveštajnim poslovima - sa potencijano smrtonosnim ishodom - nije prihvatljivo. 102

Ovo protivljenje je nateralo Google da objavi da neće obnoviti ugovor za projekat Maven kada bude istekao marta 2019. CEO Google-a Sundar Pichai takođe je objavio sedam principa kompanije koji se odnose na AI, a o čemu smo već raspravljali na prethodnim stranicama ove knjige, a među kojima je najvažniji izbegavanje „tehnologija koje uzrokuju ili postoji verovatnoća da mogu uzrokovati sveukupno zlo“. Google je takođe bio među nekoliko kompanija koje su se nadmetale za projekat Defense Department-a pod nazivom Joint Enterprise Defense Infrastructure, ili JEDI, što je Pentagonov napor da izgradi prvi enterprise-wide cloud. JEDI je delom dizajniran da poboljša „smrtonosnost i spremnost“. Međutim, mnogi zaposleni u Google-u snažno su se usprotivili onome što je očigledno kršenje tek usvojenih principa kompanije o AI. Zbog veoma raširenih protesta zaposlenih, Google je objavio da će povući ponudu, objašnjavajući to time da „ne možemo biti sigurni da to neće biti u suprotnosti sa našim AI principima“. 103 Na drugom kraju etičkog spektra Amazon se, u vreme dok ovo pišem, smatra najverovatnijim

dobitnikom projekta JEDI. Razlog za to je, kažu kritičari koji uključuju Google, IBM i Oracle, to što Pentagon, dok se pretvara da pravi nadmetanje za ponude, zapravo namerava da unosnim ugovorom nagradi jednog već unapred poznatog vendedora - Amazon Web Services. Vlada nije uradila puno na tome da razveje ovakve sumnje; kada je Defense Department upitan zašto je postavio tako visoke standarde da samo AWS može da ih zadovolji, nisu odgovorili. [104](#)

Naravno, postoje granice tome koliko promene čak i veliki broj zaposlenih u tech kompanijama može da postigne. Mnogi zaposleni u Google-u bili su besni zbog odluke kompanije da u tajnosti razvija projekat Dragonfly, pretraživač koji je u saglasnosti sa autoritarnim zahtevima za cenzurom kineske vlade, i neki zaposleni su dali otkaz zbog toga. I opet, više zaposlenih u Google-u primetili su hipokriziju inherentnu Google-ovoj saradnji na cenzuri sa kineskom vladom s obzirom na moto kompanije: Nemoj biti zao. Senior scientist u Google-u Jack Poulson, koji je dao otkaz zbog Dragonfly-a, oglasio je alarm zbog poteza sa globalnim implikacijama. „Naše namere da kapituliramo pred zahtevima za cenzurom i nadzorom zarad pristupa kineskom tržištu vidim kao izdaju naših vrednosti i pozicije da pregovaramo sa vladama širom sveta“, napisao je u svom pismu ostavke. „Postoji isuviše stvarna mogućnost da će druge nacije pokušati da iskoriste naše akcije u Kini da bi zahtevale našu saradnju za njihove zahteve nadzora“. [105](#) Ali čak i kad protest zaposlenih inicijalno ne postigne svoje plemenite ciljeve, konstantan pritisak je ključ za eventualni uspeh.

Tech kompanije nastavljaju da budu saučesnici u zločinima velikim i malim širom sveta, ponekad na šokantne načine. Palestinska borba za oslobođenje od pola veka ilegalne izraelske okupacije i kolonizacije sa isključivo jevrejskim stanovništvom - situacija koju su prominentni posmatrači, uključujući dobitnike Nobelove nagrade za mir Jimmyja Cartera i Desmonda Tutua, nazvali aparthejdrom gorim od onog u Južnoafričkoj Republici - odmah pada na pamet. [106](#) Tech kompanije iz SAD-a uključujući Hewlett-Packard obezbeđuju tehnologiju, opremu i usluge za izraelsku vojsku i vladu, koji to koriste da tlače palestinske muškarce, žene i decu. Izrael je vodeći igrač u tech svetu i izraelske tech kompanije „uživaju“ jedinstvenu poziciju po tome što mogu da testiraju svoju najnoviju tehnologiju u konfliktima u realnom vremenu protiv pravih ljudskih bića. Kada su ga pitali šta je tajna uspeha izraelskih tech kompanija, Guy Keren, CEO izraelske firme iHLS zadužene za nacionalnu bezbednost, rekao je da je to zbog toga što „testiramo naše sisteme uživo. Mi smo sve vreme u ratnoj situaciji. Ako se nešto i ne dešava baš sada, desiće se za mesec dana“. [107](#) Aktivisti pokreta Boycott, Divestment and Sanctions (BDS) zadržavaju nadu da njihovi organizovani i

uporni protesti mogu napraviti od HP-a ono što oni zovu „Polaroid naših dana“, referenca na uspešnu masovnu mobilizaciju protiv upotrebe polaroidne tehnologije korišćene u sistemu sa štednim knjižicama u Južnoafričkoj Republici, tj. u njenom bivšem rasističkom aparthejd režimu. Polaroid se povukao iz Južnoafričke Republike 1977. u trenutku koji je široko prepoznat kao tačka preokreta u globalnoj anti-aparthejd kampanji.¹⁰⁸

U najmračnijim trenucima teško je zamisliti da bi stvari ikada mogle biti bolje. Da li su se ljudi koji su živeli iza gvozdene zavese 1980-ih usuđivali da sanjaju da će do kraja te decenije biti slobodni? Moć i pritisak - i one unutar i one izvan organizacija i društava - mogu da pomere čak i najmoćnije planine ako se primene na pravi način i u pravo vreme.

I tako, dragi čitaocē, ostavljam te s porukom nade i pozivom na akciju. Konačno, većina ljudi koja radi u tech industriji - kao i većina ljudi uopšte - jesu dobri ljudi. Oni žele rasnu, rodnu, seksualnu i ekonomsku ravnopravnost. Oni se ježe od nepravde i nejednakosti u svetu. Ali oni su zauzeti. Njima je skrenuta pažnja. Oni imaju studentske kredite i zadužene kreditne kartice i ne znaju da li će za godinu dana imati isti posao koji imaju sada. Treba da stave hranu na sto i da obezbede krov nad glavom i sve dok plove nesigurnim vodama njihovih profesionalnih života. Pa ipak, i dalje su oni ti koji mogu doneti pravedniju budućnost i više etike u tech industriju. To je industrija koja je opsednuta uspehom svojih klijenata - opsesija klijentima je bukvalno prva među liderskim principima Amazona - ali retko ili nikad ne pričamo o našim crvenim linijama ili o tome na kojoj vrsti projekata nismo spremni da sarađujemo. Dešava se ponekad, kao što je bivši Google-ov naučnik Jak Poulson demonstrirao za poštovanje, ali je retko. Jednom sam otišao na intervju u veliku softversku kompaniju koja će ostati neimenovana i pitao ih: „Da li postoji nešto što ne biste uradili za klijenta?“ Gledali su me prazno. Možda kada bi više nas postavljalo pitanja kao što je ovo, možda onda ne bismo dobili prazan pogled nego bi nas dočekali spremni etički kodovi kompanije koji garantuju polise i delanja koja ne ozleđuju nikoga.

Drago mi je što sam radio u Amazonu. Ne žalim ni zbog čega. Celo iskustvo me je učinilo boljom osobom. Zbog svih postignutih rezultata Amazona ne mogu da vam reći da je Amazon „trula kompanija“ kao CSC. Ne mislim da se top management Amazona budi ujutru i smišlja načine kako da zavrne svoje zaposlene. Oni kreiraju stotine hiljada radnih mesta. Oni zadovoljavaju potrebe i želje miliona svojih klijenata. Ne mrzim ih, samo se ne slažem sa nekim od njihovih poslovnih

praksi i vrednosti, ili nedostatka istih. Amazon angažuje najbolje i najsajnije radnike i prema tome zahteva izuzetnost od njih, ali kompanija takođe pati od dubokog nedostatka empatije. To je svet dron-radnika gde se zaposleni tretiraju kao građani drugog reda, kao i većina ljudi koji rade bazične poslove u tech industriji. Čuvari, recepcioneri, radnici obezbeđenja i drugi koji su ključni za to da operacije teku bez problema i profitabilno, većinom su isključeni iz amazonske kulture. Oni nisu ništa više nego zamenjivi resursi koji služe da se iskoriste i ispljunu. Loša vest je da Amazon nije lepo mesto za rad za mnoge svoje zaposlene; dobra vest je da je problem totalno popravljiv. Amazon se može iskupiti, ali je na amazoncima da ga iskupe. Isto tako je na svima nama koji imamo udeo u tech industriji da je iskupimo. Tokom godina ja sam dobijao i gubio u tech industriji. Proveo sam puno vremena boreći se i puno vremena plačući. To me je bukvalno izludelo. Ali prošavši sve to, ono što pamtim su ljudi bez kojih neizostavna sveprisutna tehnologija koja nam je svima potrebna da preživimo jednostavno ne bi postojala. Pored toga što su briljantni stvaraoци i „omogućivači“, ovi ljudi su takođe, pa - ljudi. Većina ljudi je dobra. Oni žele bolji svet za sebe, za one koje vole, i za one koji će doći posle njih. Ako vam je stalo do etike u tehnologijama, nemojte samo sedeti, izađite i pomozite da napravimo razliku. Aktivirajte se i uključite. Ovde u Bay Area imamo EFF, Internet Archive i druge organizacije koje su posvećene pitanjima digitalnih prava. Ove organizacije ili druge grupe koje su im slične aktivne su u većini gradova Amerike.

Dok ovo pišem, Jamal Khashoggi, saudijski novinar i disident, koji je verovatno mučen i ubijen na najjeziviji način dok je bio u konzulatu svoje zemlje u Turskoj, dominira naslovnicama medija širom sveta. Iako smatram da je veoma čudno da je ovo, ubistvo jednog jednog čoveka, bilo to što je pokrenulo Amerikance (kao i druge ljude širom sveta) da ustanu i obrate pažnju na horor-šou poznat kao vladajući režim Sadijske Arabije, ja pozdravljam ovu pažnju. Titani tehnologija kao što je CEO Uber-a Dara Khosrowshahi, čija firma se veoma obogatila milionima dolara saudijskih investicija, brzo je reagovao na krizu. Treći godišnji Future Investment Initiative, koji se još naziva i „Davos u pustinji“, desiće se za dve nedelje od trenutka kada ovo pišem. Ne mogu da kažem koliko će vlada i biznisa na kraju preskočiti ili bojkotovati konferenciju, koja se održava u saudijskom glavnom gradu Rijadu, ali mogu da kažem da se broj onih koji to kažu povećava iz sata u sat. U ovom trenutku na toj listi su i Khosrowshahi, Google Cloud CEO Dianne Greene, suosnivač AOL-a Steve Case, Apple chief design officer Jony Ive i, od jutros, US Treasury Secretary Steven Mnuchin. 109 Moć i pritisak - i one unutar i one izvan tech korporacija - mogu da pomere čak i najmoćnije planine ako se primene na pravi način u pravo vreme.

Uvek moramo koristiti moć koju imamo da bismo ostvarili promenu koja je moguća samo ako se dovoljno nas okupi da bi se ta promena desila. Ako radimo zajedno, možemo izvršiti neophodan uticaj na naše izabrane zvaničnike koji će rezultirati zakonima i regulativama koji će učiniti polise i akcije tech kompanija više etičnim. One se stvarno neće same regulisati. U trenutnoj klimi deregulatorne manije u kojoj je predsednik postavio svakog ko je na poziciji u kabinetu i agenciji, a ko deluje upravo suprotno instituciji u kojoj radi, regulacija nam je potrebna više nego ikad. Taj divlji Divlji Zapad neregulisanog kapitalizma može lako dovesti do kolapsa civilizacije kakvu poznajemo ako ga prepustimo sopstvenim mehanizmima i dozvolimo da jurca besno. Ovo nije preterivanje; dve najveće pretnje čovečanstvu danas - klimatske promene i nuklearni rat - pogoršane su, a ne ublažene, korporativnim kapitalizmom. Trampova administracija se povukla iz Paris Climate Agreement; na taj dogovor se gledalo kao na najbolji pokušaj čovečanstva da se suprotstavi globalnom zagrevanju. Tramp je povukao SAD iz ključnih dogovora o kontroli oružja kao što je Range Nuclear Forces Treaty sa Rusijom i dogovora o nuklearnom naoružanju sa Iranom, povećavajući tako mogućnost izbijanja nuklearnog sukoba.

Dok nastavljmo tranziciju iz industrijskog u informatičko doba, i iz proizvodne u uslužnu ekonomiju, nastavićemo da se sučavamo sa etičkim izazovima koje nismo mogli ni da zamislamo pre samo nekoliko kratkih godina. Vozila bez vozača u sudaru sa nekoliko drugih vozila i pešaka „odabraće“ ko će živeti, a ko umreti. Dronovi bez ljudi, ali ne i bez oružja, koje kontrolišu 18-godišnjaci u klimatizovanim bazama u Nevadi seju smrt i uništenje nad islamskim militaristima i nevinim muškarcima, ženama i decom, nekih 8.000 km daleko od njih, u Avganistanu. Nećemo zaustaviti neizbežnu tranziciju ka autonomnim vozilima i autonomnom ratovanju, ali postoje hrabri potezi koje možemo i moramo povući da bismo uneli više etičkog balansa u tehnologiju. Moramo da think BIG, dragi čitaoc! A šta bi moglo biti veće od toga da razbijemo Amazon na način na koji je vlada balkanizovala nekada moćni monopol Bell Telephone-a u 1980-im - za vreme arhikonzervativne Reganove administracije! Naravno, AT&T, jedna od kompanija nastala tim rasparčavanjem, postala je previše velika i moćna, ali razbijanje Bell-a bio je jedan od najvećih i najboljih napora u suzbijanju deregulacije u modernoj istoriji. Može da posluži kao model za naše vreme. Ovo ne mora biti loša stvar za Amazon; mogao bih da potvrdim Jeffu Bezosu da bi postao još bogatiji kada bi podelio kompaniju. To je upravo ono što se desilo pre više od stoleća kada je vlada podelila Standard Oil u „baby Standards“, a najvažniji među njima su Exxon, Mobil, Chevron, Amoco i Marathon. Ovo epsko razbijanje monopola dalo je 34 nove kompanije, a osnivač

Standard-a John D. Rockefeller i dalje je ima označajan udeo u njima. Kako je svaka od ovih kompanija rasla, raslo je i bogatstvo porodice Rockefeller. Rockefeller je bio najbogatiji čovek svoga vremena, kao što je Bezos najbogatiji čovek našeg vremena. Bezos bi i dalje bio bogat - verovatno još i bogatiji - kad bi se Amazon podelio.

Tehnologija je mač sa dve oštrice, koja ima moć da u isto vreme i stvara i rešava najveće probleme čovečanstva. Ista tehnologija pomoću koje vlade nadgledaju svoje građane mogu biti upotrebljene za pozitivne stvari. S pravom lamentiramo nad sveprisutnosti sigurnosnih kamera, ali bez tih kamera ne bismo znali da je Jamal Khashoggi ušao u saudijski konzulat u Istanbulu, ili da je Eric Garner neopravdno ubijen od strane njujorške policije, ili da su US Army helikopteri ubili dvanaest nevinih Iračana (hvala Chelse Manning i WikiLeaks). Kada koristimo tehnologiju za dobro i kada donosimo etičke odluke i promene unutar organizacija, to dodaje vrednost. To je bolje za kompanije, bolje za njihove zaposlene i bolje za čovečanstvo. Kada tech kompanije budu razumele da je etičko postupanje bolje za njihov završni račun, verujem da će biti spremnije da urade pravu stvar ako ni zbog čega drugog, onda zbog jasne želje za profitom. Kada svi mi koji smo deo tech sektora - bili mi zaposleni, korisnici, potrošači, partneri ili deoničari - podignemo glas protiv neetičkih polisa i akcija i kada budemo zahtevali više etičkog postupanja, pozitivna promena postaće ne samo moguća, nego će postati jedna od najboljih praksi sutrašnjice. Moja je skromna nada da će ova knjiga doprineti tome da se tehnologije nežno poguraju ka toj boljoj budućnosti.

IZVORI

- 1 "Smedley Butler on Interventionism" 1933 speech by Maj. Gen. Smedley Butler, USMC
- 2 Al Jazeera, Nov. 5, 2008
- 3 "In a death seen around the world, a symbol of Iranian protests" New York Times, 6/22/09
- 4 "Al-Qaeda's Balkan Links" Wall Street Journal; Nov. 1, 2001
- 5 "Serb army 'unscathed by NATO'" The Independent; June 21, 1999
- 6 "Inevitable Accidents" no-nukes.org
- 7 "Computer Sciences Corporation History" Funding Universe
- 8 ^Funding Universe
- 9 ^Funding Universe
- 10 ^Funding Universe
- 11 ^Funding Universe
- 12 "Computer Sciences firm accused of fraud and bribery" UPI, Oct. 9, 1980
- 13 "SEC charges CSC and former executives with accounting fraud" US Securities and Exchange Commission, June 5, 2015 & "NHS still set to spend £600m with 'rotten' CSC on 'hopeless' NPfIT systems" Computer World UK, June 12, 2013
- 14 "Obamacare contractors plagued by previous failures, fines, fraud" Newsmax, Nov. 25, 2013
- 15 "CIA Secret 'Torture' Prison Found at Fancy Horseback Riding Academy" ABC News, Nov. 18, 2009
- 16 "The CIA waterboarded the wrong man 83 times in 1 month" The Nation, April 25, 2016
- 17 "A staggering map of the 54 countries that reportedly participated in the CIA's rendition program" Washington Post, Feb. 5, 2013
- 18 "US: DynCorp Disgrace" CorpWatch, Jan. 14, 2002 & "Sex slave whistle-blowers vindicated" Salon, Aug. 6, 2002
- 19 "Outside the law" Salon, June 26, 2002 & "Employees not convinced whistle-blowers are safe" Dallas Morning News, Feb. 2, 2007
- 20 "Foreign contractors hired Afghan 'dancing boys,' Wikileaks cable reveals" The Guardian, Dec. 2, 2010 & "US stalls on human trafficking" Cam Simpson, Chicago Tribune, Dec. 27, 2005
- 21 "Computer Sciences sells DynCorp units" Washington Post, Dec. 14, 2004 & ^Reprieve
- 22 "European court of human rights finds against CIA abuse of Khaled el-Masri" The Guardian, Dec. 13, 2012; "Wrongful imprisonment: Anatomy of a CIA mistake" Washington Post, Dec. 4, 2005 & "America kidnapped me" Los Angeles Times, Dec. 18, 2005

23 "Gul Rahman's death in the Salt Pit: A cautionary tale from CIA prison in Afghanistan" Associated Press, May 28, 2010 & "Shock and anal probe: Reading between the redactions in the CIA torture report" The Guardian, Dec. 9, 2014

24 "CIA knew it had the wrong man but kept him anyway" McClatchy, June 30, 2016 & "Macedonia apologizes to innocent German seized and tortured by CIA" Antiwar, April 11, 2018

25 "Computer Sciences Corporation" Reprieve; ^Antiwar, April 11, 2018 & ^Los Angeles Times, Dec. 18, 2005

26 "European Court of Human Rights: CIA tortured, sodomized German" Digital Journal, Dec. 14, 2012

27 ^Antiwar, April 11, 2018

28 "NHS still set to spend £600m with 'rotten' CSC on 'hopeless' NPfIT systems" Computer World UK, June 12, 2013

29 "All-time medalists" FIBA.basketball

30 DXC press release, April 5, 2017

31 "Amazon Inc. paid zero in federal taxes in 2017, gets \$789 million windfall from new tax law" Institute on Taxation and Economic Policy, Feb. 13, 2018

32 "Among Amazon HQ2 watchers, Northern Virginia checks the most boxes" New York Times, Oct. 18, 2018

33 "Newark gets ready to pitch Amazon a \$1 billion tax package for HQ2" Bloomberg, Aug. 8, 2018 & "Grand Rapids offered up to \$2 billion in tax incentives for Amazon HQ2" Crain's Detroit Business, Mar. 7, 2018

34 "Inside Amazon: Wrestling big ideas in a bruising workplace" New York Times; Aug. 15, 2015

35 "Inside Amazon's warehouse" Morning Call; Sept. 18, 2011

36 "Seven people have died on the job in Amazon's warehouses since 2013 — here's what happened" Business Insider; Apr. 28, 2018

37 Amazon faces \$28,000 fine over death at Plainfield warehouse" Associated Press; Nov. 8, 2017

38 "Amazon workers strike in Germany, joining action in Spain and Poland" Reuters; July 16, 2018

39 James Bloodworth Hired: Six Months Undercover In Low-Wage Britain (London, UK: Atlantic Books, 2018) & "Amazon: What's it like where you work?" Organise, 2018

40 "Accidents at Amazon: Workers left to suffer after warehouse injuries" Guardian; Jul. 30, 2018 & "The median Amazon employee's salary is \$28,000. Jeff Bezos makes more than that in 10 seconds" Money; May 2, 2017

41 ^Guardian; Jul. 30, 2018

42 "Amazon patents wristband that tracks warehouse workers' movements" Guardian; Jan. 31, 2018

43 ^New York Times; Aug. 15, 2015

44 "Whole Foods workers seek to unionize, says Amazon is 'exploiting our dedication'" TechCrunch; Sep. 6, 2018

45 Sep. 6, 2018 email from Whole Foods Market Cross-Regional Committee

46 "How Amazon crushed the union movement" Time; Jan. 16, 2014

47 "Jeff Bezos Wants To Give More Money To Charity. He Should Pay His Workers First." Huffington Post; Sep. 1, 2017

48 "The Washington Post Tried to Penalize a Writer for Criticizing Jeff Bezos. He Fought Back—And Won." In These Times; Sep. 18, 2018

49 ^In These Times; Sep. 18, 2018

50 "To understand Iran, try history, not hysteria" Antiwar.com, May 14, 2018

51 "Amazon warehouse employees' message to Jeff Bezos — We are not robots" The Street, Sept. 29, 2017

52 "Workers raise concerns about wage theft by Amazon subcontractors" Workday Minnesota, Nov. 20, 2017

53 "Uber drivers are employees, California Labor Commission ruling suggests" ArsTechnica, Jun. 17, 2015 & "US judge says Uber drivers are not company's employees" Reuters, Apr. 12, 2018

54 "California Supreme Court's Dynamex decision alters independent contractor landscape" JD Supra, May 4, 2018

55 "Amazon employees start their day by answering a simple question about work" CNBC, Mar. 30, 2018

56 "How tech companies are propelling the environmental movement, and why it's time to do more" TechRepublic & "AWS & Sustainability"

57 "ALEC's influence over lawmaking in state legislators" Brookings Institution, Dec. 6, 2013

58 "ExxonMobil departure from climate-denying ALEC long overdue" Union of Concerned Scientists, July 12, 2018

59 "Sun on privacy: Get over it" Wired, Jan. 26, 1999

60 "Privacy no longer a social norm, says Facebook founder" Guardian; Jan. 10, 2010

61 Office of the Privacy Commissioner of Canada news release; Sept. 22, 2010

62 "Deceived by design: How tech companies use dark patterns to discourage us from exercising our rights to privacy" Norwegian Consumer Council; June 27, 2018

63 "Ted Cruz using firm that harvested data on millions of unwitting Facebook users" Guardian; Dec. 11, 2015

64 "'I made Steve Bannon's psychological warfare tool': Meet the data war whistleblower" Guardian; March 18, 2018

65 "Facebook's Mark Zuckerberg says sorry in full-page newspaper ads" CNN; March 25, 2018; "What we learned from Mark Zuckerberg's Congressional testimony" & General Data Protection Regulation

66 @boztank tweet; March 17, 2018

67 "US intelligence mining data from nine US internet companies in broad secret program" Washington Post; June 6, 2013

68 Edward Snowden interview; NDR (Germany), Jan. 28, 2014

69 "NSA gathers data on social connections of US citizens" New York Times; Sept. 28, 2013 & "US spied on future Pope Francis during Vatican conclave" The Telegraph; Oct. 30, 2013

70 "Americans' attitudes about privacy, security and surveillance" Pew Research Center; May 20, 2015

71 "Poll finds strong acceptance for public surveillance" New York Times; Apr. 30, 2013

72 "How Tiburon's license plate readers track drivers — and sometimes track down criminals" KQED; Jan. 24, 2014

73 "Nowhere to hide: Few public places without surveillance cameras in San Francisco" CBS San Francisco; Sept. 24, 2015

74 "These ex-spies are harvesting Facebook photos for a massive facial recognition database" Forbes; Apr. 16, 2018

75 "The FBI and Martin Luther King" The Atlantic, Jul./Aug. 2002 & "MLK's speech attracted FBI's intense attention" Washington Post, Aug. 27, 2013

76 "FBI says it knows Mississippi killers" New York Times, Nov. 26, 1964

77 "The FBI's war on civil rights leaders" The Daily Beast; Jan. 16, 2017

78 "FBI tracked an activist involved with Black Lives Matter as they traveled across the US, documents show" The Intercept; Mar. 29, 2018

79 "Memphis police accused of making fake social media accounts to spy on Black Lives Matter" The Hill; Aug. 2, 2018

80 "Massachusetts police tweet lets slip scale of leftwing surveillance" Guardian, Sep. 15, 2018

81 "Is this smart toilet the craziest launch at CES?" Architectural Digest; Jan. 11, 2018

82 "5 years later, victory over SOPA means more than ever" Electronic Frontier Foundation; Jan. 28, 2017

83 "The Supreme Court says your expectation of privacy probably shouldn't depend on fine print" Electronic Frontier Foundation; May 15, 2018

84 United States v. Frank DiTomasso

85 United States v. Jones

86 See: "Machine Bias" ProPublica; May 23, 2016

87 "Top 9 ethical issues in artificial intelligence" World Economic Forum; Oct. 21, 2016

88 "Elon Musk: Artificial intelligence may spark WWII" CNet; Sept. 4, 2017 & "Stephen Hawking AI warning: Artificial intelligence could destroy civilization" Newsweek; Nov. 7, 2017

89 "AI at Google: Our principles" Google CEO; June 7, 2018

90 "How good are Google's new AI principles?" Electronic Frontier Foundation, June 7, 2018

91 "Ethical artificial intelligence is the need of the hour" LiveMint, June 10, 2018

92 "'Bugsplat': The civilian toll of war" Baltimore Sun, Jan. 1, 2012

93 "Activists call for Salesforce boycott over US border patrol contract" Guardian; Aug. 20, 2018

94 "Technology's state of crisis demands crisis management" San Francisco Chronicle; Sept. 16, 2018

95 ^San Francisco Chronicle

96 ^San Francisco Chronicle

97 "'Bathroom bill' to cost North Carolina \$3.76 billion" Associated Press, Mar. 27, 2017; "NCAA to relocate championships from North Carolina for 2016-2017" NCAA, Sep. 12, 2016 & "Report: Amazon officials pressed NC governor on 'bathroom bill'" WRAL, Apr. 20, 2018

98 "Citing anti-LGBT law, PayPal scraps planned N. Carolina expansion" Digital Journal, Apr. 5, 2016 & "Here's what Mike Pence said on LGBT issues over the years" Time, Jul. 15, 2016

99 "Tim Cook says Apple's refusal to unlock iPhone for FBI is 'civil liberties' issue" Guardian, Feb. 22, 2016 & "Not a single Apple shareholder asked Tim Cook about his fight with the FBI" Business Insider, Feb. 26, 2016

100 "Benioff, Dorsey battle on Twitter over SF ballot measure to help homeless" San Francisco Chronicle, Oct. 12, 2018

- 101 "Salesforce CEO: Tech billionaires 'hoard their money' and won't help homeless" Guardian, Oct. 17, 2018
- 102 "'The Business of War': Google Employees Protest Work for the Pentagon" New York Times, Apr. 4, 2018
- 103 "Google drops out of bidding for \$10 billion Pentagon data deal" Reuters, Oct. 8, 2018
- 104 "Amazon likely to win \$10 billion Pentagon contract — Google, IBM and Oracle aren't happy" The Next Web, Oct. 12, 2018
- 105 "Google employees resign in protest of Project Dragonfly, a censored search engine for China" Tech Times, Sep. 16, 2018
- 106 "Jimmy Carter: Israel's 'apartheid' policies worse than South Africa's" Haaretz, Dec. 11, 2006 & "Desmond Tutu: Israel guilty of apartheid in treatment of Palestinians" Jerusalem Post, Mar. 10, 2014
- 107 "Gaza 'laboratory' boosts profits of Israel's war industry" Electronic Intifada, Oct. 5, 2018
- 108 "Boycott HP" BDS Movement, bdsmovement.net/boycott-hp
- 109 "Tech execs reconsider Saudi ties amid Khashoggi affair" San Francisco Chronicle, Oct. 11, 2018 & "These business A-listers are skipping Saudi Arabia's big conference" CNN Business, Oct. 18, 2018

INFORMACIJE O LICENCI

Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0)

Slobodni ste da:

Share - šerujete, kopirate i distribuirate materijal u bilo kom medijumu ili formatu.

Vlasnik licence ne može povući ova prava sve dok se pridržavate uslova licence.

Uslovi licence:

Attribution - Morate na odgovarajući način naznačiti ovaj izvor, obezbediti link i naznačiti sve promene koje su eventualno napravljene. To možete uraditi na bilo koji razuman način, koji nije takav da iz toga proizilazi da vlasnik licence podržava vas, vaše stavove ili upotrebu ovog materijala.

Non-commercial - Ne možete koristiti ovaj materijal ni u kakve komercijalne svrhe.

No-Derivatives - Ako menjate, transformišete ili nadograđujete postojeći materijal, ne možete distribuirati modifikovani materijal.

No additional restrictions - Ne možete preduzimati pravne mere ili bilo kakve tehnološke mere koje bi pravno ograničavale druge da koriste ovaj materijal na način predviđen licencom.

Napomene:

Ne morate se povinovati licenci za elemente materijala u javnom domenu ili gde je vaša upotreba dozvoljena nekim primenjivim izuzetkom ili ograničenjem.

Nikakve garancije nisu date. Licenca vam možda ne daje sve dozvole koje su vam potrebne da biste koristili materijal na način na koji želite. Na primer, druga prava kao ona koja se odnose na publicitet, privatnost i moral, mogu ograničiti načine na koje možete koristiti materijal.

O AUTORU

Vahid Razavi je bio CEO cloud sofver startapa BizCloud. Ima više od 20 godina iskustva u prodaji, operativi i uslugama za potrošače u softverskoj i industriji pružanja usluga. Gospodin Razavi je celog svog života bio aktivista koji se borio za mir. Pored njegovog aktivizma usmerenog ka postizanju i očuvanju mira i ostvarenju ljudskih prava, nakon materijala koje je Edward Snowden otkrio javnosti o špijunskim aktivnostima NSA, organizovao je seriju NSA Comedy Nights-a da bi podigao svest o domaćem i međunarodnom nadzoru koji krše naše osnovne građanske slobode. Puno je putovao po inostranstvu i tako se upoznao sa uticajem tehnologije i velikog biznisa na zemlje u razvoju, a takođe je i autor knjige *The Age of Nepotism*, koja se bavi životom i kulturom Balkana tokom poslednje recesije.

